



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΜΥΝΑΣ



ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

Εθνική Φρουρά και Ιστορία

ΘΑΒΙΟΣ ΘΣΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΗΣ
ΕΣΧΕΝ ΜΑΘΗΣΙΝ

Ιανουάριος - Ιούνιος 2023

Τεύχος 51ο

ΟΛΒΙΟΣ ΟΣΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΣΧΕΝ ΜΑΘΗΣΙΝ

«Ευτυχής θεωρείται όποιος γνωρίζει Ιστορία»

«Πραγματικά πλούσιος θεωρείται εκείνος που διδάχθηκε πώς να ερευνά συστηματικά τον κόσμο»

Ευριπίδης, 480 - 406 π.Χ.
(Κλήμης Αλεξανδρεύς, Εδάφιο 910)

Απευθυνόμαστε προς όλους όσους ενδιαφέρονται να δημοσιεύσουν εργασία τους στο Περιοδικό "Εθνική Φρουρά και Ιστορία".

Όροι Συνεργασίας:

Το Περιοδικό δέχεται για δημοσίευση εργασίες, οι οποίες θα αναφέρονται σε θέματα:

- Στρατιωτικά
- Ιστορικά
- Εθνικά
- Θρησκευτικά
- Τεχνολογικών Εξελίξεων

Για διευκόλυνση της σύνταξης του περιοδικού, οι εργασίες θα πρέπει να υποβάλλονται στη ΔΙΕΦ δακτυλογραφημένες σε ηλεκτρονική μορφή, να συνοδεύονται από το αντίστοιχο ηλεκτρονικό υλικό και, εφόσον αυτό είναι δυνατόν, από το ανάλογο φωτογραφικό υλικό.

Οι εργασίες δεν πρέπει να υπερβαίνουν τις δέκα (10) σελίδες, να φέρουν την υπογραφή και ένα σύντομο βιογραφικό του συγγραφέα και να αναφέρουν απαραίτητα τις πηγές και τη βιβλιογραφία που έχει χρησιμοποιηθεί (συγγραφέας, τίτλος, εκδοτικός οίκος κ.λπ.).

Γλώσσα Κειμένων: η Νεοελληνική Κοινή.
Σύστημα Γραφής: το Μονοτονικό.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΜΥΝΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

Εξαμηνιαίο Περιοδικό:

Εθνική Φρουρά και Ιστορία
Ιανουάριος - Ιούνιος 2023

Τεύχος: 51ο

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Εκδότης:

Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών

Επιμέλεια:

Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς (ΔΙΕΦ/ΓΕΕΦ)

Συντονιστής Έκδοσης:

Συνταγματάρχης (ΤΘ) Χρίστος Κων/νου - Αχεριώτης

Διόρθωση Κειμένων:

Σόλων Γ. Σολωμού,
Νομικός και Φιλολόγος - Ιστορικός Ερευνητής

Επιτροπή Ελέγχου:

Συνταγματάρχης (ΤΘ) Χρίστος Κων/νου - Αχεριώτης
Συνταγματάρχης (ΠΒ) Αντώνης Φούρναρης
Πλωτάρχης Δώρος Τρύφωνος ΠΝ
Λοχαγός (ΠΖ) Ζήνων Μελκής
ΣΥΠ Επισμηνίας (ΥΑΔ) Χρίστος Παντελίδης
Δρ Ανδρέας Κάρυος
Δρ Άγγελος Χρυσσοστόμου
Δρ Χαράλαμπος Αλεξάνδρου

Σχεδιασμός Έκδοσης:

ΣΥΠ Επισμηνίας (ΥΑΔ) Χρίστος Παντελίδης

Ευχαριστίες: Η Διεύθυνση Ιστορίας της Εθνικής Φρουράς εκφράζει τις θερμές ευχαριστίες της σε όλους όσους συνέβαλαν στην έκδοση του περιοδικού.

Γνωστοποίηση: Τα κείμενα που δημοσιεύονται στο περιοδικό εκφράζουν τη γνώμη και τις σκέψεις των συγγραφέων και όχι αναγκαία τις αντιλήψεις ή το δόγμα του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική ή κατά παράφραση ή διασκευή - απόδοση του περιεχομένου (κείμενα ή φωτογραφίες) με οποιονδήποτε τρόπο -μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό ή άλλο- χωρίς τη γραπτή έγκριση ή άδεια του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς.

Ταχυδρομική Διεύθυνση: ΓΕΕΦ/ΔΙΕΦ

1433 Λευκωσία Κύπρος

Ηλεκτρονική Διεύθυνση:

dnsistef@cytanet.com.cy

Ηλεκτρονική Έκδοση:

<http://www.army.gov.cy> (Περιοδικό Εθνικής Φρουράς)

Τηλέφωνα:

25413400 - 25413405

Τηλεομοιότυπο:

25413401

Περιεχόμενα

<u>Θέματα</u>	<u>Σελίδες</u>
<p>1. <i>Τα T-34 της Εθνικής Φρουράς αντιμετωπίζουν τον «Αττίλα». Η 23 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων. Ιστορική Ανάδρομη</i> Ίλαρχος Βασίλειος Πέτρου, κάτοχος Μεταπτυχιακού Τίτλου στην Ιστορία</p>	4 - 15
<p>2. <i>Η Διακυβέρνηση της Κύπρου μετά τα Οκτωβριανά</i> Δρ Αναστασία Μούσκου, Ιστορικός - Εκπαιδευτικός</p>	16 - 29
<p>3. <i>Εικασίες, άγχη και προσδοκίες: η φημολογούμενη το 1965 παραλαβή ραδιοεντοπιστών του πυραυλικού αντιαεροπορικού συστήματος σοβιετικής προέλευσης S-75 από την Εθνική Φρουρά</i> Δρ Νίκος Χατζηιωακείμ, Διδάκτορας Ιστορίας του ΠΕΙ Παντείου, διδάσκων Ιστορία στις ΣΠΠΝ και ΣΠΠΑ</p>	30 - 43
<p>4. <i>Οι ομοιότητες και οι διαφορές του Μεγάλου Αλεξάνδρου και του Μεγάλου Ναπολέοντα</i> Ταξίαρχος ε.α. Κωνσταντίνος Ζιβάνας</p>	44 - 59
<p>5. <i>Η μάχη του Κουτσοβέντη (24 Ιουλίου 1974)</i> Δρ Χαράλαμπος Αλεξάνδρου, Διδάκτορας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας</p>	60 - 81
<p>6. <i>Υπερπόντια αερομεταφορά στρατευμάτων για καταστολή της εξέγερσης των Κυπρίων το 1931 - Η πρώτη υπερπόντια αερομεταφορά στρατευμάτων στην πολεμική ιστορία</i> Γιάννης Πεγειώτης, Εκπαιδευτικός - Ιστορικός Ερευνητής</p>	82 - 89

<u>Θέματα</u>	<u>Σελίδες</u>
7. Τα θλιβερά γεγονότα της 7ης Ιουνίου 1958 και η καταστροφή του Σωματείου “Ολυμπιακός Λευκωσίας” Δρ Άγγελος Χρυσοστόμου, Ιστορικός - Φιλόλογος	90 - 105
8. Βλάσιος Καραχρήστος, ο ήρωας του Καράκουγιου (17-20 Αυγούστου 1921) Δρ Σταύρος Γ. Γεωργίου, Διδάκτορας Βυζαντινής και Μεσαιωνικής Ιστορίας	106 - 119
9. Ο ναός της μονής του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου Μάριος Σολωμού, Φιλόλογος - Κάτοχος Μεταπτυχιακού Τίτλου στις Βυζαντινές Σπουδές και τη Λατινική Ανατολή	120 - 129
10. Παρουσία του ακροβατικού σμήνους της Βασιλικής Αεροπορίας της Σαουδικής Αραβίας στην Αεροπορική Βάση Πάφου Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς	130 - 131
11. Τελετή Παράδοσης της Ελληνικής Σημαίας του Ναυτικού Σταθμού Κερύνειας στην Εθνική Φρουρά Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς	132 - 133
Φωτογραφική Ανασκόπηση Δραστηριοτήτων της Εθνικής Φρουράς Από το Φωτογραφικό Υλικό του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς	134 - 140



Πάνω: T34/85 της Εθνικής Φρουράς (ΕΦ) σε άσκηση κατά τα πρώτα χρόνια άφιξής τους.
Κάτω: T34/85 της ΕΦ κατά τις επιχειρήσεις του καλοκαιριού του 1974.

Τα T-34 της Εθνικής Φρουράς αντιμετωπίζουν τον «Αττίλα». Η 23 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων. Ιστορική Ανάδρομή.

Ίλαρχος Βασίλειος Πέτρου,
κάτοχος Μεταπτυχιακού Τίτλου στην Ιστορία

Η 23 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων (EMA) συγκροτήθηκε την 1η Φεβρουαρίου 1965, δυνάμει της υπ' αριθμ. 156/83/183361/12-1-1965 διαταγής του ΓΕΕΦ/3ον Επιτελικό Γραφείο, στο στρατόπεδο Ξενοφώντος Γεωργίου στη Λακατάμια¹. Πρώτος διοικητής της 23 EMA ήταν ο αντισυνταγματάρχης Ιππικού Τεθωρακισμένων (IT) Μιχάλης Πουρνάρας, ο οποίος τραυματίστηκε θανάσιμα σε τροχαίο δυστύχημα στις 14 Αυγούστου 1965 και το όνομά του δόθηκε εφεξής στο στρατόπεδό της. Η Μονάδα μεταστάθμευσε² στις εγκαταστάσεις των αποικιοκρατικών «Κρατητηρίων Κοκκινότριμιθιάς» και σ' αυτές στρατωνιζόταν μέχρι και την εμπλοκή της στις επιχειρήσεις του Καλοκαιριού του 1974³.

Το υλικό της Μονάδας ήταν σοβιετικής κατασκευής και αφίχθηκε στην Κύπρο μέσω της Αιγύπτου. Αποτελείτο από 32 Μέσα Άρματα Μάχης T-34/85 με μια εκσυγχρονισμένη έκδοση του θρύλου του Β' ΠΠ, 7 Τεθωρακισμένα Οχήματα Μεταφοράς Προσωπικού BTR-152V1 καθώς και από αριθμό φορτηγών οχημάτων των 2.5 τόνων τύπου GAZ-63. Το υλικό της Μονάδας συμπληρώθηκε αργότερα με ελληνικής προέλευσης οπλισμό που περιλάμβανε πολυβόλα 0.50 χιλ., που τοποθετήθηκαν στους πύργους των αρμάτων ως όπλα εγγύς αντιαεροπορικής προστασίας⁴, καθώς επίσης ΠΑΟ και όλμους 3''⁵.

1. Ημερησία διαταγή 23 EMA αρχείο ΔΙΕΦ.

2. Η ακριβής ημερομηνία δεν εντοπίστηκε. Ενδέχεται η μεταστάθμευση της 23 EMA να έλαβε χώρα το 1966. Η Μονάδα εγκαταστάθηκε στο βόρειο συγκρότημα των κρατητηρίων Κοκκινότριμιθιάς (MAMMARI CAMP) ή κρατητήρια «2» όπως τα ονόμασαν οι κρατούμενοι Αγρονιστές της ΕΟΚΑ.

3. Ιωάννης Σ. Μαμουνιδάκης, *Τα τεθωρακισμένα στην Κύπρο. Εξέλιξη και δράση*, Δούρειος Ίππος, Αθήνα 2008, σελ. 23.

4. Το 1978 αντικαταστάθηκαν με νεότερα πολυβόλα 0.50 χιλ. Browning της εταιρείας FN, μαρτυρία Ιωάννη Μαρκιτανή, τεχνικού του Λόχου Επισκευών στο ΒΜΗ.

5. Ιστορία Μονάδος 1976, Φοίβος Κλόκκαρης, αξκός 3ου Γρ., της 21 ΕΑΝ, Αρχείο ΔΙΕΦ.

Το προσωπικό της 23 ΕΜΑ αποτελείτο από Ελλαδίτες μόνιμους αξιωματικούς, μόνιμους υπαξιωματικούς και κληρωτούς υπαξιωματικούς και Ελληνοκύπριους οπλίτες και ΔΕΑ (Δόκιμοι Έφεδροι Αξιωματικοί). Επίσης στη Μονάδα λειτουργούσε το Κέντρο Εκπαιδύσεως Τεθωρακισμένων, όπου από εκεί στελεχώνονταν οι Μονάδες των Τεθωρακισμένων με οπλίτες από την Κύπρο⁶.

Η Επιλαρχία ήταν οικονομικά και διαχειριστικά ανεξάρτητη και υπαγόταν υπό τη Διεύθυνση Ιππικού Τεθωρακισμένων/ ΓΕΕΦ (ΔΙΤ) εν καιρώ ειρήνης και εν καιρώ επιχειρήσεων υπό τη Διοίκηση Μάχης (ΔΜΑ). Η οργάνωσή της ήταν ως εξής: Διοίκηση και Επιτελείο, μια Ίλη Διοικήσεως, δύο Ίλες Μέσων Αρμάτων με δεκαέξι Τ-34 η καθεμιά, μια Ίλη Εφόδου με τρεις Ουλαμούς Εφόδου, με δύο ΒΤΡ ο καθένας και έναν Ουλαμό Υποστηρίξεως με ένα ΒΤΡ⁷.

Μετά την αναθεώρηση των σχεδίων του ΓΕΕΦ, η διάταξη της 23 ΕΜΑ, για αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση πιθανής εξωτερικής απειλής, μεταβλήθηκε ως εξής⁸:

- Μια Ίλη Μέσων Αρμάτων (ΙΜΑ) των δεκαεννέα Τ-34, με τρεις Ουλαμούς Μέσων Αρμάτων (ΟΥΜΑ) των έξι αρμάτων στο Στρατόπεδο Μ. Πουρνάρα στην Κοκκινοτριμιθιά.
- Ένας ΟΥΜΑ των πέντε Τ-34 Υπό Διοίκηση (ΥΔ) της ΙΙΙ Ανωτέρας Τακτικής Διοικήσεως (ΑΤΔ) στην Κερύνεια.
- Ένας ΟΥΜΑ των πέντε Τ-34 ΥΔ της 21 Επιλαρχίας Αναγνωρίσεως (ΕΑΝ) στο Στρατόπεδο Β. Καποτά στη Λευκωσία.
- Ένας ΟΥΜΑ των τριών Τ-34 ΥΔ της Ι ΑΤΔ στο ΚΕΝ Αμμοχώστου.

Οι αποστολές της Μονάδας, βάσει των ισχυόντων σχεδίων το 1974, ήταν οι εξής:

- Εκτόξευση αντεπιθέσεων στις ακτές αποβάσεως⁹.
- Εκκαθάριση τουρκοκυπριακών θυλάκων¹⁰.
- Αντιμετώπιση αεραγημάτων.

Η 23 ΕΜΑ είχε κύρια συμμετοχή στο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974

6. Βασιλή Πέτρου, *Μαύρα Μπερέ- Μαύρος Ιούλης. Η δράση της 21 ΕΑΝ το Καλοκαίρι του 1974*, Β' έκδοση επαυξημένη - βελτιωμένη, Θεσσαλονίκη 2022, σελ. 31.

7. Ιστορία Μονάδος 1976, Κλόκκαρης, ό.π.π.

8. Στο ίδιο.

9. Σχέδιο Άμυνας Κύπρου «Αφροδίτη 1973», 3ον ΕΓ/ΓΕΕΦ, 22 Οκτ 1973.

10. Σχέδιο Εσωτερικής Ασφαλείας «Ηφαιστος1974», 3ον ΕΓ/ΓΕΕΦ, 1974.



T34/85 της 23 ΕΜΑ μπροστά από τον Αστυνομικό Σταθμό Λάρνακας (Λυκαβητού) στις 15 Ιουλίου 1974.

για την ανατροπή της Κυπριακής Κυβερνήσεως. Ο διοικητής της 23 ΕΜΑ αντισυνταγματάρχης (ΙΤ) Γρηγόριος Λαμπρινός ήταν ένας από αυτούς που σχεδίασαν και οργάνωσαν το πραξικόπημα¹¹. Η 23 ΕΜΑ συμμετείχε με το σύνολο του προσωπικού της και τα μέσα που διέθετε για την επίτευξη των Αντικειμενικών Σκοπών (ΑΝΣΚ) του Πραξικοπήματος¹². Έτσι η Επιλαρχία χωρίστηκε σε 7 τμήματα:

- 1ο Αεροδρόμιο Λευκωσίας: δύο T-34.
- 2ο Μετόχι Μονής Κύκκου, Έδρα Λόχου Εφεδρικού: τρία T-34 και ένα BTR.
- 3ο Προεδρικό, Πλατεία Σολωμού, Κεντρικές Φυλακές: τέσσερα T-34 και τρία BTR.
- 4ο Αστυνομικός Σταθμός Λάρνακας (Λυκαβητού): ένα T-34.
- 5ο Αρχιεπισκοπή: τέσσερα T-34 και ένα BTR.
- 6ο ΣΥΤΑ, Αστυνομικός Σταθμός Πάφου: τρία T-34.
- 7ο Φύλαξη στρατοπέδου Κοκκινότριμιθιάς: δύο T-34 και δύο BTR.

Ο διοικητής της 23 ΕΜΑ ήταν επικεφαλής του 5ου τμήματος με ΑΝΣΚ το κτίριο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου. Λόγω των στενών οδών της εντός των τειχών Λευκωσίας, τα άρματα αντιμετώπισαν δυσκολία να το προσεγγίσουν, καθώς δέχονταν ταυτόχρονα πυκνά αντιαρματικά και άλλα πυρά από τους άνδρες του Εφεδρικού

11. Πέτρου, ό.π.π., σελ. 33.

12. Ιστορία Μονάδος 1976, Κλόκκαρης, ό.π.π.

Σώματος που βρίσκονταν εντός του κτιρίου. Λόγω της πολύωρης καθήλωσης και με τον φόβο ότι θα βράδιαζε και η Αρχιεπισκοπή δεν είχε καταληφθεί, στις 18:30 ζητήθηκαν ενισχύσεις από την 21 ΕΑΝ και το 286 Μηχανοκίνητο Τάγμα Πεζικού (ΜΤΠ). Ο διοικητής της 23 ΕΜΑ ανέλαβε επικεφαλής έξι ΒΤΡ του 286 ΜΤΠ, όπου επέβαιναν δύο Λόχοι του 286 ΜΤΠ, αφήνοντας βάση πυρός το 5ο τμήμα (που βρισκόταν εκεί) και το 6ο τμήμα (που επίσης αφίχθηκε) της 23 ΕΜΑ, τα οποία είχαν ενισχυθεί και με μίαν Ομάδα Πυροβόλων Άνευ Όπισθοδρομήσεως 106 χιλ. (ΠΑΟ). Ο διοικητής της 23 ΕΜΑ ελίχθηκε και προσέγγισε τον στόχο από άλλο δρομολόγιο. Στις 19:30 οι άνδρες του Εφεδρικού παραδόθηκαν, μετά από κάλεσμα που απηύθυνε ο διοικητής της 23 ΕΜΑ με τηλεβόα. Το τμήμα της 21 ΕΑΝ που αφίχθηκε στον χώρο, ένεκα της παράδοσης, δεν απαιτήθηκε να εμπλακεί¹³. Το κτίριο υπέστη εκτεταμένες ζημιές από τα πυρά και λεηλατήθηκε από τους επιτιθεμένους. Ο διοικητής της 23 ΕΜΑ αντισυνταγματάρχης (ΙΤ) Γρηγόριος Λαμπρινός συνελήφθη κατά τον επαναπατρισμό του στο λιμάνι του Πειραιά, διότι στις αποσκευές του βρέθηκε η ποιμαντική ράβδος του αρχιεπισκόπου¹⁴. Στα υπόγεια του κτιρίου της Αρχιεπισκοπής Κύπρου ανακαλύφθηκαν μεγάλες ποσότητες οπλισμού, που είχαν αφιχθεί εσπευσμένα από την Τσεχοσλοβακία στις 9 Ιουλίου 1974 για την αντιμετώπιση ενέργειας Πραξικοπήματος¹⁵. Αργά το απόγευμα της 15ης Ιουλίου όλοι οι ΑΝΣΚ του Πραξικοπήματος είχαν επιτευχθεί, με τελευταίο την Αρχιεπισκοπή. Αρκετά Τ-34 ακινητοποιήθηκαν σε πολλά σημεία της Λευκωσίας λόγω μηχανικών βλαβών. Τελικά, στις 19 Ιουλίου 1974 εικοσιένα Τ-34 και επτά ΒΤΡ συγκεντρώθηκαν παρά την Ιδιωτική Σχολή Τέρρα Σάντα στη Λευκωσία και άρχισαν προπαρασκευή, κατόπιν πληροφορίας που είχαν από το ΓΕΕΦ¹⁶, για αντιμετώπιση επικείμενης εχθρικής ενέργειας.

Στις 04:45 της 20ης Ιουλίου άρχισε ο βομβαρδισμός της Λευκωσίας και η ρίψη αλεξιπτωτιστών καθώς και η απόβαση τουρκικών στρατευμάτων στην περιοχή Πεντεμίλι, δυτικά της Κερύνειας. Στις 05:00 η Επιλαρχία διατάχτηκε να αποστείλει ΙΜΑ στην Κερύνεια, διαμέσου της διάβασης των Πανάγρων, για την εξάλειψη του εχθρικού προγεφυρώματος. Πριν τεθεί σ' εφαρμογή αυτή η διαταγή, η Επιλαρχία διατάχτηκε να αποστείλει ΟΥΜΑ στην Κερύνεια, ενώ τα υπόλοιπα δεκαέξι Τ-34 και επτά ΒΤΡ να τεθούν ΥΔ της ΕΛ.ΔΥ.Κ. Κατά τη μετακίνηση της ΕΜΑ προς το στρατόπεδο της ΕΛ.ΔΥ.Κ. τρία Τ-34 ακινητοποιήθηκαν λόγω μηχανικής βλάβης. Ένας Ουλαμός με πέντε Τ-34 κινήθηκε προς την Κερύνεια με επικεφαλής τον ανθυπίλαρχο Στέλιο Κακουλλή. Κατά τη διαδρομή δύο Τ-34 ακινητοποιήθηκαν

13. Πέτρου, ό.π.π., σελ. 42.

14. Δημήτρης Ηρ. Ταλιαδώρος, ό.π.π., σελ. 122.

15. Στο ίδιο, σελ. 123.

16. Ιστορία Μονάδος 1976, Κλόκκαρης, ό.π.π.

λόγω μηχανικής βλάβης και ρυμουλκήθηκαν στη Λευκωσία. Έτσι μόνο τα υπόλοιπα τρία κινήθηκαν κατά του προγεφυρώματος μέσω της διάβασης των Πανάγρων. Φτάνοντας δυτικά του σημείου απόβασης συνενώθηκαν με τμήματα του 286 ΜΤΠ και του 316 Τάγμα Επιστρατεύσεως (ΤΕ) που ήταν σε επαφή με τον εχθρό. Κινήθηκαν μπροστά από τα υπόλοιπα τμήματα και δέχτηκαν πυρά από τους αποβιβασθέντες Τούρκους, οχυρωμένους σε καταληφθέντα κτίρια. Εκτέλεσαν αμέσως πυρά εναντίον τους, προξενώντας τους βαριές απώλειες. Στη συνέχεια προχώρησαν χωρίς τη συνοδεία των τμημάτων πεζικού, που ήδη βρίσκονταν σ' επαφή με τον εχθρό, και έτσι τα δύο πρώτα T-34 καταστράφηκαν από εχθρικά αντιαρματικά (Α/Τ) όπλα¹⁷, ενώ το τρίτο T-34 εγκαταλείφθηκε και ακολούθως καταλήφθηκε από τους Τούρκους¹⁸. Αμέσως έκανε την εμφάνισή της η τουρκική αεροπορία, που άρχισε να προσβάλλει τις δυνάμεις που επιχειρήσαν να κτυπήσουν το σημείο της απόβασης, γεγονός που τις καθήλωσε μέχρι να νυχτώσει¹⁹.

Η 23 ΕΜΑ φτάνοντας στο στρατόπεδο της ΕΛ.ΔΥ.Κ. δεν έλαβε καμιά απολύτως διαταγή ούτε είχε οιαδήποτε επαφή μ' αυτή. Ο διοικητής της 23 ΕΜΑ έκανε νοήματα στα άρματα προς τα πού να κατευθυνθούν²⁰. Εκτοξεύτηκε επίθεση με Ουλαμό αρμάτων για κατάληψη του, ήδη εγκαταλελειμμένου από το 1963, στρατοπέδου της ΤΟΥΡ.ΔΥ.Κ. Οι Τούρκοι είχαν τοποθετήσει ραδιόφωνα με μεγάφωνα, για να παραπλανήσουν τους επιτιθεμένους και το πέτυχαν. Το αποτέλεσμα ήταν να χαθεί πολύτιμος χρόνος, να καταναλωθούν πολλά πυρομαχικά άσκοπα και δύο από τα άρματα να ακινητοποιηθούν λόγω μηχανικής βλάβης. Ο διοικητής των Μονάδων Τεθωρακισμένων (ΜΘ), που από τις 15 Ιουλίου 1974 δεν ασκούσε διοίκηση λόγω του Πραξικοπήματος, έφτασε λίγο μετά την επίθεση στην ΤΟΥΡ.ΔΥ.Κ., στο στρατόπεδο της ΕΛ.ΔΥ.Κ., για να δει την κατάσταση. Διαπίστωσε ότι τα πληρώματα αναζητούσαν σκιά λόγω του καύσωνα και ότι ο χώρος ήταν διάσπαρτος με κάλυκες των βλημάτων των πυροβόλων των T-34. Αφού τους ευχήθηκε καλή τύχη, αποχώρησε²¹. Στη συνέχεια ο διοικητής της 23 ΕΜΑ²² μετέβη στον σταθμό διοικήσεως (ΣΔ) της ΕΛ.ΔΥ.Κ., όπου έλαβε

17. Μαρτυρία Στέλιου Κακουλλή στον συγγραφέα, 3/3/2012 Λατοιά, Λευκωσία.

18. Δημήτρης Ηρ. Ταλιαδώρος, ό.π.π., σελ.214.

19. Δημήτριος Μπίκος Αντιστράτηγος ε.α., *Πώς χάσαμε το 38% της Κύπρου. Τα θύματα της τουρκικής εισβολής και η δίκη των στρατηγών*, εκδόσεις Λογοθέτη, Αθήνα 2000, σελ. 65.

20. Ιωάννης Σ. Μαμουνιδάκης, ό.π.π., σελ. 51.

21. Βλάσης Δ. Σάββας, *Άγνωστοι στρατιώτες 2. Κύπρος, Δούρειος Ίππος*, Αθήνα 2009, Η μη αξιοποίηση των τεθωρακισμένων, Μαρτυρία Αντιστράτηγου ε.α. Μιχαήλ Αντωνογιαννάκη, Υποδιοικητή της ΔΙΤ της Ε.Φ. το 1974, σελ. 19.

22. Αντί του διοικητή στο Πολεμικό Ημερολόγιο αναγράφεται ο αξιωματικός επιχειρήσεων της ΕΜΑ. Η λοιπή βιβλιογραφία και οι μαρτυρίες αναφέρουν τον διοικητή ΜΘ να μεταβαίνει, μαζί με τον αξιωματικό επιχειρήσεων και τον διοικητή της ΙΜΑ, στο ΣΔ της ΕΛ.ΔΥ.Κ.

αποστολή να επιτεθεί στις 10:45 με ΙΜΑ και Λόχο Πεζικού κατά του Κιόνελι με την υποστήριξη πυροβολικού. Η επίθεση άρχισε χωρίς να δοθεί χρόνος προπαρασκευής και χωρίς αναγνωρίσεις. Επίσης, δεν υπήρξε συντονισμός μεταξύ των έντεκα εναπομεινάντων λειτουργικών αρμάτων και των ανδρών του Λόχου της ΕΛ.ΔΥ.Κ, οι οποίοι επιβιβάστηκαν σε τέσσερα ΒΤΡ.

Παρά τις δυσχέρειες αυτές, κατά την επίθεση εξουδετερώθηκαν τα προχωρημένα πολυβολεία και οι οχυρωμένες θέσεις της 1ης Γραμμής Άμυνας του εχθρού και οι δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς (ΕΦ) έφτασαν περί τα 800 μέτρα από το χωριό Κιόνελι. Τα Τ-34 έφτασαν μέχρι την αντιαρματική τάφρο (ρέμα Σιέμμος), που βρισκόταν πριν το Κιόνελι και σταμάτησαν δεχόμενα πυκνά αντιαρματικά πυρά και με τους υπόλοιπους Λόχους πεζικού της ΕΛ.ΔΥ.Κ. να βρίσκονται πολύ πιο πίσω, ακολουθώντας πεζή και διανύοντας απόσταση 4-5 χιλιομέτρων. Ο διοικητής της 23 ΕΜΑ, μη διαθέτοντας εφεδρεία για να επέμβει και καθώς δεν υπήρχε δυνατότητα διέλευσης της τάφρου, έδωσε διαταγή στα άρματα να επιστρέψουν πίσω στο στρατόπεδο της ΕΛ.ΔΥ.Κ. Δύο άρματα ακινητοποιήθηκαν λόγω μηχανικής βλάβης και λόγω αδυναμίας περισυλλογής τους, αφού αχρηστεύθηκαν, εγκαταλείφθηκαν²³. Οι άνδρες της ΕΛ.ΔΥ.Κ., που ακολουθούσαν πεζή, εξουδετέρωσαν τμήματα Τούρκων αλεξιπτωτιστών, που έπεσαν ενδεχομένως ανάμεσά τους, διότι οι Τούρκοι από τις 05:30 πραγματοποιούσαν ρίψεις στον χώρο αυτό χωρίς καμία αντίδραση από την πλευρά μας.

Ακολούθως κάποιοι άνδρες της ΕΛ.ΔΥ.Κ. πέρασαν πεζή την αντιαρματική τάφρο και εκκαθάρισαν τουρκικά πολυβολεία. Ορισμένοι μπήκαν και στα πρώτα σπίτια του Κιόνελι²⁴, όμως εισήλθαν στο βεληνεκές των πυρών όλμων των Τούρκων. Επιπρόσθετα, τα πυρά του πυροβολικού της ΕΦ, οι τουρκικοί όλμοι και οι βόμβες της τουρκικής αεροπορίας, που έκανε πλέον προσβολές γύρω από το Κιόνελι, προκάλεσαν πυρκαγιές στην κατάξερη πεδιάδα. Βλέποντας τη φωτιά να τους περικυκλώνει και τα άρματα να αποχωρούν, οι άνδρες της ΕΛ.ΔΥ.Κ. τα ακολούθησαν περί τις 14:00 της 20ης Ιουλίου 1974 πίσω στο στρατόπεδό τους. Η ενέργεια αυτή τρομοκράτησε και αιφνιδίασε τους Τουρκοκυπρίους στον Θύλακα της πόλης της Λευκωσίας, ώστε εγκατέλειψαν όλα τα φυλάκιά τους στην Πράσινη Γραμμή. Αυτό όμως δεν κατέστη έγκαιρα αντιληπτό, ώστε να το εκμεταλλευτούν οι ελληνικές δυνάμεις. Επίσης μαθεύτηκε, μέσω μαρτυρίας ξένου ανταποκριτή, ότι ο ηγέτης των Τουρκοκυπρίων Ραούφ Ντενκτάς ζήτησε

23. Ιστορία Μονάδος 1976, Κλόκκαρης, ό.π.π.

24. Καρκαλέτσης Γ. Σταύρος, Η μάχη της Κύπρου. Οι προδομένοι ήρωες αντιμετωπίζουν τον Αττίλα. Β έκδοση, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2008, σελ. 29.

ελικόπτερο των Βρετανών να διαφύγει. Τόσος ήταν ο τρόμος που υπέστησαν²⁵. Στις 17:30 της 20ης Ιουλίου εκδόθηκε διαταγή, βασισμένη στην ίδια κατεύθυνση της πρωινής επίθεσης, για νυκτερινή επίθεση από τα νότια κατά του Θύλακα του Κιόνελι. Εννέα T-34 κινήθηκαν μπροστά, ακολουθούμεθα από επτά BTR, με επιβιβασμένο πεζικό και πεζούς του 1ου Τάγματος της ΕΛ.ΔΥ.Κ. να τα ακολουθούν. Το 2ο Τάγμα θα προχωρούσε αριστερά και θα επιτίθετο στα πλευρά της κατεύθυνσης της Ίλης και του 1ου Τάγματος. Η όλη ενέργεια ενισχύθηκε με δύο Ουλαμούς αναγνωρίσεως της 21 ΕΑΝ με τεθωρακισμένα οχήματα Margon Herrington (M/H) και ΠΑΟ 106 χιλ. Επίσης δύο Τάγματα Πεζικού θα επιτίθεντο στα νότια του εχθρού, ένα από το χωριό Δίκωμο και ένα από το χωριό Άγιος Βασίλειος. Η Διοίκηση Δυνάμεων Καταδρομών Κύπρου (ΔΔΚΚ) με το σύνολο των Μονάδων της θα εξουδετέρωνε τον εχθρό, που κατείχε θέσεις στον ορεινό όγκο του Πενταδακτύλου, στο βόρειο άκρο του Θύλακα. Μετά από μια σύντομη αναγνώριση -εξ όψεως και από τον χάρτη- η επίθεση άρχισε την 18:40. Περί τις 20:30, αφού τα T-34 έφτασαν μέχρι την αντιαρματική τάφρο, σταμάτησαν, δεχόμενα καταγιγιστικά πυρά αντιαρματικών, πολυβόλων και όλμων.

Οι άνδρες της ΕΛ.ΔΥ.Κ. δεν μπορούσαν να περάσουν την τάφρο, ενώ τα πυρά που εκτελούσαν τα T-34, λόγω του σκότους, δεν ήταν σκοπούμενα. Το T-34 του διοικητή της Ίλης ίλαρχου Αναστάσιου Ζέρβα επιχείρησε να διέλθει την τάφρο, με αποτέλεσμα να παγιδευτεί. Ο ίδιος και το πλήρωμά του τραυματίστηκαν σοβαρά από τα εχθρικά πυρά και διακομίστηκαν με BTR²⁶. Τα υπόλοιπα T-34 και οι άνδρες της ΕΛ.ΔΥ.Κ. άρχισαν να συμπύσσονται, αφού δεν είχαν πλέον άλλα πυρομαχικά και πλησίαζε το ξημέρωμα, όπου θα ήταν εκτεθειμένοι στην τουρκική αεροπορία. Τότε οι Τούρκοι άρχισαν να τους καταδιώκουν, οπότε και επενέβη με πυρά καλύψεως η 1η Ίλη Αναγνωρίσεως της 21 ΕΑΝ, που από το προηγούμενο απόγευμα είχε τεθεί και αυτή ΥΔ της ΕΛ.ΔΥ.Κ.²⁷ και κρατήθηκε ως εφεδρεία. Τα πυρά των M/H αποδείχθηκαν σωτήρια για του άνδρες της ΕΛ.ΔΥ.Κ. και τα T-34. Όμως δύο BTR καταστράφηκαν από τα εχθρικά πυρά. Εκτός του T-34 του διοικητή της Ίλης, ακόμα ένα T-34 ακινητοποιήθηκε λόγω μηχανικής βλάβης και λόγω αδυναμίας περισυλλογής και αυτού, αφού αχρηστεύθηκε, εγκαταλείφθηκε. Η σύμπτυξη ολοκληρώθηκε στις 04:30 της 21ης Ιουλίου 1974²⁸.

Τις επόμενες μέρες η Επιλαρχία παρέμεινε ΥΔ της ΕΛ.ΔΥ.Κ. και έλαβε αμυντική διάταξη γύρω από το στρατόπεδό της, διαθέτοντας μόνο έξι λειτουργικά

25. Σπύρος Παπαγεωργίου, ό.π.π., σελ. 29.

26. Ιστορία Μονάδος 1976, Κλόκκαρης, ό.π.π.

27. Πέτρου, ό.π.π., σελ. 45-47.

28. Ιστορία Μονάδος 1976, Κλόκκαρης, ό.π.π.

άρματα. Δύο T-34 βρίσκονταν στο Αεροδρόμιο Λευκωσίας και ένα T-34 στη CYTA για την ασφάλειά τους. Κύριο μέλημα της Επιλαρχίας ήταν η αποκατάσταση και η επισκευή των υπόλοιπων αρμάτων. Οι Τούρκοι εξαπέλυσαν επιθέσεις για κατάληψη του στρατοπέδου της ΕΛ.ΔΥ.Κ., υποστηριζόμενες με σφοδρό βομβαρδισμό από την τουρκική αεροπορία και πυρά όλμων. Η 23 EMA με τα πυρά των αρμάτων συνέβαλε στην απόκρουσή τους. Κατά την εμπλοκή αυτή δύο BTR κήκαν, αφού προσβλήθηκαν από την εχθρική αεροπορία, και δύο T-34 ακινητοποιήθηκαν λόγω μηχανικής βλάβης. Η Επιλαρχία κατά τη δράση της με την ΕΛ.ΔΥ.Κ. είχε νεκρούς, τραυματίες και αγνοουμένους.

Ο Ουλαμός της I ΑΤΔ Αμμοχώστου ενέργησε προς κατάληψη του τουρκοκυπριακού θύλακα της πόλεως, όπου φονεύθηκε, από πυρά ελεύθερου σκοπευτή, ο επικεφαλής ουλαμαγός ανθιπίλαρχος Παναγιώτης Κωνσταντίνου. Ο θύλακας όμως εκκαθαρίστηκε επιτυχώς. Ο Ουλαμός της III ΑΤΔ Κερύνειας χρησιμοποιήθηκε ανεπιτυχώς κατά του εχθρού στο ανατολικό πλευρό του προγεφυρώματος λόγω έλλειψης ουλαμαγού, ο οποίος τραυματίστηκε στο Πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου. Ένα από τα άρματα του Ουλαμού δεν χρησιμοποιήθηκε λόγω βλάβης, τρία καταστράφηκαν και ένα εγκαταλείφθηκε. Τα καταληφθέντα από τους Τούρκους δύο άρματα του Ουλαμού χρησιμοποιήθηκαν για παραπλάνηση κατά την κατάληψη της Κερύνειας²⁹.

Κατά την εκχειρία τα δύο T-34 στο Αεροδρόμιο Λευκωσίας συνέβαλαν ουσιαστικά στην απόκρουση των τουρκικών επιθέσεων για την κατάληψή του. Εκεί τραυματίστηκε θανάσιμα ο επικεφαλής τους αρχιλοχίας (ΙΤ) Αθανάσιος Φωτόπουλος. Στις 26 Ιουλίου 1974 η 23 EMA συγκεντρώθηκε και ανασυγκροτήθηκε πλησίον της Ιερατικής Σχολής (Μετόχι Ιεράς Μονής Κύκκου)³⁰.

Πριν την έναρξη της δεύτερης φάσης της τουρκικής εισβολής, η 23 EMA έλαβε ΥΔ την 31 Μοίρα Καταδρομών (ΜΚ) και μετονομάστηκε σε Τακτικό Συγκρότημα (Τ/Σ) 23 EMA, διαθέτοντας έντεκα T-34, δύο BTR, δύο αυτοσχέδια ερπυστριοφόρα TS, μία ομάδα ΠΑΟ 106 χιλ. και τους άνδρες της 31 ΜΚ. Στις 14 Αυγούστου 1974 έλαβε ως αποστολή την επιτήρηση του Ανατολικού Τομέα -που από τις πρωινές ώρες διασπάστηκε από την εχθρική επίθεση στο χωριό Μια Μηλιά- και την απαγόρευση της κατεύθυνσης Λευκωσίας - Λάρνακας. Η Επιλαρχία, προς εκτέλεση της αποστολής της, αναπτύχθηκε από την περιοχή ΣΟΠΑΖ, ανατολικά της Λευκωσίας, μέχρι και το χωριό Πυρόι. Στις 15 Αυγούστου παρατηρούσε τις

29. Σέργη Π. Γεώργιου Ταξίαρχου ε.α., *Η μάχη της Κύπρου. Ιούλιος - Αύγουστος 1974. Η ανατομία της Τραγωδίας*, Β έκδοση, Αφοί Βλάση, Αθήνα 1999.

30. Μαμουνιδάκης Σ. Ιωάννης, ό.π.π., σελ. 71.

κατά πολύ υπεράριθμες δυνάμεις του εχθρού να κινούνται προς την Αμμόχωστο. Το Τ/Σ 23 ΕΜΑ με τις δυνάμεις του επί του υψώματος Σταυρί απαγόρευσε τη χρησιμοποίηση της οδού Λευκωσίας - Λάρνακας από τις δυνάμεις του εχθρού. Επίσης παρά το Ύψωμα Άρωνας εντοπίστηκαν εγκαταλελειμμένα εχθρικά άρματα Μ-47 και Μ-48, τα οποία δεν ήταν δυνατόν να περισυνελεχθούν. Αφού αφαιρέθηκε ο οπλισμός τους, πυρπολύθηκαν³¹. Στις 16 Αυγούστου οι θέσεις του Τ/Σ 23 ΕΜΑ βλήθηκαν σφοδρώς με πυρά αεροπορίας, πυροβολικού και όλμων, ενώ πληροφορίες από παρατηρητές πυροβολικού, που έφθασαν στο Τ/Σ 23 ΕΜΑ, ανέφεραν ότι οι τουρκικές δυνάμεις συγκεντρώνονταν και προσανατολιζόνταν από τα χωριά Τύμβου και Άσσια - Λύση προς το χωριό Πυρόι. Στις 18:00 της 16ης Αυγούστου 1974 δόθηκε, λόγω συμφωνηθείσας εκχειρίας, διαταγή καταπαύσεως του πυρός. Παρά την εκχειρία, το Τ/Σ 23 ΕΜΑ προχώρησε μέχρι και την 21:00 και ολοκλήρωσε τη μετακίνηση των τμημάτων του για ενίσχυση των ήδη ευρισκομένων δυνάμεών του στο χωριό Πυρόι.

Στις 17 Αυγούστου 1974, ενώ ήταν σε ισχύ εκχειρία, οι Τούρκοι εξαπέλυσαν επίθεση προς κατάληψη του νότιου άκρου του τομέα του Τ/Σ 23 ΕΜΑ, προς το χωριό Πυρόι, προς ευθυγράμμιση του Πρόσθιου Ορίου Τοποθεσίας (ΠΟΤ) τους. Εκεί ήταν εγκατεστημένα σε αμυντική διάταξη, υπό τη διοίκηση του ανθυπολοχαγού Πέτρου Χατζησάββα, ένας Ουλαμός με τρία Τ-34, μία Διμοιρία του 13ου Λόχου Κρούσεως της 31 Μοίρας Καταδρομών, τρεις Ουλαμοί Εφόδου με ΒΤΡ και Αυτοσχέδια Ερπυστριοφόρα ΤΣ καθώς και μία Ομάδα όλμων του 120 ΛΒΟ³². Από τις πρωινές ώρες δέχονταν πυρά πυροβολικού και όλμων εναντίον των θέσεών τους. Στις 10:30 άρχισε καταιγισμός με πυρά πυροβολικού και όλμων καθώς και βολές ΠΑΟ από το ύψωμα Καυκάλα Πυροῖου. Όλοι οι αμυνόμενοι που βρίσκονταν στο χωριό έδωσαν επτάωρη μάχη, προξενώντας στον εχθρό τρομερές απώλειες³³. Ο εχθρός εφορμούσε, μετά από προπαρασκευή πυρών όλμων, για κατάληψη του χωριού, αλλά όλα τα κύματα επιθέσεων αποκρούονταν, μέχρι που όλα τα βλήματα των αρμάτων εξαντλήθηκαν³⁴. Μετά την ενίσχυση του εχθρού με νέες δυνάμεις και άρματα μάχης, που ενεργούσαν από δεύτερη κατεύθυνση, οι δυνάμεις του Τ/Σ 23 ΕΜΑ στις 18:00, για αποφυγή της κύκλωσής τους, συμπτύχθηκαν στο χωριό Ποταμιά. Στις 20 Οκτωβρίου 1974 διατάχθηκε από το ΓΕΕΦ η διάλυση της 23 ΕΜΑ, λόγω των απωλειών της, και η συγχώνευσή της με την 21 ΕΑΝ.

31. Ιστορία Μονάδος 1976, Κλόκκαρης, ό.π.π.

32. Ιστορία Μονάδος 1976, Κλόκκαρης, ό.π.π.

33. Ελευθέριος Σταμάτης Αντιστράτηγος ε.α., *Κύριοι, πάτε για ύπνο*, Δούρειος Ίππος, Αθήνα 2007, σελ. 175.

34. Μαμουνιδάκης Σ. Ιωάννης, ό.π.π., σελ. 76.

Η διάλυση της 23 ΕΜΑ περατώθηκε στις 31 Οκτωβρίου 1974³⁵. Συγκεκριμένα από τα τριάντα δύο άρματα T-34/85 απώλεσε τα εικοσιένα και από τα επτά τεθωρακισμένα οχήματα BTR-152V1 απώλεσε τα τέσσερα³⁶.



T-34/85 της ΕΦ ως έκθεμα στο Μνημείο Πεσοντών ΤΘ στην έδρα της ΧΧΤΘΤ.

Πηγές - Βιβλιογραφία

- Ημερησία διαταγή 23 ΕΜΑ, 1974 αρχείο ΔΙΕΦ.
- Πολεμικό ημερολόγιο Διεύθυνσης Ιπτικού Τεθωρακισμένων, 1974, Αρχείο ΔΙΕΦ.
- Ιστορία Μονάδος 1976, Φοίβος Κλόκκαρης, Αξιωματικός 3ου Γραφείου 21 ΕΑΝ, Αρχείο ΔΙΕΦ.

35. Ιστορία Μονάδος 1976, Κλόκκαρης, ό.π.π.

36. Πολεμικό ημερολόγιο ΔΙΤ, 1974 αρχείο ΔΙΕΦ.

- Σχέδιο Άμυνας Κύπρου «Αφροδίτη 1973», 3ον ΕΓ/ΓΕΕΦ, 22 Οκτ 1973, Αρχείο ΔΙΕΦ.
- Σχέδιο Εσωτερικής Ασφαλείας «Ήφαιστος 1974», 3ον ΕΓ/ΓΕΕΦ, 1974, Αρχείο ΔΙΕΦ.
- Μαρτυρία Στέλιου Κακουλλή στον συγγραφέα 3/3/2012, Λατσία, Λευκωσία.
- Ταλιαδώρος Ηρ. Δημήτρης, *286 ΜΤΠ. Πολεμικό Ημερολόγιο 1974*, Σύνδεσμος Αγωνιστών 286 ΜΤΠ-1974, Β' έκδοση, Λευκωσία 2010.
- Μαμουνιδάκης Σ. Ιωάννης, *Τα τεθωρακισμένα στην Κύπρο. Εξέλιξη και δράση*, Δούρειος Ίππος, Αθήνα 2008.
- Πέτρου Βασίλης, *Μαύρα Μπερέ - Μαύρος Ιούλης. Η δράση της 21ης Επιλαρχίας Αναγνωρίσεως το καλοκαίρι του 1974*, Β' έκδοση επαυξημένη-βελτιωμένη, Θεσσαλονίκη 2022.
- Σέργη Π. Γεώργιου, Ταξίαρχου ε.α. *Η μάχη της Κύπρου. Ιούλιος-Αύγουστος 1974. Η ανατομία της Τραγωδίας*, Β' έκδοση, Αδελφοί Βλάση, Αθήνα 1999.
- Μπίκος Δημήτριος, Αντιστράτηγος ε.α., *Πώς χάσαμε το 38% της Κύπρου. Τα θύματα της τουρκικής εισβολής και η δίκη των στρατηγών*, εκδόσεις Λογοθέτη, Αθήνα 2000.
- Παπαγεωργίου Σπύρος, *Πεθαίνοντας στην Κύπρο*, Γ' έκδοση, εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2000.
- Βλάσσης Δ. Σάββας, *Άγνωστοι στρατιώτες 2. Κύπρος*, Δούρειος Ίππος, Αθήνα 2009, Η μη αξιοποίηση των τεθωρακισμένων. Μαρτυρία Αντιστράτηγου ε.α. Μιχαήλ Αντωνογιαννάκη, Υποδιοικητή της Διεύθυνσης Ιππικού Τεθωρακισμένων της ΕΦ το 1974.
- Καρκαλέτσης Γ. Σταύρος, *Η μάχη της Κύπρου. Οι προδομένοι ήρωες αντιμετωπίζουν τον Αττίλα*. Β' έκδοση, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2008.
- Ελευθέριος Σταμάτης, Αντιστράτηγος ε.α., *Κύριοι, πάτε για ύπνο*, Δούρειος Ίππος, Αθήνα 2007.



Η Διακυβέρνηση της Κύπρου μετά τα Οκτωβριανά

Δρ Αναστασία Μούσκου,
Ιστορικός - Εκπαιδευτικός

Η σύντομη διακυβέρνηση του Ρέτζιναλτ Σταμπς

Ο Κυβερνήτης της Κύπρου Ρόναλντ Στορρς αποδέχθηκε πρόταση την άνοιξη του 1932 να αναλάβει καθήκοντα ως Κυβερνήτης της Βόρειας Ροδεσίας και έτσι αναχώρησε από την Κύπρο στις 8 Ιουνίου 1932¹. Ο Στορρς, στον απολογισμό της παραμονής του στην Κύπρο, αναφέρει ότι οι τελευταίες εξελίξεις στο νησί ήταν αναπόφευκτες για τη διαφύλαξη των συμφερόντων της αποικίας, στην οποία αφιερώθηκε με ζήλο. Ως εκ τούτου, πριν την αναχώρησή του, όπως γράφει, πολλοί Έλληνες πήγαν να τον αποχαιρετήσουν, κάποιοι κρυφά, για να μην θεωρηθούν προδότες, και κάποιοι φανερά².

Αντικαταστάτης του Στορρς διορίστηκε ο σερ Ρέτζιναλτ Σταμπς, του οποίου η θητεία υπήρξε σύντομη. Μέχρι την άφιξη του Σταμπς στο νησί, η Κύπρος διοικήθηκε από τον Χένικερ-Χήτον, αναπληρωτή Κυβερνήτη της Κύπρου. Ο Σταμπς έφθασε στην Κύπρο στις 4 Δεκεμβρίου 1932 και παρέμεινε Κυβερνήτης μέχρι τις 8 Δεκεμβρίου 1933³. Η επιφυλακτική στάση που δικαιολογημένα τήρησε ο λαός της Κύπρου απέναντι στον νέο Κυβερνήτη αποτυπώνεται σε δημοσίευμα της εφημερίδας *Πάφος* λίγες μέρες πριν την άφιξη του:

Κατά την προσεχή Κυριακήν αποβιβάζεται εις Λάρνακα η Α. Εξοχότης ο νέος Κυβερνήτης της Κύπρου. Η φήμη, η οποία όπως συνήθως συμβαίνει προτρέπει των κινήσεων κάθε ανθρώπου τον παριστά ως μορφωμένον, ειλικρινή, θετικόν και φίλον της Γεωργίας.

1. *Ελευθερία*, Λευκωσία, 11 Ιουνίου 1932, Ronald Storrs, *Orientalisms*, London 1945, σ. 516.

2. Στο ίδιο.

3. *Ελευθερία*, Λευκωσία, 7 Δεκεμβρίου 1932, *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, Λευκωσία, 7 Δεκεμβρίου 1932, Χάνιτς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου: 1878-1949*, τμ. Α', μετάφραση Κώστας Σαρρόπουλος, Αθήνα 2007, σ. 551.



Ρόναλντ Στορρς

Πηγή: <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw70220/Sir-Ronald-Henry-Amherst-Storrs> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023)



Ρέτζιναλντ Έντουαρντ Σταμπς

Πηγή: <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=9870&-V=limmata> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023)

Βεβαίως η φήμη δεν αποτελεί το κριτήριο της αξίας των διαφόρων ανθρώπων ούτε θετικήν βάση επί της οποίας μπορεί κανείς να στηριχθή διά να εξαγάγη συμπεράσματα.

Η καλή φήμη αποτελεί απλώς ένα ελπιδοφόρον προμήνυμα και μόνον η έμπρακτος απόδειξις της αληθείας της δύναται να στερεώση την πραγματικήν εκτίμησιν περί της αξίας και της δράσεως ενός προσώπου⁴.

Συνοπτικά, η αυστηρή πολιτική που εφαρμόστηκε μετά τα Οκτωβριανά συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια της θητείας του Σταμπς. Ωστόσο, τον Ιανουάριο του 1933, ο Σταμπς εγκατέλειψε την πολιτική της αυστηρής, προληπτικής λογοκρισίας που ίσχυε μέχρι τότε. Συγκεκριμένα, ο Αποικιακός Γραμματέας με επιστολή του προς τους ιδιοκτήτες των εφημερίδων τους ανακοίνωσε ότι αίρεται η προληπτική λογοκρισία, προειδοποιώντας όμως ότι «εν περιπτώσει δημοσιεύσεως εξερεθιστικών ή διατακτικών της τάξεως άρθρων θα ληφθούν

4. Πάφος, Πάφος, 2 Δεκεμβρίου 1932.

μέτρα κατά της δημοσιεύσεως εφημερίδος επί τη βάση των ισχυόντων κανονισμών Αμύνης», και ότι στο μέλλον θα εφαρμοστούν αυστηρά οι διατάξεις περί στασιαστικών δημοσιευμάτων και λιβέλων⁵. Αυτή η θετική ενέργεια του Κυβερνήτη οφείλεται στο ότι στο μεταξύ είχαν αναπτυχθεί άλλοι μηχανισμοί ελέγχου του Τύπου μέσω των αδειών έκδοσης των εφημερίδων αλλά και των αδειών λειτουργίας των τυπογραφείων. Πέραν από τον Τύπο, η λογοκρισία επεκτάθηκε και στον κινηματογράφο, με τον έλεγχο των κινηματογραφικών ταινιών που προβάλλονταν στο νησί.

Άλλη νομοθεσία που εφαρμόστηκε από τον Σταμπς αφορούσε το Σώμα των Προσκόπων, το οποίο ετίθετο υπό τον έλεγχο της Κυβέρνησης. Ανάμεσα σε άλλα, οι πρόνοιες της νομοθεσίας απαγόρευαν τη χρήση εμβλημάτων ή σημάτων της Ένωσης Προσκόπων Κύπρου από άτομα τα οποία δεν ανήκαν σε αυτήν, εκτός αν επρόκειτο για άτομα ξένης ομάδας που είχαν επισκεφθεί την Κύπρο και είχαν λάβει σχετική άδεια από τον Κυβερνήτη. Παράλληλα, προνοούνταν η λήψη άδειας από τον Κυβερνήτη για τον σχηματισμό ξένων σωμάτων και η απαγόρευση της συμμετοχής σ' αυτά των Βρετανών υπηκόων. Σε επισυναπτόμενη δικαιολόγηση των μέτρων αυτών του νομοσχεδίου αναφέρεται ότι αυτά «εθεωρήθησαν αναγκαία ένεκα της υπάρξεως εν Κύπρω Σώματος Προσκόπων ανήκοντος εις Ένωσιν ξένης χώρας, το οποίον εσχηματίσθη άνευ της εξουσιοδοτήσεως της *British Boy Scouts Association* και το οποίον δέχεται ως μέλη Βρεττανούς υπηκόους», ενεργώντας με αυτό τον τρόπο ενάντια στους Περί Προσκόπων κανονισμούς. Σκοπός της νομοθεσίας, κατά τους Βρετανούς, ήταν η προστασία του νόμιμου Προσκοπισμού στην Κύπρο⁶.

Επίσης, κατά τη σύντομη διάρκεια της θητείας του Σταμπς, λήφθηκαν αυστηρά μέτρα κατά του κομμουνισμού. Το κομμουνιστικό κόμμα κηρύχθηκε στις 15 Αυγούστου 1933 παράνομο, όπως και άλλες οκτώ οργανώσεις, και επιβλήθηκαν αυστηρές ποινές κατά όσων είχαν στην κατοχή τους κομμουνιστικά βιβλία. Η δίωξη των κομμουνιστών διεξαγόταν με συλλήψεις και καταδίκες⁷. Ενδεικτική της καταπίεσης και της στενής παρακολούθησης που υφίσταντο οι κομμουνιστές μετά τα Οκτωβριανά είναι η επιστολή του Διοικητή Πάφου προς τον Αποικιακό Γραμματέα, όπου περιγράφεται έρευνα που διεξήχθη στο σπίτι του Σοφοκλή Χαραλάμπους (Μικρού), κατά την οποία βρέθηκαν φωτογραφίες Σοβιετικών ηγετών, κομμουνιστικά έγγραφα και βιβλία, στα οποία φαινόταν να μάζευε

5. *Ελευθερία*, Λευκωσία, 11 Ιανουαρίου 1933.

6. *Πρωινή*, Λευκωσία, 12 Φεβρουαρίου 1933.

7. Ρίχτερ, ό.π., σ. 552-553, *Ελευθερία*, Λευκωσία, 19 Αυγούστου 1933.

συνδρομές από υποστηρικτές του κόμματος⁸. Ακόμη, οι δύσκολες συνθήκες που βιώνουν οι κομμουνιστές αποτυπώνονται τον Δεκέμβριο του 1932 και σε επιστολή του εκτοπισμένου κομμουνιστή Δημήτρη Νεοκλή προς τον Κυβερνήτη της Κύπρου. Η επιστολή αποτελεί κραυγή διαμαρτυρίας για την πείνα και τη δυστυχία στην οποία τους σπρώχνει το αποικιοκρατικό καθεστώς. Ανάμεσα σε άλλα αναφέρει:

Όταν μια μέρα θέλοντας να περιορίσετε την επαναστατική μας δράση σκεφθήκατε να μας εκτοπίσετε από τον τόπο της δουλειάς μας. Δεν πέρασε διόλου από το μυαλό σας πώς θα ζήσουμε εκτοπισμένοι στην ελεύθερη φυλακή των χωριών μας δίχως δουλειά και δίχως υποστήριξη απ' την οικογένειά μας ή όποιων δήποτε άλλων.

Το ξέρουμε δεν σας ενδιαφέρει αν θα πεθάνουμε από την πείναν και τη δυστυχία-ίσα ίσα-αυτή είναι η χαρά σας. Το ιερότερο και ιδανικότερό σας δόγμα είναι το γνωστό ρητό «ο θάνατός σου η ζωή μου».

Οι φιλελεύθεροι σας νόμοι δεν έχουν πουθενά καμία διάταξη που να καταδικάζει τους Κομμουνιστάς άμεσα στον εκ της πείνας θάνατον. Τα τελευταία φασιστικά σας διατάγματα σύμφωνα με τα οποία μας στερείτε το ψωμί με τον «εκτοπισμό» μια τέτοια καταδίκη προσθέτουν⁹.

Ακόμα, επί διακυβέρνησης του Σταμπς, τον Απρίλιο του 1933 θεσπίστηκε ο νόμος για τη στοιχειώδη εκπαίδευση, που ουσιαστικά παρείχε στον Κυβερνήτη απεριόριστες αρμοδιότητες που αφορούσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Αυτές εξουσιοδοτούσαν τον Κυβερνήτη να λαμβάνει αποφάσεις για τα προγράμματα διδασκαλίας, για τα σχολικά βιβλία, για τους διορισμούς των μελών των εκπαιδευτικών συμβουλίων κ.ά. Επιπλέον, μέσα από το σύστημα έκδοσης διαταγμάτων, δόθηκε η δυνατότητα στους Άγγλους να επεμβαίνουν στη διδακτέα ύλη, απαγορεύοντας τη διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας και την εκμάθηση δημοτικών τραγουδιών και ελληνικών ποιημάτων¹⁰. Οι κινήσεις αυτές της αποικιοκρατικής κυβέρνησης προκάλεσαν την αντίδραση του Τύπου της εποχής. Η *Ελευθερία*, σε άρθρο της τον Απρίλιο του 1933, αποδίδει την πιο πάνω ενέργεια στα γεγονότα του Οκτώβρη του 1931, καθώς «ανεύθυνοι Άγγλοι δημοσιογράφοι, επισκεφθέντες την Κύπρον μετά τα γεγονότα εκείνα και ελάχιστα εγκύψαντες εις την όλην Κυπριακήν υπόθεσιν, απέδωκαν αυτά εις το έργον του

8. ΚΑΚ, SA1/1315/31, Απόρρητη επιστολή Διοικητή Πάφου προς τον Αποικιακό Γραμματέα, 1 Φεβρουαρίου 1933, σ. 65.

9. ΚΑΚ, SA1/1315/31, Επιστολή κομμουνιστή Δημήτρη Νεοκλή στον Κυβερνήτη Κύπρου, 10 Δεκεμβρίου 1933, σ. 56.

10. Ρίχτερ, ό.π., σ. 554.

σχολείου»¹¹. Η Αλήθεια, σχολιάζοντας τη νομοθεσία, αναφέρει ότι επιθυμία του λαού είναι μια ελεύθερη και ανεπηρέαστη παιδεία, πάνω στην οποία να μπορέσει να στηρίξει την ηθικοπνευματική και θρησκευτική του μόρφωση¹², ενώ η Πάφος με τη σειρά της εκφράζει τη διαμαρτυρία της για αποστέρηση και των τελευταίων προνομίων του ντόπιου πληθυσμού της Κύπρου¹³.

Μια άλλη αξιομνημόνευτη πρωτοβουλία του Σταμπς είναι η σύσταση στις 28 Οκτωβρίου 1933 του λεγόμενου Συμβουλευτικού Συμβουλίου¹⁴. Η πρωτοβουλία αυτή μπορεί να περιληφθεί μέσα στις θετικές ενέργειες της διακυβέρνησής του, αφού αποτελεί μιαν ένδειξη ότι ο ίδιος επιθυμεί να γνωρίζει τις απόψεις των ιθαγενών σχετικά με τις διάφορες αποφάσεις που λαμβάνονται από το βρετανικό καθεστώς, το οποίο είχε καταργήσει το Νομοθετικό Συμβούλιο μετά τα γεγονότα του 1931. Το Συμβουλευτικό Συμβούλιο αποτελείτο από τα μέλη του Εκτελεστικού Συμβουλίου και άλλα πέντε διορισμένα μέλη, ενώ σκοπός του ήταν να εκφέρει άποψη καθαρά συμβουλευτική για οικονομικά ζητήματα, νομοθετικές πράξεις ή/ και οποιεσδήποτε άλλες υποθέσεις αφορούν τον τόπο. Τα διορισμένα μέλη ήταν οι Παναγιώτης Κακογιάννης, Αντώνης Τριανταφυλλίδης, Παύλος Παυλίδης, Μιχάλης Λοϊζίδης, Νεόφυτος Νικολαΐδης και Μουνίρ Μπέης¹⁵, και, όπως αναμενόταν, ήταν άτομα μετριοπαθή και αντιπαθή στους εθνικιστικούς κύκλους.



Ο Παναγιώτης & η
Αγγελική Κακογιάννη

Αντώνης
Τριανταφυλλίδης

Παύλος Παυλίδης

Νεόφυτος
Νικολαΐδης

Πηγή: <http://www.polignosi.com> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023)

11. *Ελευθερία*, Λευκωσία, 8 Απριλίου 1933.

12. *Αλήθεια*, Λεμεσός, 14 Απριλίου 1933.

13. *Πάφος*, Πάφος, 7 Απριλίου 1933.

14. Ρίχτερ, ό.π., σ. 555.

15. *Παρατηρητής*, Λεμεσός, 29 Οκτωβρίου 1933, *Ελευθερία*, Λευκωσία, 28 Οκτωβρίου 1933, *Πάφος*, Πάφος, 27 Οκτωβρίου 1933, Ρίχτερ, ό.π., σ. 555.

Τέλος, πέραν της μερικής άρσης της λογοκρισίας του Τύπου και της σύστασης Συμβουλευτικού Σώματος, μια επιπλέον θετική ενέργεια του Σταμπς θα μπορούσε να θεωρηθεί και η αναθεώρηση των σχεδίων οικοδόμησης του καμένου Κυβερνείου, ώστε αυτό να έχει λιγότερο κόστος για τους Κύπριους πολίτες που θα επωμίζονταν τα έξοδα¹⁶.

Αναχωρώντας από την Κύπρο, ο Σταμπς, συνέταξε μιαν απολογιστική αναφορά προς το Λονδίνο, της οποίας τα κύρια σημεία ήταν ότι:

- Η Κύπρος δεν ήταν ικανή να αναλάβει υπεύθυνα τη διακυβέρνησή της, εξαιτίας του γεγονότος ότι οι Κύπριοι ήταν ανέκαθεν υπήκοοι.
- Απαραίτητη προϋπόθεση για οποιαδήποτε συνταγματική αναβάθμιση ήταν η εκπαίδευση των πολιτών.
- Το σύνταγμα του νησιού δεν ήταν καλό και θα έπρεπε το αποικιοκρατικό καθεστώς να διαπαιδαγωγήσει μια νέα γενιά πολιτικών με τη μεταρρύθμιση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και την εισαγωγή στοιχείων της βρετανικής κουλτούρας.

Ακόμη, ο Σταμπς αναφέρθηκε και στην πολιτική ηγεσία του τόπου, την οποία αποτελούσαν οι κομμουνιστές και η Εκκλησία. Σε σχέση με τους κομμουνιστές ανέφερε ότι έχουν ήδη περιοριστεί αρκετά, ενώ για την Εκκλησία διαπίστωσε ότι ήταν δύσκολη η αντιμετώπισή της, λόγω της μεγάλης επιρροής που ασκούσε στον λαό. Τέλος, ο Σταμπς αναφέρθηκε και στη μελλοντική προοπτική σύστασης ενός Νομοθετικού Συμβουλίου, αποτελούμενου από διορισμένα μέλη¹⁷.

Εν κατακλείδι, η σύντομη διακυβέρνηση του Σταμπς δεν έδωσε το περιθώριο για σχηματισμό σαφών εντυπώσεων για τον ίδιο. Τα αυστηρά μέτρα που έλαβε θα μπορούσαν να θεωρηθούν απλώς ως η συνέχεια των μέτρων που εφάρμοσε ο Στορρς. Επιπλέον, η σύσταση του Συμβουλευτικού Σώματος και η προσπάθειά του να ελαττώσει το ποσό με το οποίο θα επιβαρύνονταν οι πολίτες για την ανοικοδόμηση του Κυβερνείου καταδεικνύουν τόσο την καλή πρόθεση εκ μέρους του για συμμετοχή των Κυπρίων στα θέματα που τους αφορούσαν όσο και το έμπρακτο ενδιαφέρον για ελάφρυνση των κατοίκων από οικονομικές

16. «Σταμπς σερ Ρέτζιναλντ Έντουαρντ Sir Reginald Edward Stubbs» <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=9870&-V=limmata> (ημερομηνία πρόσβασης: 13 Μαρτίου 2022).

17. Βασίλης Πρωτοπαπάς, *Εκλογική Ιστορία της Κύπρου, Πολιτευτές, κόμματα και εκλογές στην Αγγλοκρατία 1878-1960*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2012, σ. 320.

επιβαρύνσεις «δυσανάλογους προς τους πόρους πτωχής χώρας ως η Κύπρος»¹⁸. Ωστόσο, τα άλλα αυστηρά μέτρα, μεταξύ των οποίων η προσπάθεια δημιουργίας βρετανικής συνείδησης στους μαθητές, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως δείγμα αυταρχισμού.

Η διαδοχή του Σταμπς από τον Χέρμπερτ Πάλμερ

Διάδοχος του Σταμπς, μετά τη λήξη της σύντομης θητείας του, υπήρξε ο σερ Χέρμπερτ Πάλμερ, που ανέλαβε χρέη Κυβερνήτη της Κύπρου τον Δεκέμβριο του 1933. Ο Πάλμερ, κατά την περίοδο 1930-1933, υπήρξε κυβερνήτης της Γκάμπιας, όπου, σύμφωνα με τον Ρίχτερ, διοίκησε με υπερφίαλο και αυταρχικό τρόπο¹⁹. Η προϋπηρεσία του Πάλμερ δεν πέρασε απαρατήρητη από τον κυπριακό Τύπο, ο οποίος επισημαίνει ότι ο Πάλμερ έρχεται στην Κύπρο όπου θα συναντήσει ένα εντελώς διαφορετικό περιβάλλον από εκείνο στο οποίο είχε υπηρετήσει στα προηγούμενα χρόνια της θητείας του, καθώς τα κράτη της Δυτικής Αφρικής άρχισαν να εκπολιτίζονται κατά τους τελευταίους αιώνες -και ειδικότερα μετά την κατάκτησή τους από τη βρετανική αυτοκρατορία- σε αντίθεση με την Κύπρο, η οποία έχει μακραίωνη ιστορία και πολιτισμό²⁰. Η εφημερίδα *Αλήθεια*, μάλιστα, υποθέτει ότι ο Πάλμερ μετά την άφιξη του στο νησί θα εξεπλάγην:



Χέρμπερτ Πάλμερ

Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Richmond_Palmer (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023)

Ο νέος Κυβερνήτης Σερ Χέρμπερτ Πάλμερ πατεί υπό της προπαρελθούσης Πέμπτης το έδαφος της ιστορικής ταύτης νήσου. Δεν αμφιβάλλομεν ότι αι πρώται του εντυπώσεις υπήρξαν τοιαύται, ώστε να δημιουργήσουν εις την Α.Ε. ευλόγους εκπλήξεις αντικρύζουσαν χώραν με κλίμα ζηλευτόν και λαόν με δέρμα λευκόν και με αίμα Ευρωπαϊκής φυλής. Παρομοίας περίπου εκπλήξεις επροξένησεν άλλοτε ο τόπος αυτός, όταν κατά την πρώτην Αποικιακήν Έκθεσιν του 1886 παρέστη εν

18. *Ελευθερία*, Λευκωσία, 8 Φεβρουαρίου 1933.

19. Ρίχτερ, ό.π., σ. 557.

20. *Ελευθερία*, Λευκωσία, 20 Δεκεμβρίου 1933.

Λονδίνω και τμήμα της Κυπριακής αστυνομίας. Ο τότε πρίγκηψ της Ουαλλίας και κατόπιν βασιλεύς Εδουάρδος ατενίζων τα πρόσωπα τα αποτελούντα το τμήμα της αστυνομίας ταύτης, εξεπλάγη διά την μορφήν των προσώπων και είπεν εις τον υπασπιστήν του ότι δεν είξευρεν ότι ο Κυπρ. Λαός ανήκεν εις την λευκήν φυλήν²¹.

Η περίοδος διακυβέρνησης του Πάλμερ χαρακτηρίζεται από πολιτική σταθερότητα αλλά και από βαθιές αλλαγές στον κοινωνικό τομέα²².

Συνεχίζοντας την πολιτική του προκάτοχου του Σταμπς, που επιδίωκε τη δημιουργία πολιτών με βρετανική συνείδηση, ο Πάλμερ, ανάμεσα σε άλλα, εγκαινίασε τον Σεπτέμβριο του 1935 ένα νέο πρόγραμμα σπουδών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, όπου τα ελληνικά και τα τουρκικά σχολεία θα είχαν πανομοιότυπο διδακτικό πρόγραμμα, με εξαίρεση το μάθημα των Θρησκευτικών. Ακόμα, επεκτάθηκε το μάθημα της αγγλικής γλώσσας²³, ενώ τον Σεπτέμβριο του 1935 δημοσίευσε διατάξεις που αφορούσαν τον νέο νόμο περί Μέσης Παιδείας, που εφαρμόστηκε τον Μάρτιο του 1936, και επέβαλλε την καταχώριση κάθε σχολείου στους καταλόγους του υπουργείου και τη λήψη άδειας διδασκαλίας από τον κάθε δάσκαλο:

Η άδεια την οποίαν ο Διευθυντής θα χορηγή εις διδάσκαλον Μ. Παιδείας προς άσκησιν του επαγγέλματός του δύναται να ορίζη και τα μαθήματα, δι' α παρέχεται εις αυτόν άδεια διδασκαλίας εις σχολείον Μ. Παιδείας... Ο Διευθυντής της Παιδείας δύναται να παρέχη προσωρινάς αδειάς ασκήσεως του επαγγέλματος, υπό τον όρον ότι αύται δεν θα υπερβαίνουν τα τρία έτη και θα υπόκεινται εις ους περιορισμούς²⁴.

Παρά τις πιο πάνω μεταρρυθμίσεις όμως, που κύριο στόχο είχαν την μετατροπή των Κυπρίων σε βρετανούς υπηκόους, η ιδέα της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα δεν είχε εκριζωθεί από το μυαλό των Κυπρίων, πράγμα που αποδεικνύεται και από τη μεγάλη οικονομική βοήθεια που πρόσφεραν οι Κύπριοι στην τελευταία για την ενίσχυση της αεροπορίας της²⁵. Θέλοντας να χτυπήσει την ιδέα της Ένωσης, ο Πάλμερ δεν περιορίστηκε μόνο σε νόμους που αφορούσαν τον τομέα της παιδείας, αλλά επεκτάθηκε και στην Εκκλησία,

21. Αλήθεια, Λεμεσός, 29 Δεκεμβρίου 1933.

22. Ρίχτερ, ό.π., σ. 557.

23. Ελευθερία, Λευκωσία, 16 Σεπτεμβρίου 1933.

24. Ελευθερία, Λευκωσία, 7 Σεπτεμβρίου 1935.

25. Ρίχτερ, ό.π., σ. 571.

τον άλλο σημαντικό φορέα της ιδέας της Ένωσης. Συγκεκριμένα, θέλοντας να περιορίσει την επίδραση της Εκκλησίας στον λαό, προχώρησε σε νομοθεσίες που προνοούσαν ότι την εκλογή Αρχιεπισκόπου θα έπρεπε να επικυρώσει ο Κυβερνήτης και ότι ακόμα τα οικονομικά των εκκλησιών και των μοναστηριών θα βρισκόνταν υπό κρατικό έλεγχο²⁶. Στο μεταξύ, αφενός η απέλαση της πολιτικής ηγεσίας μετά τα γεγονότα του Οκτώβρη του 1931 και αφετέρου ο θάνατος του Αρχιεπισκόπου Κύριλλου Γ', τον Νοέμβριο του 1933²⁷, είχαν ως αποτέλεσμα την ανυπαρξία οποιασδήποτε μορφής αντιπολίτευσης και αντίδρασης κατά του αποικιοκρατικού καθεστώτος, με μοναδικό πλέον εκκλησιαστικό και πολιτικό ηγέτη τον Λεόντιο:

Ο θάνατος της Α. Μ του Αρχιεπισκόπου ανηγγέλθη αμέσως τηλεγραφικώς εις τον Παν. Μητροπολίτην Πάφου κ. Λεόντιον, όστις είνε ήδη ο Τοποτηρητής του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου, εις τους Αναπληρωτάς των Μητροπολιτών Κιτίου και Κυρηνείας, εις τους Αρχιερατικούς Επιτρόπους και εις τον Δήμαρχον Αμμοχώστου²⁸.

Ο Λεόντιος δεν πτοήθηκε από τους νόμους του Πάλμερ και συνέχισε την αντιαποικιακή του δράση. Μάλιστα, σε κήρυγμά του τον Απρίλιο του 1938, έκανε αναφορές στην Ένωση, ενώ ονόμασε τον βασιλιά Γεώργιο Β' «βασιλιά μας», με αποτέλεσμα να παραπεμφθεί σε δίκη τον Απρίλιο του 1938. Η απόφαση του δικαστηρίου ήταν ο εκτοπισμός του Μητροπολίτη για ένα έτος²⁹.

Πέραν των πιο πάνω, ο Πάλμερ, προχώρησε σε διεύρυνση των κατασταλτικών μέτρων που είχε εφαρμόσει ο Στορρς, ενώ παράλληλα προχώρησε στον καταρτισμό νομοθεσίας για τον περιορισμό της εγκατάστασης αλλοδαπών στο νησί³⁰, όπως επίσης και για απαγόρευση της εισόδου οποιουδήποτε Κυπρίου υπόπτου για αντιβρετανική δράση³¹. Αν και στα τέλη του 1936 προχώρησε στην κατάργηση ορισμένων προνοιών του Διατάγματος Αμύνης και αργότερα στην ανάκλησή του³², θέλοντας να εμποδίσει την αμφισβήτηση της πολιτικής του,

26. Στο ίδιο, σ. 572.

27. *Πρωτεύουσα*, Λευκωσία, 17 Νοεμβρίου 1933, *Πρωινή*, Λευκωσία, 17 Νοεμβρίου 1933, *Αλήθεια*, Λεμεσός, 17 Νοεμβρίου 1933, *Ελευθερία*, Λευκωσία, 18 Νοεμβρίου 1911.

28. *Πρωτεύουσα*, Λευκωσία, 17 Νοεμβρίου 1933.

29. *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, Λευκωσία, 21 Απριλίου 1938, *Ελευθερία*, Λευκωσία, 21 Απριλίου 1938.

30. *Ελευθερία*, Λευκωσία, 11 Σεπτεμβρίου 1935.

31. Γιώργος Γεωργής, *Η Αγγλοκρατία στην Κύπρο. Από τον αλυτρωτισμό στον αντιαποικιακό αγώνα*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Αθήνα 2016, σ. 119.

32. *Ελευθερία*, Λευκωσία, 14 Μαΐου 1937, *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, Λευκωσία, 14 Μαΐου 1937, Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 330.

έδωσε οδηγίες για ετοιμασία καταλόγου «*επικίνδυνων*» προσώπων, τα οποία θα έπρεπε να απελαθούν από την Κύπρο, μόλις δινόταν η κατάλληλη ευκαιρία. Ανάμεσα, βέβαια, στα ονόματα με τα ανεπιθύμητα πρόσωπα βρισκόταν ο πολιτευτής Χριστόδουλος Γαλατόπουλος και ο Τοποτηρητής του αρχιεπισκοπικού θρόνου Λεόντιος³³.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι επί θητείας Πάλμερ, μέσω του εκτοπισμού, διώχθηκαν πολλά άτομα, όπως ο δικηγόρος και συγγραφέας Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, ο Ευαγόρας Παπανικολάου, δικηγόρος και συνεργάτης της εφημερίδας *Πρωτεύουσα*, ο Πολύκαρπος Ιωαννίδης, γραμματέας της Μητρόπολης Κερύνειας, και ο πρώην δήμαρχος της Λευκωσίας Γιώργος Μαρκίδης³⁴.

Όπως ήταν αναμενόμενο, η αυταρχική πολιτική του Πάλμερ προκάλεσε την αντίδραση των Κυπρίων. Έτσι, όταν στα τέλη Μαΐου 1937 την εξουσία της Βρετανίας ανέλαβε ο Τσάμπερλεϊν, ο Δημήτριος Δημητρίου, μέλος του Εκτελεστικού Συμβουλίου, ο Γεώργιος Βασιλειάδης, μέλος του Συμβουλευτικού Συμβουλίου, και ο δημοσιογράφος Ιωάννης Κληρίδης απέστειλαν στις 22 Ιουνίου 1937 μνημόνιο προς τον Πάλμερ, στο οποίο τόνιζαν την ανάγκη διακυβέρνησης της Αποικίας σε πνεύμα ειλικρινούς εμπιστοσύνης και συνεργασίας αλλά και την ανάγκη αναθεώρησης του συνταγματικού μέλλοντος του νησιού, αφού η διατήρηση του παρόντος συντάγματος «*δεν δικαιολογείται υπό τας σημερινάς συνθήκας, καθ' ον χρόνον επικρατεί πλήρης τάξις και ησυχία εν τη Νήσω*»³⁵. Οι Κύπριοι αποφάσισαν μάλιστα και τη μετάβασή τους στο Λονδίνο. Αφού συνέταξαν μνημόνιο προς το Υπουργείο Αποικιών με τα πιο πάνω αιτήματα, έλαβαν την απάντηση ότι στις 27 Ιουλίου το Υπουργείο θα δεχόταν τον Βασιλειάδη σε συνάντηση. Οι Κύπριοι πολιτικοί αναχώρησαν από την Κύπρο στις 24 Ιουνίου³⁶. Το αποτέλεσμα της συνάντησης κάθε άλλο παρά ενθαρρυντικό ήταν, αφού οι Βρετανοί έκαναν σαφές ότι δεν είχαν οποιαδήποτε πρόθεση για αλλαγή πολιτικής. Ωστόσο, παρά τις αποθαρρυντικές εξελίξεις, οι Κύπριοι συνέχισαν τις προσπάθειες για μεταβολή της κατάστασης, είτε μέσω αποστολής υπομνημάτων είτε σε απευθείας συναντήσεις με μέλη της βρετανικής κυβέρνησης³⁷.

33. Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 330.

34. Ανδρέας Μαρκίδης (επιμ.), Χριστόδουλου Γαλατόπουλου, *Στις φλόγες του κυβερνείου, Το ανέκδοτο ημερολόγιο του Χριστόδουλου Γαλατόπουλου για την εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931*, Λευκωσία, 2011, σ. 433-434.

35. *Ελευθερία*, Λευκωσία, 19 Σεπτεμβρίου 1937.

36. *Ελευθερία*, Λευκωσία, 25 Ιουνίου 1937.

37. Ρίχτερ, ό.π., σ. 574-575.

Στο μεταξύ ο Πάλμερ, σε μίαν προσπάθεια να αναχαιτίσει τη δράση των διαφόρων πολιτικών παραγόντων του νησιού, τον Οκτώβριο του 1938 προχώρησε στη δημοσίευση νόμου «διά του οποίου κυρίως αναστέλλεται η διενέργεια εκλογών διά την ανάδειξιν δημάρχων και δημοτικών συμβουλίων»³⁸. Συνακόλουθο της πιο πάνω πρόνοιας, ήταν η επ' αόριστον παράταση των υφισταμένων διορισμένων δημοτικών συμβουλίων, πράγμα που προφανώς θα διευκόλυνε τη διακυβέρνησή του μέχρι το τέλος της θητείας του, που έληγε το 1939. Ωστόσο, η γενικότερη αυταρχική διακυβέρνηση του Πάλμερ, και η συγκεκριμένη πρωτοβουλία που πήρε, προκάλεσαν τη δυσφορία του Υπουργείου Αποικιών, που διαφωνούσε με την πιο πάνω θέση, αφού, όπως εξέφρασε ο Υπουργός Όρσμπυ Γκορ, επί Πάλμερ το σύστημα διοίκησης ήταν το πιο αυταρχικό όλων των βρετανικών αποικιών³⁹. Τα πράγματα χειροτέρευσαν όταν ο Πάλμερ ζήτησε στα τέλη του 1938 την τροποποίηση της νομοθεσίας για τον Τύπο, στοχεύοντας στην άσκηση λογοκρισίας, πράγμα για το οποίο το Υπουργείο και πάλι δεν φαίνεται να συμφωνούσε. Όλα αυτά, αδιαμφισβήτητα, έφεραν σε δύσκολη θέση τη βρετανική κυβέρνηση, με το Λονδίνο να αναμένει τη λήξη της θητείας του Πάλμερ και την αντικατάστασή του με άλλον Κυβερνήτη.

Εν κατακλείδι, ο Πάλμερ, με την πολιτική που εφάρμοσε στην Κύπρο, κατέστη ο πλέον αντιπαθής Βρετανός Κυβερνήτης, και η περίοδος από την αναχώρηση του Στορρς από το νησί μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου στο νησί επικράτησαν σκληρά δικτατορικά μέτρα, πήρε το όνομά της από αυτόν, μένοντας γνωστή στην ιστορία ως «**Παλμεροκρατία**».



Ο περιθώριος κυβερνήτης - δικτάτορας της Κύπρου Πάλμερ σε σατιρικό πρωτοσέλιδο σκίτσο της εφημερίδας το «Το Γέλιο» της Λεμεσού.

Πηγή: <http://limassolinhistory.blogspot.com/2010/10/1931.html> (Ημ. πρόσβασης 15/6/2023)

38. Φωνή της Κύπρου, Λευκωσία, 22 Οκτωβρίου 1938, Πάφος, Πάφος, 27 Οκτωβρίου 1938.

39. Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 338.

Πηγές

Πρωτογενείς Πηγές

Κρατικό Αρχείο Κύπρου

- ΚΑΚ, SA1/1315/31, Απόρρητη επιστολή Διοικητή Πάφου προς τον Αποικιακό Γραμματέα, 1η Φεβρουαρίου 1933.
- ΚΑΚ, SA1/1315/31, Επιστολή κομμουνιστή Δημήτρη Νεοκλή στον Κυβερνήτη Κύπρου, 10 Δεκεμβρίου 1933.

Εφημερίδες

- *Αλήθεια*, Λεμεσός, 14 Απριλίου 1933, 29 Δεκεμβρίου 1933, 17 Νοεμβρίου 1933.
- *Ελευθερία*, Λευκωσία, 18 Νοεμβρίου 1911, 11 Ιουνίου 1932, 7 Δεκεμβρίου 1932, 11 Ιανουαρίου 1933, 8 Φεβρουαρίου 1933, 28 Οκτωβρίου 1933, 8 Απριλίου 1933, 19 Αυγούστου 1933, 16 Σεπτεμβρίου 1933, 20 Δεκεμβρίου 1933, 7 Σεπτεμβρίου 1935, 11 Σεπτεμβρίου 1935, 14 Μαΐου 1937, 25 Ιουνίου 1937, 19 Σεπτεμβρίου 1937, 21 Απριλίου 1938.
- *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, Λευκωσία, 7 Δεκεμβρίου 1932, 14 Μαΐου 1937, 21 Απριλίου 1938.
- *Παρατηρητής*, Λεμεσός, 29 Οκτωβρίου 1933.
- *Πάφος*, Πάφος, 2 Δεκεμβρίου 1932, 7 Απριλίου 1933, 27 Οκτωβρίου 1933.
- *Πρωινή*, Λευκωσία, 12 Φεβρουαρίου 1933, 17 Νοεμβρίου 1933.
- *Πρωτεύουσα*, Λευκωσία, 17 Νοεμβρίου 1933.
- *Φωνή της Κύπρου*, Λευκωσία, 22 Οκτωβρίου 1938.

Δευτερογενείς Πηγές

Βιβλία

- Γεωργής Γιώργος, *Η Αγγλοκρατία στην Κύπρο. Από τον αλυτρωτισμό στον αντιαποικιακό αγώνα*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Αθήνα 2016.
- Μαρκίδης Ανδρέας (επιμ.), Χριστόδουλου Γαλατόπουλου, *Στις φλόγες του κυβερνείου, Το ανέκδοτο ημερολόγιο του Χριστόδουλου Γαλατόπουλου για την εξέγερση του Οκτωβρίου του 1931*, Λευκωσία 2011.
- Πρωτοπαπάς Βασίλης, *Εκλογική Ιστορία της Κύπρου, Πολιτευτές, κόμματα και εκλογές στην Αγγλοκρατία 1878-1960*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2012.
- Ρίχτερ Α. Χάιντς, *Ιστορία της Κύπρου: 1878-1949*, τμ. Α΄, μετάφραση Κώστας Σαρρόπουλος, Αθήνα 2007.
- Ronald Storrs, *Orientalions*, London 1945.

Διαδίκτυο

- «Sir Reginald Edward Stubbs», <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=9870&-V=limmata> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023).
- «Ρέτζιναλτ Έντουαρντ Σταμπς», <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw70220/Sir-Ronald-Henry-Amherst-Storrs> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023).
- «Sir Herbert Richmond Palmer», https://en.wikipedia.org/wiki/Richmond_Palmer (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023).
- «Κακογιάννης Παναγιώτης», <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=4914&-V=limmata> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023).
- «Τριανταφυλλίδης Αντώνιος», <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=10436&-V=limmata> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023).
- «Παυλίδης Πάυλος», <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=47079&-V=limmata> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023).
- «Νικολαΐδης Νεόφυτος», <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=7897&-V=limmata> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023).
- «Λεμεσός και Ιστορία», <http://limassolinhistory.blogspot.com/2010/10/1931.html> (Ημ. πρόσβασης 15/6/2023).



Πυραυλικό Αντιεροπορικό Σύστημα S-75 Dvina.
Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/S-75_Dvina#/media/File:S-75_Dvina

Εικασίες, άγχη και προσδοκίες: η φημολογούμενη το 1965 παραλαβή ραδιοεντοπιστών του πυραυλικού αντιαεροπορικού συστήματος σοβιετικής προέλευσης S-75 από την Εθνική Φρουρά

**Δρ Νίκος Χατζηιωακείμ,
Διδάκτορας Ιστορίας του ΠΕΙ Παντείου,
διδάσκων Ιστορία στις ΣΠΠΝ και ΣΠΠΑ**

Δεν είναι επαρκώς γνωστή η ατυχής κατάληξη της πρώτης προσπάθειας της Κυπριακής Δημοκρατίας (ΚΔ) για την απόκτηση σύγχρονου αντιαεροπορικού συστήματος, του S-75, από την τότε ΕΣΣΔ το 1964-65, την επαύριον των Τηλλυριακών και με καταλύτη εκείνο τον κύκλο γεγονότων. Ως γνωστόν, η τουρκική πολεμική αεροπορία (ΤΗΚ) χρησιμοποιήθηκε τότε πολιτικοστρατιωτικά, προσβάλλοντας στρατιωτικούς στόχους και βομβαρδίζοντας τρομοκρατικά αμάχους, εκμεταλλευόμενη την ασυδοσία που της εξασφάλιζε η απουσία αντιπάλου στον αέρα και η σοβαρή ανεπάρκεια ενεργού αεράμυνας στο έδαφος. Το παρόν άρθρο θα περιοριστεί στην παρουσία των οργανικών radar του συστήματος, διότι, κατά την εποχή που διαδραματίστηκε η απόπειρα ένταξής του σε υπηρεσία με τις δυνάμεις αεράμυνας της ΚΔ, αναδύθηκαν πληροφορίες παραλαβής των ραδιοεντοπιστών.

Σύντομη τεχνική περιγραφή και ιστορικό της ανάπτυξης του συστήματος

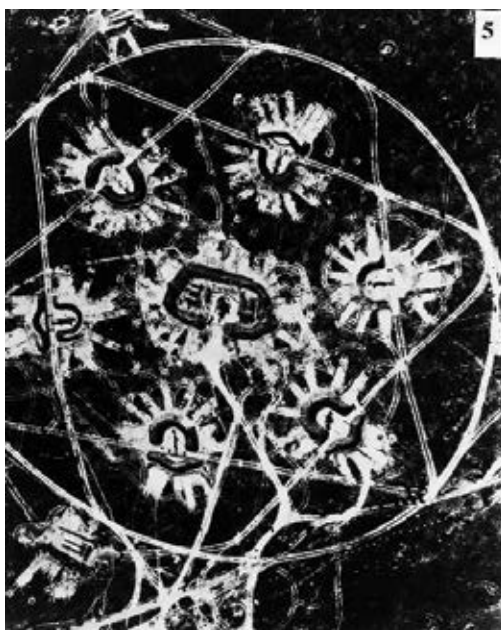
Το πυραυλικό οπλοσύστημα S-75 Dvina (ΝΑΤΟϊκής κωδικοποίηση: SA-2 Guideline) εισήλθε σε υπηρεσία το 1957 και προοριζόταν να εξουδετερώνει υψηλά ιπτάμενους στόχους, για την αναχαίτιση των οποίων είχε εξαρχής σχεδιαστεί (αεροσκάφη συλλογής πληροφοριών, βομβαρδιστικά ατομικής/πυρηνικής κρούσης). Η παρουσία του παρήγαγε μεγάλο άγχος στους δυτικούς ιθύνοντες, ορθά όπως υπογραμμίζεται από τις ονομαστές επιτυχίες του, με την κατάρριψη του G. Powers πάνω από τη Σοβιετική Ένωση την Πρωτομαγιά του 1960, κατά την Πυραυλική Κρίση της Κούβας τον Οκτώβριο του 1962,

στις συμπράξεις ΗΠΑ-Ταϊβάν κατά της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας κ.ά. (τα θύματα ήταν κατασκοπευτικά αεριωθούμενα U-2 και RB-57 τα σχετικά με τα τελευταία, επρόκειτο για αμερικανικής παραγωγής ελαφρά τροποποιημένα Canberra βρετανικής σχεδίασης, όπως αυτά που έδρευαν επί δεκαετίες στην Κύπρο). Παράλληλα, όμως, το S-75 ήταν αποτελεσματικό και κατά «τακτικών» στόχων (αεροσκαφών που εκτελούσαν είδη «συμβατικών» αποστολών), καθώς αποδείχθηκε στον Πόλεμο του Βιετνάμ και σε αρκετές άλλες σύμμετρες συγκρούσεις της εποχής που αξιοποιήθηκε, αφού η χρήση του ήταν ευρέως διαδεδομένη μεταξύ συμμάχων και πελατών της ΕΣΣΔ. Απλώς, δεν ήταν συνετό να αποκτάται απομονωμένο, αλλά μαζί με πρόσθετα συστήματα αεράμυνας, πυραυλικά και πυροβολικού, για χαμηλότερα ύψη. Από πολιτικής άποψης, όμως, δημιουργούσε αναταράξεις, με την έννοια ότι τόνωνε την αυτοπεποίθηση των συλλογικοτήτων που το πρόσφερε η Μόσχα, η οποία καλλιεργούσε με αυτόν τον τρόπο πιστευτά την εντύπωση του σωτήρα κι αξιόπιστου συμμάχου. Το θέμα θα αναλυθεί σε χωριστό κείμενο, καθώς διαθέτει εξαιρετικά ενδιαφέρουσες όσο και πλημμελώς εξερευνημένες πτυχές (την άκαρπη διερεύνηση δυτικών πηγών για αντιαεροπορικά όπλα αρχικά λόγω απροθυμίας τους, την αποδέσμευση από σοβιετικής πλευράς όπλου μείζονος συμβολισμού -αλλά όχι ιδεατού για την κάλυψη των τρεχουσών αναγκών της κυπριακής αεράμυνας-, τη στάση της Ελλάδας και τις μορφές αντίδρασης των ΗΠΑ, του ΗΒ και της Τουρκίας, που οδήγησαν στην ακύρωση της παραλαβής των Dvina).

Τονίζεται ότι η Κύπρος κατά την εξεταζόμενη περίοδο τύγχανε εκμετάλλευσης από τους Βρετανούς, όπως και από τους Αμερικανούς (περιοδικά και αφανώς ήδη από την προηγούμενη δεκαετία, σταθερά κι επισήμως μεταγενέστερα), όχι μόνον ως έδρανο επίγεια εγκατεστημένων αισθητήρων, αλλά και για πληθώρα κατασκοπευτικών πτήσεων στρατηγικής σημασίας (φωτοαναγνώρισης και πάσης φύσεως υποκλοπών) με στόχους την ΕΣΣΔ και τη Μέση Ανατολή (τις αραβικές χώρες με βεβαιότητα)¹. Το σύστημα S-75 ήταν πυραυλικό, όμως στο παρόν κείμενο δεν θα παρουσιαστούν οι επιδόσεις του πυραύλου V-750. Η αναφορά θα περιοριστεί στην παράθεση μόνον ορισμένων στοιχείων που αφορούν τους οργανικούς ραδιοεντοπιστές του οπλοσυστήματος, διότι ενδέχεται αυτοί να έφτασαν στο νησί, αν και δεν υφίστανται επιβεβαιωμένες πληροφορίες επ' αυτού -έχουν διατυπωθεί μόνον τέτοιες εικασίες κατά καιρούς.

Κάθε μονάδα S-75 ανέπτυσσε, σε θέσεις που παρουσίαζαν τη χαρακτηριστική

1. Ενδεικτικά: R. E. Harkavy, *Bases Abroad/ The Global Foreign Military Presence*, Oxford, N. York et al: Oxford University Press, 1989 (repr.: 2008, a SIPRI Publication), σ.σ. 117, 179, 252.



Διάταξη του συστήματος S-75 με τις θέσεις των εκτοξευτήρων πυραύλων περιμετρικά του radar ανίχνευσης κι ελέγχου πυρός SNR-75 ("Fan Song"). Λόγω του εξαγώνου σχήματος έφερε το προσωνύμιο «Άστρο του Δαυίδ». Πηγή: https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/cuba_mis_cri/5.jpg (ανακτήθηκε στις 5-8-2022)

εικόνα ενός εξαγώνου στο έδαφος, τους 6 μονούς εκτοξευτές της γύρω από την ομάδα διοίκησής της², η οποία ήταν εφοδιασμένη με αναλογικό υπολογιστή βολής και τον ραδιοεντοπιστή ελέγχου πυρός της, ένα UHF radar ιχνηλάτησης-καθοδήγησης τύπου RSN-75 (NATOϊκή ονομασία: αρχικά "Fruit Set", στη συνέχεια: "Fan Song"), που στις αρχικές υπό εξέταση εκδόσεις του συστήματος (A/B: E/F-band, στο όριο μεταξύ UHF-SHF, "S-band radar" στην παλαιότερη ταξινόμηση) ήταν εμβέλειας 60-120 χλμ. (αναλόγως του μεγέθους του στόχου, του ύψους πτήσης του και των επικρατουσών συνθηκών έρευνας). Εφόσον η πρώτη έκδοση του τηλεκατευθυνόμενου (Command Guidance) πυραύλου V-750 είχε αποτελεσματικό βεληνεκές 31.5 χλμ. (ελάχιστο τα 3, κατ' άλλες μάλιστα πηγές τα 8 χλμ.), ενώ ο φάκελος αναχαίτισης περιοριζόταν σε στόχο κινούμενο σε ύψη μεταξύ 450 και 25.000 μέτρων -αρχικά μάλιστα μόνο μεταξύ 914 και 15.240 μ.- και αξιολογώντας

συνδυαστικά το δεδομένο της απόλυτης εξάρτησης του πυραύλου από τον αισθητήρα ιχνηλάτησης-καθοδήγησης, συνάγεται ποιες ήταν και οι βεβαιωμένες επιδόσεις του "Fan Song" καθ' ύψος. Οι περιορισμοί, ειδικά σχετικά με το ελάχιστο ύψος αναχαίτισης, για τους οποίους το σύστημα υπέστη κριτική και από πλευράς των Ελλαδιτών αξιωματικών της αεροπορίας, αφορούσαν στη δυνατότητα του radar ελέγχου πυρός, του κατά τα λοιπά εξαιρετου "Fan Song". Το 1968 οι Βορειοβιετναμέζοι θεράπευσαν μερικώς την αδυναμία αυτή. Εντωμεταξύ, οι Σοβιετικοί βελτίωναν ακατάπαυστα την ανθεκτικότητα του radar σε παρεμβολές, θέτοντας σε υπηρεσία νέα του έκδοση, ήδη το 1961-62, την RSN-75V "Fan Song E" (με ενσωματωμένη δυνατότητα διαδικασίας LORO), με την

2. Το εξαγωνικό σχήμα («Άστρο του Δαυίδ» στη φρασεολογία των Αμερικανών ειδικών) βοηθούσε στην άμεση αναγνώρισή του, όταν ερμηνεύονταν αεροφωτογραφίες: D.A. Brugioni, *Eyes in the Sky: Eisenhower, the CIA and Cold War Aerial Espionage*, Annapolis MD: Naval Institute Press, 2010, σ. 165.

υιοθέτηση νέων βοηθημάτων (λ.χ. οπτική καθοδήγηση) καθώς και τακτικών (λ.χ. αλλαγή συχνότητας), βάσει της παρατήρησης των αμερικανικών αντιμέτρων και των σχετικών συμπερασμάτων που εξαγόταν μαζί πάνω από τους ουρανούς του Βορείου Βιετνάμ.



Στις άνω φωτογραφίες, στιγμιότυπα από την τάξη του συστήματος S-75 που δόθηκε στη Λαϊκή Δημοκρατία του Βορείου Βιετνάμ (για πρώτη φορά το 1963). Αριστερά: στάδιο μετακίνησης του πυραύλου από το τροχήλατο ρυμουλκό και τοποθέτησής του στη σταθερή βάση εκτόξευσης. Δεξιά: ο πύραυλος ανυψώνεται επί του εκτοξευτή του. Στο βάθος και των δύο φωτογραφιών διακρίνεται το radar SNR-75M3 (“Fan Song E”). Η δράση των βορειοβιετναμικών SA-2 κατέστη αισθητή διεθνώς την άνοιξη του 1965, κατά την περίοδο δηλαδή κορύφωσης της Κρίσης για την παραλαβή τους από την Κύπρο και προβλήθηκε και στον ελλαδικό Τύπο (βλ. ενδεικτικά: Βήμα, 22-4-1965). Παρατίθενται ελλείψει φωτογραφιών των κυπριακών S-75, δεδομένου ότι ανάγονται στην ίδια με την αφηγούμενη περίοδο.

Προέρχονται από την εξής πηγή: <http://www.baomoi.com/Anh-hiem-ten-lua-phong-khong-Lien-Xo-nam-1963/c/15411121.epi> (ανακτήθηκαν στις 31-7-2022)

Σημ: Το **Βάο Μόι** είναι το μεγαλύτερο ανεξάρτητο ειδησεογραφικό πρακτορείο του Βιετνάμ.

Το σύστημα S-75 διέθετε επίσης έναν ραδιοεντοπιστή έρευνας και πρόσκτησης στόχου (σημειώνεται ότι τα radar αυτά στην ελληνική ορολογία απαντώνται συχνά με την εναλλακτική περιγραφική ονομασία ως «radar αποκάλυψης»). Το radar ανίχνευσης κι εντοπισμού (έρευνας) ήταν της κατηγορίας μακράς ακτίνας VHF, τύπου P-12 (NATOϊκή ονομασία: “Spoon Rest A”), εμβέλειας 275 χλμ. (αποτελεσματικής: μικρότερης των 200 χλμ.) για στόχο με ανώτατο ύψος πτήσης τα 25-30 χλμ. (πρακτικά: 18-20 χλμ.). Οι υπό εξέταση πρώιμες εκδόσεις του S-75 υποστηρίζονταν από άλλα radar έρευνας, της κατηγορίας 2D VHF και συγκεκριμένα τα τύπου P-8 “Dolphin”/ P-10 (NATOϊκή ονομασία αντίστοιχα “Knife Rest” A και B/C) μέγιστης εμβέλειας 150-200 χλμ. (αποτελεσματικής 75 και 70 χλμ. αντίστοιχα) σε ύψη περίπου ως 9 και ως 15 χλμ. αντίστοιχα. Το P-8 “Dolphin” εκσυγχρονίστηκε το 1951, ένα έτος μετά την εισαγωγή του σε υπηρεσία, ώστε



Η «καρδιά» του συστήματος S-75, το συρόμενο radar ιχνηλάτησης κι ελέγχου πυρός SNR-75, εδώ στην έκδοση M (NATOϊκή κωδικοποίηση: "Fan Song B").

Πηγή: P. Davies, *F-105 Wild Weasel vs SA-2 "Guideline" SAM / Vietnam, 1965-1973*, Oxford - N. York: Osprey, 2011

να είναι σε θέση να εντοπίζει στόχο ιπτάμενο σε ύψος 10 χλμ. και απόσταση, θεωρητικά, τα 250 χλμ. Το P-12 "Spoon Rest" επιδείκνυε ορισμένη αντοχή σε ενεργητικά και παθητικά αντίμετρα και υπήρξε ο πρώτος σοβιετικός ραδιοεντοπιστής με πραγματική δυνατότητα εξουδετέρωσης εδαφικών ανακλάσεων (το P-8 "Dolphin" ενσωμάτωσε λίγο νωρίτερα για πρώτη φορά, στοιχειωδώς όμως, τέτοια δυνατότητα). Οι χρήστες του προτιμούσαν να το αξιοποιούν αποκλειστικά για την εύρεση αζιμουθίου, διότι η ενεργοποίηση του οργανικού του γωνιομέτρου (ούτως ή



Ο θάλαμος διοίκησης και ελέγχου του συστήματος.

Πηγή: P. Davies, *F-105 Wild Weasel vs SA-2 "Guideline" SAM / Vietnam, 1965-1973*, Oxford - N. York: Osprey, 2011

άλλως μάλλον περιορισμένων επιδόσεων), συρρίκνωνα την πρακτική του ακτίνα έρευνας. Σε επίπεδο συντάγματος, το σοβιετικό οργανόγραμμα προέβλεπε την ύπαρξη και δεύτερου "Spoon Rest", καθώς και την υποστήριξη του συστήματος από δύο ακόμη ραδιοεντοπιστές, το radar έρευνας μεγάλης εμβέλειας P-15 «Flat Face» και το radar εύρεσης ύψους PRV-11 «Side Net». Για να λειτουργήσει πάντως αποτελεσματικά το S-75, απαραίτητα θεωρούνταν τα "Fan Song" και τα "Spoon Rest/ Knife Rest". Όλα τα ανωτέρω radar ήταν κινητά ή πλήρως αυτοκινούμενα.

Η διαπιστωμένη ικανότητα του "Fan Song", ακόμη και στις πρώτες του εκδόσεις (A/B), να εγκλωβίζει έναν στόχο, να τροφοδοτεί τον υπολογιστή με στοιχεία θέσης-πορείας του στόχου και να συμμετέχει στην κατεύθυνση προς αυτόν μέχρι και τριών βλημάτων, ενώ ταυτόχρονα εκτελούσε ιχνηλάτηση πρόσθετων στόχων, το κατατάσσει στην κατηγορία των πρωτοπόρων P/E με βασική ικανότητα TWS (ιχνηλάτηση πολλαπλών στόχων έως τεσσερις συνολικά και σε νεότερες εκδόσεις του radar έως έξι)³. Οι Σοβιετικοί είχαν ούτως ή άλλως πρωτοπορήσει παγκοσμίως σε αυτόν τον τομέα, όταν έθεσαν σε υπηρεσία το radar B-200. Προστίθεται ότι από τα επιμέρους υποσυστήματα των S-75, το radar ελέγχου πυρός "Fan Song" αποδείχθηκε δύσκολος αντίπαλος για τα ηλεκτρονικά συστήματα παρεμβολών που έθεσαν σε υπηρεσία οι Αμερικανοί κατά τα έτη της εμπλοκής τους στο Βιετνάμ (στον Πόλεμο εκείνο τα S-75 διέπρεψαν με εντυπωσιακά πολυάριθμες καταρρίψεις). Αντιθέτως, τα χαμηλότερων συχνοτήτων radar έρευνας τύπου Spoon Rest φαίνεται πως παρεμβάλλονταν σχετικά εύκολα⁴.

Με βεβαιότητα επρόκειτο συνολικά για ένα επίφοβο όπλο και είναι γνωστή η αμερικανική τραυματική εμπειρία της υποβάθμισής του, δεδομένου ότι τα S-75 αναπτύχθηκαν στην Κούβα πριν την πυραυλική κρίση του Οκτωβρίου του 1962

3. Ενδεικτικά: S. J. Zaloga, *Red SAM: The SA-2 Guideline Anti-Aircraft Missile*, Oxford - N. York: Osprey, 2007, σ.σ. 13-14, 17-24, C. Kopp, Soviet SAMs target the West, *Defence Today*, Vol. 7, No. 5, 2009, σ.σ. 58-60, G. van Nederveen (Captain, USAF), *Sparks over Vietnam. The EB-66 and the Early Struggle of Tactical Electronic Warfare*, Alabama: Air University, Maxwell AFB, College of Aerospace Doctrine, Airpower Research Institute, ARI Paper 2000-03, σ 35, P. Davies, *F-105 Wild Weasel vs SA-2 "Guideline" SAM / Vietnam, 1965-1973*, Oxford - N. York: Osprey, 2011, σ.σ. 33-34, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/airdef/v-75.htm>, U.S. Air Force Fact Sheet: SA-2 Surface-to-Air Missile αναρτημένο ως: <https://www.nationalmuseum.af.mil/Visit/Museum-Exhibits/Fact-Sheets/Display/Article/196037/sa-2-surface-to-air-missile/> (ανακτήθηκαν 1-8-2022), e-book με τίτλο *Jane's Radar And Electronic Warfare Systems*, αναρτημένο κι ελεύθερα προσβάσιμο ως: <https://vdoc.pub/download/janes-radar-and-electronic-warfare-systems-5873n2zfrf8f0> (ανακτήθηκε 1-8-2022), σ.σ. 1970-1972, 2002-2004.

4. G. van Nederveen *ibid* σ.σ. 35-36, 39-41, 51, 55, 58-59, 68-69, 81, P. Davies 2011 *ibid* σ.σ. 11, 14, 17, 22-23, 38-55, 77.

(όχι πάντως με ευθύνη του τότε επικεφαλής της CIA, ο οποίος είχε εγκαίρως κι εύστοχα διαγνώσει τις επιπτώσεις της παρουσίας τους). Όπως εξάλλου αποδείχθηκε κατά τα πρώτα χρόνια, μετά την έναρξη της αξιοποίησής τους από τους Βορειοβιετναμέζους, δεν είχε κατορθωθεί να αναπτυχθούν επαρκή αντίμετρα για τα S-75 (εξ ου και ο αμερικανικός ζήλος, για τον οποίο κάνουν λόγο πλήθος πηγές, να μελετηθούν ακόμη και μηχανολογικά τα μέρη του, μήπως και εξαχθούν συμπεράσματα για τα ηλεκτρονικά του υποσυστήματα, τη μέθοδο κατεύθυνσης των πυραύλων κλπ). Υπήρξε άλλωστε τέτοια κρούση και προς την ελληνοκυπριακή ηγεσία, μέσω της Αθήνας, το 1968⁵. Φημολογείται βάσιμα πως οι ΗΠΑ πέτυχαν το 1969 την πολυπόθητη πρόσβαση σε ένα radar του συστήματος μέσω της Ινδονησίας και μάλιστα σε λειτουργική κατάσταση.

Έχουν κατά καιρούς εκφραστεί ευλογοφανείς υπόνοιες, δεδομένου ότι σημαντικό μέρος του εξοπλισμού των Dnina κατορθώθηκε να παραληφθεί από τους Ελληνοκυπρίους, πως δύο radar, ένα έρευνας τύπου "Spoon Rest" κι ένα ελέγχου πυρός (που μπορούσε να αξιοποιηθεί και ευρύτερα, όπως προαναφέρθηκε) τύπου "Fan Song", έφτασαν στο νησί κι εγκαταστάθηκαν, εντασσόμενα στο ΣΕΠ της ΚΔ⁶. Η ιστορία της ακύρωσης της παραλαβής των κυπριακών S-75 καταλαμβάνει εκτενές μέρος της διδακτορικής διατριβής του συγγραφέα και θα αναπτυχθεί σε χωριστό κείμενο προσεχώς. Επί του παρόντος αναφέρεται ακροθιγώς ότι τα S-75 της Κύπρου κατέληξαν, αν και πληρωμένα (ίσως όμως όχι πλήρως εξοφλημένα), να δωρισθούν στην Αίγυπτο, η αεράμυνα της οποίας τα είχε εντάξει σε υπηρεσία ήδη από το 1962 και συνέχισε να παραλαμβάνει από την ΕΣΣΔ νεότερες εκδόσεις του οπλοσυστήματος τα επόμενα έτη.

Σημειώνεται καταληκτικά ότι κατά το αποκορύφωμα της αμερικανικής κινητοποίησης και των πολύπτυχων αντιδράσεων με σκοπό την παρεμπόδιση κι εν τέλει ακύρωση της παραλαβής του κύριου υλικού για τις δύο μονάδες S-75 και για την υπομονάδα υποστήριξής τους από την ΚΔ, την άνοιξη του 1965, είχαν εκτελεστεί μεταξύ άλλων και κατασκοπευτικές πτήσεις ειδικών αεροσκαφών τόσο πάνω από την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου όσο και από την ίδια την Κύπρο. Η υπερατλαντική σπουδή ήταν αναμενόμενα επικεντρωμένη στη ματαίωση της εκφόρτωσης των πυραύλων V-750 στο νησί, υπήρχε όμως πρόσκαιρα μία διάχυτη βεβαιότητα πως κατορθώθηκε να παραληφθούν ορισμένα από τα radar.

5.Βλ. ενδεικτικά τη μαρτυρία του Απριλιανού πραξικοπηματία και εκ των βασικών ενόχων του 1974 Γρ. Μπονάνου: *Η ΑΛΗΘΕΙΑ / 21η Απριλίου, 25η Νοεμβρίου, Κυπριακόν*, Αθήνα: χ. ε. (αυτοέκδοση;), 1986 σ.σ. 68-69, 83.

6. <http://world-military-forces.blogspot.com/2012/10/cyprus-military-cyprus-missile-crisis.html> (ανακτήθηκε 23-11-2012, όμως το ιστολόγιο δεν είναι πλέον προσβάσιμο).



Τίτλος τεκμηρίου: SA-2 MISSILE ACTIVITY KORNOS (PYRGA) CAMP, CYPRUS 34-54N 33-25E. Ημερομηνία αεροφωτογράφισης: 29η Απριλίου 1965. Έχουν ταυτοποιηθεί στην αναγραφόμενη τοποθεσία (το στρατόπεδο στον Κόρνο της Κύπρου, του οποίου το γεωγραφικό στίγμα παρατίθεται στο πρωτότυπο), ρυμουλκούμενοι φορείς και εκτοξευτές πυραύλων, ελκυστήρες, πιθανόν ρυμούλκα και συρόμενος θάλαμος ελέγχου ενός radar ανίχνευσης κι ελέγχου πυρός SNR-75 (Fan Song), συρόμενη γεννήτρια κλπ.

Πηγή: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP80T01471R000800110012-0.pdf> (ανακτήθηκε στις 5-11-2019)

Ο αεροπορικός ακόλουθος των ΗΠΑ στην Αθήνα πρωτοστάτησε στην υποδαύλιση του άγχους των προϊσταμένων του, διοχετεύοντάς τους τις ανάλογες πληροφορίες (επιβεβαιωμένες ανάμικτες με αδιασταύρωτες) στα μέσα Μαρτίου του 1965. Τα σχετικά τεκμήρια θα εκτεθούν αναλυτικά σε επόμενο άρθρο, αφιερωμένο στην επίμαχη πτυχή. Υπογραμμίζεται εκ νέου ότι το ζήτημα θα παρουσιαστεί χωριστά, καθώς θεωρείται μείζον τόσο λόγω της επιχειρησιακής του σημασίας όσο κι ένεκα της πολιτικής του βαρύτητας. Προς το παρόν, παρατίθενται τα ακόλουθα στοιχεία: Οι αμερικανικές πτήσεις κατασκοπευτικών αεροσκαφών απέδωσαν στις 29 Απριλίου 1965 τις πρώτες απτές ενδείξεις ότι η προετοιμασία για την υποδοχή και την εγκατάσταση

των S-75 επί κυπριακού εδάφους συνεχιζόταν πυρετωδώς. Τα προϊόντα της επόμενης αποστολής αεροφωτογράφισης, εκείνης της 3ης Μαΐου 1965, όταν αξιολογήθηκαν από το αρμόδιο όργανο «συνιδιοκτησίας» της CIA και του υπουργείου άμυνας των ΗΠΑ (το «Εθνικό Κέντρο Ερμηνείας Αεροφωτογραφιών» - NPIC, αντίστοιχο προς το Μικτό Αεροφωτογραφικό Κέντρο της Πολεμικής Αεροπορίας), επαλήθευσαν την ύπαρξη των εξής υποσυστημάτων σε δασώδη θέση στην ενδοχώρα του νότου, που ισαπέχει περίπου από τις πόλεις της Λευκωσίας, της Λάρνακας και της Λεμεσού: 15 τροχοφόρων φορέων πυραύλων, τριών ή τεσσάρων εκτοξευτών πυραύλων με τα ρυμουλκά τους κι ενός χωρίς, πιθανόν τριών ελκυστήρων για τα κινητά radar τύπου Fan Song (NATOϊκή κωδικοποίηση), ενός θαλάμου για τους χειριστές του radar, δύο ακόμη οχημάτων καθώς και μίας ρυμούλκας γεννήτριας (μόνον τα πρώτα ευρήματα είχε καταστεί δυνατό να ταυτοποιηθούν σε πρώτη φάση). Οι αεροφωτογραφίες έφεραν την ένδειξη «στρατόπεδο Κόρνου (Πυργά)»⁷. Στις 19 Μαΐου 1965 οι πληροφορίες αυτές, δηλαδή το περιεχόμενο των δύο πρώτων απόρρητων σημάτων του NPIC⁸, θα αναλύονταν περαιτέρω.

Τότε (19/5/1965), το Κέντρο εκείνο συνέταξε κι υπέβαλε στους αρμόδιους ενδιαφερομένους, που είχαν λάβει και τα δύο προηγούμενα σήματά του, σύντομη Αναφορά (CSD/NPIC/257/65) σύνοψης και σχολιασμού των τεκμηρίων που είχε στη διάθεσή του. Αφού επιβεβαιωνόταν η περιγραφή των ευρημάτων και αυτά συνδέονταν με τον εξοπλισμό δύο μοιρών πυρός και μίας μοίρας υποστήριξης του πυραυλικού αντιαεροπορικού συστήματος S-75, σημειωνόταν επίσης ότι το υλικό ήταν καλυμμένο με δίχτυ παραλλαγής και φυλλάματα σε

7. Πρόκειται για την κοινότητα Κόρνος της επαρχίας Λάρνακας, περίπου 27 χλμ. δυτικά της πόλης της Λάρνακας και 25 χλμ. νοτιοδυτικά της Λευκωσίας. Δεν υφίσταται θέμα σύγχυσης με την άλλη συνονόματη τοποθεσία στην Κύπρο, καθώς αυτή βρίσκεται στα βόρεια του νησιού, μία βουνοκορφή νοτιοδυτικά της Λαπήθου. Η φωτογραφία φέρει τον προσδιορισμό "Kornos (Pyrga) Camp, Cyprus" και μάλιστα συνοδεύεται από τις ακριβείς συντεταγμένες της κατονομαζόμενης τοποθεσίας η οποία φωτογραφήθηκε από αέρος. Ως γνωστόν, τα Πυργά είναι επίσης χωριό, κτισμένο σε υψόμετρο 270 μέτρων, εν μέσω πευκοδάσους. Το χωριό απέχει 23 περίπου χιλιόμετρα από τη Λάρνακα και 30 από τη Λευκωσία. «Ήταν μικτή κοινότητα ως το 1963, οπότε οι Τουρκοκύπριοι κάτοικοί του μετακινήθηκαν σε γειτονικά αμιγή τουρκοκυπριακά χωριά, στο πλαίσιο οδηγιών της Άγκυρας για δημιουργία στην Κύπρο ισχυρών τουρκοκυπριακών θυλάκων» (Πηγή: <https://pyrga.org/portfolio-item/istoria/>, ανακτήθηκε στις 07/07/2021).

8. Δύο διαδοχικά, απόρρητα σήματα με ταυτότητες: 1965 MAY 19 1835Z και 1849Z (ως εξερχόμενα αντίστοιχα: OUT55769 και OUT55770), με αποστολέα το NPIC/Washington DC και παραλήπτη την αρμόδια υποδιεύθυνση της USAF (κοινοποίηση στις αρμόδιες υποδιευθύνσεις της Υπηρεσίας Στρατιωτικών Πληροφοριών DIA, στον διευθυντή της Υπηρεσίας Υποκλοπών NSA και στην CIA). Αναρτημένα στην ιστοσελίδα της CIA και προσβάσιμα μέσω των αντίστοιχων συνδέσμων ως τεκμήρια: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP78B04558A000900030021-7.pdf>, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP78B04558A000400160068-7.pdf> (ανακτήθηκαν στις 6-11-2019).



Αίθουσα, στο NPIC, επεξεργασίας, ανάλυσης και αξιολόγησης των δεδομένων από τις φωτογραφίες που λάμβαναν τα αμερικανικά κατασκοπευτικά αεροσκάφη.
Πηγή: https://nsarchive2.gwu.edu/nsa/cuba_mis_cri/7.jpg (ανακτήθηκε στις 5-8-2022)

δασώδη τοποθεσία ακριβώς έξω από το στρατόπεδο εκστρατείας, που ήταν ένας καταυλισμός αντισκήνων περίπου 2 χλμ. νοτιοανατολικά του χωριού Κόρνος. Είχε επίσης εντοπιστεί δύναμη 22 ανδρών ανεπτυγμένη γύρω από τον δρόμο προς το μικρό στρατόπεδο. Έξω από το μοναδικό (προκατασκευασμένο) κτίριο στο κέντρο του καταυλισμού υπήρχε πινακίδα που έφερε στα ελληνικά την επιγραφή «Λόχος Υποστήριξης [ΛΥΠ]»⁹. Οι εκτιμήσεις των Αμερικανών ήταν ακριβείς: οι ελληνοκυπριακοί σχεδιασμοί προέβλεπαν τη συγκρότηση «δύο ταγμάτων εκτοξευτών κι ενός τάγματος Τεχνικών (αυτό, δύναμης περίπου 100 ανδρών, θα ήταν υπεύθυνο για την πλήρωση των πυραύλων με καύσιμα και την εν γένει προετοιμασία τους για εκτόξευση)»¹⁰. Καθίσταται αδιάψευστα σαφές ότι οι Αμερικανοί ήταν πεπεισμένοι πως κάποιος από τους ραδιοεντοπιστές, κυρίως radar “Fan Song”, επρόκειτο να παραληφθούν και να ενταχθούν αμέσως σε υπηρεσία. Αυτός ο βάσιμος φόβος, σε συνδυασμό με τις αξιολογες επιδόσεις ειδικά του radar ιχνηλάτησης-καθοδήγησης τύπου RSN-75, υπέβαλαν τη σκέψη πως θα ήταν σκόπιμο να παρουσιαστεί το όλο ζήτημα. Επισημαίνεται ότι στην

9. Τίτλος της Αναφοράς με Α.Π. CSD/NPIC/257/65: “SA-2 MISSILE ACTIVITY KORNOS (PYRGA) TENT CAMP CYPRUS 3454N 03325E”, αναρτημένη στην ιστοσελίδα της CIA και προσβάσιμη μέσω του αντίστοιχου συνδέσμου ως: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP80T01471R000800110011-1.pdf> (ανακτήθηκε: 6-11-2019). Τα τεκμήρια είναι αποδεδειγμένα (ολικά ή εν μέρει) στο πλαίσιο του Συστήματος Αναζήτησης Πλήρους Κειμένου CREST, αφορούν στο αρχειακό αποθετήριο της CIA που ανήκει στο αρμόδιο τμήμα των Γενικών Αρχείων του Κράτους των ΗΠΑ (NARA II) κι εδρεύει στο College Park του Maryland. Από το 2017 το αποθετήριο είναι επισκέψιμο και εξ αποστάσεως (διαδικτυακά).

10. Τηλεφωνική συνέντευξη του Ιωσήφ «Τίτου» Σκουρίδη (28-4-2013).

ευμεγέθη αποστολή Ελληνοκυπρίων που εκπαιδεύθηκαν και πιστοποιήθηκαν στη χρήση του όλου συστήματος (Αίγυπτος, Νοέμβριος 1965 - Σεπτέμβριος 1966), περιλαμβανόταν προσωπικό ειδικευμένο στην αξιοποίηση των Ρ/Ε¹¹.

Το ζήτημα των δυνατοτήτων των ραδιοεντοπιστών αναδύθηκε εκ νέου σχεδόν 30 χρόνια αργότερα, όταν στο πλαίσιο της προσπάθειας παραλαβής των S-300 είχαν εκφραστεί δυτικοί φόβοι μήπως οι Ρώσοι, με αφορμή την εκπαίδευση των Ελληνοκυπρίων στο σύστημα, αποκτούσαν πρόσβαση στην επικράτεια της ΚΔ και «παρακολουθούσαν με radar [τους οργανικούς Ρ/Ε του συστήματος S-300] τις Νατοϊκές δραστηριότητες στην Ανατολική Μεσόγειο». Τα radar εκείνα θεωρούνταν κυρίως πρωτεύοντες στόχοι για την ΤΗΚ, δεδομένου ότι, όσο παρέμεναν επιχειρησιακά, θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν την υπεροχή της πάνω απ' το νησί¹².

Πηγές

Πρωτογενείς δημοσιευμένες, ψηφιοποιημένες

- <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/>

Συνεντεύξεις

- Τηλεφωνική συνέντευξη του Ελληνοκύπριου Ι. Σκουρίδη (28-4-2013).
- Συλλογή μαρτυριών στο άρθρο με τίτλο Μυστική Αποστολή «SAM», περιοδικό Σελίδες, τ. 255, 11-10-1996.

Δευτερογενής βιβλιογραφία - αρθρογραφία

- Bijl, N. van der, *Sharing the Secret: The History of the Intelligence Corps 1940-2010*, Barnsley, South Yorkshire: Pen & Sword Military, 2013.
- Brugioni, D.A., *Eyes in the Sky: Eisenhower, the CIA and Cold War Aerial Espionage*, Annapolis MD: Naval Institute Press, 2010.

11. Συλλογή μαρτυριών στο άρθρο με τίτλο Μυστική Αποστολή «SAM», περιοδικό Σελίδες, τ. 255, 11-10-1996, σ.σ. 22-26.

12. C. Dodd, *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, Houndmills, Basingstoke Hampshire: Pelgrave MacMillan, 2010, σ. 195.

- Davies, P., *F-105 Wild Weasel vs SA-2 "Guideline" SAM / Vietnam, 1965-1973*, Oxford - N. York: Osprey, 2011.
- Dodd, C., *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, Houndmills, Basingstoke Hampshire: Pelgrave McMillan, 2010.
- Harkavy, R. E., *Bases Abroad/ The Global Foreign Military Presence*, Oxford, N. York et al: Oxford University Press, 1989 (repr.: 2008, a SIPRI Publication).
- Kopp, C., Soviet SAMs target the West, *Defence Today*, Vol. 7, No. 5, 2009.
- Nederveen, van G., (Captain, USAF), *Sparks Over Vietnam. The EB-66 and the Early Struggle of Tactical Electronic Warfare*, Alabama: Air University, Maxwell AFB, College of Aerospace Doctrine, Research and Education, Airpower Research Institute, ARI Paper 2000-03.
- Zaloga, S. J., *Red SAM: The SA-2 Guideline Anti-Aircraft Missile*, Oxford - N. York: Osprey, 2007.

Ιστοσελίδες

- <https://baomoi.com/>
- <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/airdef/v-75.htm>
- <https://www.nationalmuseum.af.mil/Visit/Museum-Exhibits/Fact-Sheets/Display/Article/196037/sa-2-surface-to-air-missile/>
- <https://nsarchive.gwu.edu/>
- <https://vdoc.pub/download/janes-radar-and-electronic-warfare-systems-5873n2frf8f0>
- <http://world-military-forces.blogspot.com/2012/10/cyprus-military-cyprus-missile-crisis.html> (ανακτήθηκε 23-11-2012, όμως το ιστολόγιο δεν είναι πλέον προσβάσιμο).
- <https://pyrga.org/portfolio-item/istoria/>

Μέγας Αλέξανδρος



Μέγας Ναπολέοντας



Πηγή: <https://ecozen.gr/2019/01/o-alexandros-milouse-dorika-ke-egrapse-attika/>
<https://www.maxmag.gr/politismos/prosopa/napoleon-vonapartis/>
(Ημ. πρόσβασης 30/5/2023)

Οι ομοιότητες και οι διαφορές του Μεγάλου Αλεξάνδρου και του Μεγάλου Ναπολέοντα

Ταξίαρχος ε.α. Κωνσταντίνος Ζιβάνας

«Πίσω από κάθε μεγάλο άνδρα, κρύβεται μια μεγάλη γυναίκα!»

Και ήδη βρήκαμε την πρώτη ομοιότητα των δύο Μεγάλων ανδρών, του Αλεξάνδρου και του Ναπολέοντα, που, αν και έζησαν σε τόσο ολοκληρωτικά διαφορετικές εποχές, άφησαν με τη μεγαλοσύνη του χαρακτήρα και του έργου τους ανεξίτηλη τη σφραγίδα τους στο πέρασμα του χρόνου.

Δεν έχει σημασία αν η μεγάλη γυναίκα που κρυβόταν πίσω τους ήταν η μητέρα ή η σύζυγος αντίστοιχα. Ήταν σε κάθε περίπτωση η Μούσα της έμπνευσής τους, η στήριξη στη στιγμή της δυσκολίας τους, ο αποδέκτης των σκέψεων και των προβληματισμών τους, η ασφάλεια ότι είναι εκεί, έστω και αν δεν προσφέρει τίποτα.

Η προσπάθεια σύγκρισης και εξεύρεσης των ομοιοτήτων και των διαφορών των δύο Μεγάλων ηγετών δεν αφορά στην ιστορική αναδρομή της ζωής και του έργου τους, αλλά επικεντρώνεται σε τρεις τομείς ειδικού ενδιαφέροντος:

- Τον τομέα της εφαρμογής των «Αρχών του Πολέμου»
- Τον τομέα των «Αρχών της Ηγεσίας»
- Τον τομέα των «Ιδιοτήτων του Ηγέτη»

Φυσικά, η σύγκριση, μια εκ των υστέρων και εκ του ασφαλούς σύγκριση, δεν έχει σκοπό να βρει σφάλματα και παραλείψεις στους δύο Μεγάλους. Την εποχή τους, άλλωστε, δεν υπήρχαν πουθενά καταγραμμένες Στρατηγικές, Αρχές, Δόγματα και Ιδιότητες παρά μόνο στην ψυχή, την καρδιά, τη διαίσθηση αλλά και στη διάνοια των ανδρών αυτών, γι' αυτό άλλωστε ξεχώρισαν και αναδείχθηκαν επάξια Μεγάλοι.

Για τη σύγκριση των δύο ανδρών χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία κυρίως από την Εγκυκλοπαίδεια του «*ΗΛΙΟΥ*» και λιγότερο από το σύγγραμμα «*100 ΜΕΓΑΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ*». Με τον τρόπο αυτό διατηρείται κατά το δυνατόν η αντικειμενικότητα της σύγκρισης, καθότι τα στοιχεία είναι παρμένα από την ίδια πηγή, όπου γράφτηκαν την ίδια εποχή, από την ίδια ομάδα μελετητών και με τον ίδιο τρόπο/ φιλοσοφία συλλογής και καταγραφής στοιχείων.

Σύγκριση στις Αρχές Πολέμου

Επιλογή, τήρηση και εμμονή στον αντικειμενικό σκοπό

Οι δύο άνδρες ανέλαβαν σε νεαρή ηλικία την ηγεμονία, ο μεν Αλέξανδρος του κράτους της Μακεδονίας και του στρατού της, ο δε Ναπολέων του στρατού της Γαλλίας. Και στις δύο περιπτώσεις υπήρχαν εσωτερικές και εξωτερικές απειλές που απειλούσαν την ειρήνη.

Στη Μακεδονία οι εσωτερικές απειλές προέρχονταν από τη Θήβα, τη Θράκη, την Ιλλυρία και τη Θεσσαλία, ενώ η εξωτερική απειλή ήταν οι Πέρσες με βασιλιά τον Δαρείο.

Στη Γαλλία, εσωτερικά, η επανάσταση του 1789 αγωνιζόταν να επικρατήσει μέσα σε ένα κλίμα αντεπαναστατών βασιλοφρόνων που υποκινούνταν από τους Άγγλους, και ταυτόχρονα απειλούσαν, εξωτερικά, την ακεραιότητά της οι Αυστριακοί άμεσα και οι Άγγλοι έμμεσα.

Και οι δύο Μεγάλοι είχαν αντιληφθεί ότι τα κράτη τους δεν μπορούσαν να προοδεύσουν με εσωτερικές ταραχές και εξωτερικές απειλές. Ο σκοπός τους ήταν ο ίδιος, η ηρεμία, η ασφάλεια και η πρόοδος, και, για να τον επιτύχουν, ο δρόμος τους ήταν παράλληλος. Αποκατάσταση της εσωτερικής τάξης και στη συνέχεια η εκστρατεία κατά του εχθρού και ο πόλεμος μαζί του μέχρι πλήρους αποδεκατισμού του. Έτσι ακριβώς έπραξαν. Αφού εξασφάλισαν την εσωτερική ασφάλεια, εκστράτευσαν εναντίον του εξωτερικού εχθρού, ο Αλέξανδρος εναντίον των Περσών και ο Ναπολέων εναντίον των Αυστριακών.

Ο δευτερεύων σκοπός τους, όμως, ήταν τελείως διαφορετικός στο επίπεδο της φιλοσοφικής σύλληψης. Ο μεν Αλέξανδρος, στις χώρες και περιοχές που κατακτούσε, μετέφερε τον ελληνικό πολιτισμό και ονειρευόταν μian παγκοσμιοποίηση με σεβασμό των επιμέρους χαρακτηριστικών του κάθε

κράτους, με τοπικούς άρχοντες κάτω από τον κεντρικό έλεγχο της Μακεδονίας. Ο δε Ναπολέων ονειρευόταν μία μεγάλη Γαλλία περιτριγυρισμένη από ένα ευρωπαϊκό κράτος, το οποίο θα εξασφάλιζε την ασφάλεια αλλά και πόρους στη Γαλλία με έμμεσο έλεγχο σε αυτό διαμέσου των αδελφών, φίλων, στρατηγών και άλλων εμπίστων, τους οποίους ανάλογα διόριζε βασιλείς, αντιβασιλείς ή πάντρευε με τοπικούς βασιλείς.

Και οι δύο άνδρες, όμως, ξέφυγαν από τον αντικειμενικό τους σκοπό, παρότι αρχικά τον πέτυχαν, για τον ίδιο μάλιστα λόγο. Από την υπέρμετρη φιλοδοξία τους και τη μέθη της επιτυχίας. Ο Αλέξανδρος θέλοντας να καταλάβει και να εξερευνήσει την Ινδία, ο Ναπολέων θέλοντας να καταλάβει τη Ρωσία. Και οι δύο το πλήρωσαν το ίδιο ακριβά.

Όσον αφορά τους επιμέρους σκοπούς τους, στο τακτικό επίπεδο στο πεδίο της μάχης, ήταν οι ίδιοι. Επίθεση και ολοκληρωτική εξολόθρευση του αντιπάλου, και, αν αυτός υποχωρούσε για να σωθεί, η απηνής καταδίωξή του.

Επιθετικότητα

Ξεκάθαρη αρχή, εκ των ουκ άνευ, σε συνδυασμό κυρίως με τις αρχές του ελιγμού και του αιφνιδιασμού. Η επίθεση ήταν καθαρό πλεονέκτημα και για τους δύο ηγέτες, και την εφάρμοσαν σε όλες τις μάχες τους, για να μην αφήσουν στον εκάστοτε αντίπαλό τους την πρωτοβουλία.



Η Μάχη του Γρανικού, η πρώτη μεγάλη νίκη του Μεγάλου Αλεξάνδρου κατά της Περσικής Αυτοκρατορίας στις 22 Μαΐου του 334 π.Χ.

Πηγή: <https://www.sansimera.gr/articles/142> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023)

Ο Ναπολέων, στην Αίγυπτο, δύο φορές που είχε πληροφόρηση ότι οι Τούρκοι θα εκστράτευαν εναντίον του, άλλαξε τα σχέδιά του, ώστε να προλάβει να επιτεθεί αυτός πρώτος. Οι νίκες τους, για τον μεν Αλέξανδρο στον Γρανικό ποταμό και την Ισσό, για τον δε Ναπολέοντα κατά των Αυστριακών στην τρίτη του εκστρατεία στο Έσολιγκ και το Βαγκράμ, οφείλονται καθαρά στην αρχή της επίθεσης.



Ο Ναπολέων στο Βαγκράμ.

Πηγή: <https://chilonas.com/2014/10/03/httpwp-mer1op6y-1eh/>
(Ημ. πρόσβασης 30/5/2023)

Και οι δύο εφάρμοζαν την αρχή αυτή για δύο κυρίως λόγους. Πρώτα, είχαν εμπιστοσύνη στο στράτευμά τους, την ικανότητα και το ηθικό των στρατηγών και των στρατιωτών τους. Δεύτερο, η φήμη και μόνο της ισχύος του στρατού τους έκανε τους αμυνομένους, βλέποντας την επίθεση να εξελίσσεται, να δειλιούν, να οπισθοχωρούν και να τρέπονται σε φυγή, μερικές φορές και αμαχητί.

Μάζα - Συγκέντρωση των Δυνάμεων

Ακόμα μια αρχή που χρησιμοποιήθηκε σε όλες τις μάχες σε συνδυασμό με την επιθετικότητα, τον αιφνιδιασμό και την οικονομία των δυνάμεων.

Ο Αλέξανδρος, και στις τρεις μεγάλες μάχες: στον Γρανικό, την Ισσό και τα Γαυγάμηλα, παρατηρούσε τον τρόπο που παρατασσόταν ο αντίπαλός του ως προς την τοποθέτηση των τμημάτων του, πεζικό - ιππικό, αλλά και ως προς την καταγωγή του κάθε τμήματος, Έλληνες - Πέρσες - μισθοφόροι, και ανάλογα επέλεγε το αδύνατο σημείο απέναντι από το οποίο τοποθετούσε την κυρία δύναμή του, αφήνοντας απέναντι από τα άλλα τμήματα του εχθρού μόνο όση δύναμη ήταν απαραίτητη για τη συντήρηση της μάχης. Έτσι τμήμα με τμήμα νικούσε τον εχθρό με την κυρία δύναμή του να κινείται όπου ήταν αναγκαίο.

Ο Ναπολέων, αντίστοιχα, με τον αιφνιδιασμό και την εκ των νώτων επίθεση διασπούσε τον αντίπαλό του, και επιτίθετο επιλέγοντας ένα τμήμα κάθε φορά, και το διέλυε επιφέροντας πανικό στα υπόλοιπα τμήματα. Στη μάχη κατά των Μαμελούκων στην Αίγυπτο, αλλά και κατά την καταστολή των δύο αντεπαναστατικών κινημάτων στην Τουλόν και στο Παρίσι, η χρήση μάζας πυρός, και κυρίως πυροβολικού, ήταν η μέθοδος που του έδωσε τη νίκη.

Οικονομία των Δυνάμεων

Τόσο ο Αλέξανδρος όσο και ο Ναπολέων, εκ των πραγμάτων, χρησιμοποιούσαν την αρχή της οικονομίας των δυνάμεων, για να μπορούν να αντιμετωπίζουν



Ο Μέγας Αλέξανδρος κατανίκησε τον πολλαπλάσιο στρατό των Περσών στα Γαυγάμηλα το 331 π.Χ.

Πηγή: https://www.pronews.gr/istoria/549510_gaygamila-i-taktiki-poy-akoloythise-o-megas-alexandros-kai-katatropose-ton-terastio/ (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023)

τους αντιπάλους τους, οι οποίοι ήταν συνήθως πολυπληθέστεροι. Με την αρχή αυτή εξοικονομούσαν δυνάμεις από το μήκος του μετώπου, αφήνοντας μόνον όση δύναμη ήταν απαραίτητη για να συντηρείται η μάχη και να απασχολείται ο αντίπαλος, συγκεντρώνοντας την κύρια δύναμη στο κρίσιμο σημείο της μάχης. Επιπλέον, ο Αλέξανδρος, στη μάχη των Γαυγαμήλων, με μια διαφορά στην εφαρμογή της οικονομίας των δυνάμεων, κρατούσε πίσω το στράτευμά του, στέλνοντας στο πεδίο της μάχης, και σύμφωνα με την εξέλιξή της, μόνο το τμήμα που απαιτείτο, επιτυγχάνοντας, έτσι με τη σταδιακή εμπλοκή του ιππικού, των ψιλών και ξανά του ιππικού και των εταίρων, να συμπληρώνουν τα κενά.

Ελιγμός

Ο ελιγμός και για τους δύο ήταν η απαραίτητη τακτική, για να μπορούν να παραπλανήσουν τον εχθρό και να του επιτεθούν από τα νώτα. Η εφαρμογή του ήταν επίπονη, επειδή όλες οι κινήσεις των στρατευμάτων διεξάγονταν με τα πόδια, είχαν να διαπεράσουν, και μάλιστα σε χειμερινή περίοδο με χιόνια και χαμηλές θερμοκρασίες, δύσκολους ορεινούς όγκους.

Σημαντικές μάχες στις οποίες εφαρμόστηκε ο ελιγμός ήταν για τον Αλέξανδρο η δεύτερη εκστρατεία του κατά του Δαρείου, όπου διέσχισε τον Τίγρη ΒΔ του πεδίου της μάχης, στη βακτριανή χώρα. Εκεί ο Βήσσος τον ανέμενε στην Αορνό, ενώ αυτός του επιτέθηκε από τη Δραπασάκα. Για τον Ναπολέοντα, οι μάχες κατά των Αυστριακών, και επιπλέον, σε ψυχολογικό ελιγμό παραπλάνησης εξέδωσε εφημερίδα στην οποία ανέγραψε ότι στο Παρίσι επικρατεί αντεπανάσταση. Έτσι, ενώ τον περίμεναν να αποχωρήσει, αυτός επιτέθηκε και νίκησε τους Αυστριακούς ολοκληρωτικά.

Ενότητα της Διοίκησης

Και οι δύο Μεγάλοι ήταν στρατάρχες, απόλυτοι αρχηγοί του στρατού τους, τον οποίο συνόδευαν και ηγούνταν σε όλες τις εκστρατείες και τις μάχες. Και οι δύο είχαν επιμέρους στρατηγούς, στους οποίους ανέθεταν μέρος της τακτικής εφαρμογής του σχεδίου μάχης.

Φαίνεται όμως ότι ο Ναπολέων είχε δώσει μεγαλύτερη εξουσιοδότηση στους τρεις δικούς του στρατηγούς, ώστε να μπορεί ο ίδιος να περιφέρεται σε όλο το μήκος του μετώπου, για να ελέγχει και να κατευθύνει την εξέλιξη της μάχης.

Ασφάλεια

Η ασφάλεια των δυνάμεων ήταν κατανοητή και εφαρμόστηκε από τους δύο άνδρες και στις δύο της μορφές, δηλαδή στην εφαρμογή της φυσικής ασφάλειας και στη μορφή της συλλογής πληροφοριών για τον εχθρό.

Για τον Αλέξανδρο, η φυσική ασφάλεια ήταν συνδεδεμένη και με τη διοικητική μέριμνα και ήταν τα πρώτα που φρόντιζε σε κάθε περιοχή που καταλάμβανε. Για την εξασφάλιση της ασφάλειας του στρατού του εξολόθρευσε με την κατάληψη της Φοινίκης το περσικό ναυτικό.

Στο επίπεδο της ασφάλειας με τη συλλογή πληροφοριών, στη νίκη στα Γαυγάμηλα για τον Αλέξανδρο συνέβαλαν οι πληροφορίες που απέσπασε από απόσπασμα περσικού ιππικού που συνέλαβε, ενώ ο Ναπολέων κατάφερε, αντίστοιχα, να καταπνίξει το αντεπαναστατικό κίνημα στο Παρίσι, μαζεύοντας πληροφορίες για το μέρος και την ώρα που θα εκδηλωνόταν.

Ο Ναπολέων, επιπλέον, εφαρμόζοντας τους κανόνες ασφάλειας προς όφελός του, κατάφερε, απαρατήρητος από την αγγλική κατασκοπία, να αποπλεύσει από την Τουλόν για την Αίγυπτο με 50 σκάφη και 45.000 άνδρες.



Η Μάχη του Αμπουκίρ στις 25 Ιουλίου 1799.

Πηγή: <https://military-history.gr/1799-25-07-abukir-battle/> (Ημ. πρόσβασης 30/5/2023)

Αιφνιδιασμός

Ο αιφνιδιασμός ήταν μια από τις βασικότερες αρχές που χρησιμοποίησαν βασικά και οι δύο ηγέτες σε όλες τις μάχες που έδωσαν. Ο αιφνιδιασμός παρείχε σε κάθε περίπτωση τη δυνατότητα να προλάβει να δώσει πρώτος το πρώτο επιθετικό κτύπημα, το οποίο ήταν και το αποφασιστικό για τη νίκη, επειδή ο εχθρός δεν προλάβαινε να οργανωθεί και έχανε τη συνοχή του με αποτέλεσμα τη σίγουρη ήττα του.

Απλότητα

Η απλότητα ήταν η, εκ των πραγμάτων, αρχή πολέμου η οποία εφαρμόστηκε και από τους δύο για τους ίδιους, βασικά, λόγους. Τα σχέδια και στις δύο περιπτώσεις έπρεπε να είναι απλά, για να μπορούν να τα κατανοούν και να τα εφαρμόζουν εύκολα οι στρατιώτες. Το τακτικό πεδίο συνήθως επιλεγόταν να είναι τέτοιο, ώστε, παρότι ήταν άγνωστο, να περιορίζει τις δυνατότητες ανάπτυξης και ελιγμού των αντιπάλων και η βασική ενέργεια, που ήδη περιείχε τις αρχές της επίθεσης, της μάζας και του αιφνιδιασμού, να μπορεί να εφαρμοστεί εύκολα και από τα μαχόμενα τμήματα στο σημείο συγκέντρωσης της δύναμης αλλά και σε συνεργασία με τα άλλα τμήματα μάχης κατά μήκος του μετώπου. Επιπλέον, η απλότητα παρείχε και στους δύο, που κατά τη διάρκεια της μάχης επέβλεπαν την εξέλιξή της, με απλές εντολές να προσαρμόσουν με ευκολία τις δυνάμεις τους στις ανάγκες της μάχης.

Σε αρκετές περιπτώσεις, η απλότητα που επιδίωκε ο Ναπολέων ήταν τέτοια που ούτε καν σχέδιο μάχης δεν προμελετούσε, αλλά περίμενε να δει επιτόπου τον εχθρό και να αποφασίσει. Αυτό ονομάστηκε και «Ναπολεόντειος Τακτική».

Σύγκριση στις Αρχές Ηγεσίας

Γνώριζε τον εαυτό σου, επιδίωκε αυτοβελτίωση

Και οι δύο ηγέτες είχαν ίδια πορεία στην αρχή αυτή. Επιδίωκαν την αυτοβελτίωση με τη συνεχή μελέτη. Ο Αλέξανδρος μελετούσε συνεχώς την Ιλιάδα, ενώ ο Ναπολέοντας τόσο τα Ομηρικά Έπη όσο και τους Περσικούς Πολέμους.

Ο Αλέξανδρος μελετούσε τον τρόπο εμπλοκής στη μάχη των αντιπάλων του και βελτίωνε τις δικές του τακτικές. Στο πλαίσιο αυτό οργάνωσε για πρώτη φορά

έφιππους ακοντιστές και τοξότες. Ο Ναπολέων επιδόθηκε, στα πρώτα στάδια της φοίτησής του και της καριέρας του, σε εντατική μελέτη των μαθηματικών, της γεωγραφίας αλλά και της τεχνικής του πυροβολικού.

Στο τέλος της καριέρας τους, η υπερβολική «γνώση του εαυτού τους και των ικανοτήτων τους» ώθησε τον μεν Αλέξανδρο, νιώθοντας σαν Θεός, να ζητήσει κατά το ασιατικό πρότυπο να προσκυνείται, τον δε Ναπολέοντα να στεφθεί αυτοκράτορας, καταργώντας τα πλαίσια της επανάστασης σε μιαν τελετή όπου πήρε το στέμμα από τα χέρια του Πάπα και το φόρεσε μόνος του.

Γνώριζε το έργο σου

Και οι δύο γνώριζαν ότι το έργο τους δεν ήταν η στρατιωτική εξάπλωση και κυριαρχία, αλλά η βελτίωση των συνθηκών της χώρας τους και η αναβάθμιση του λαού τους. Η διαφορά τους έγκειται στο ότι ο Αλέξανδρος θεωρούσε λαό του τον κάθε λαό στην κάθε χώρα που καταλάμβανε και φρόντιζε για την ευημερία και την ανάπτυξή του, πριν προχωρήσει παραπέρα σε νέες καταλήψεις. Αντίθετα, για τον Ναπολέοντα ο λαός και η χώρα του ήταν αυστηρά οι Γάλλοι και η Γαλλία, και οι εκστρατείες του δεν ήταν παρά μόνο προϋπόθεση της σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή και η εξεύρεση χρηματικών πόρων για την ανάπτυξη της Γαλλίας.

Γνώριζε το προσωπικό σου και φρόντιζε την ευημερία του

Εδώ οι δύο ηγέτες είχαν διαφορετική αντίληψη της ευημερίας του προσωπικού τους. Αποδεδειγμένα, το προσωπικό τους το γνώριζαν καλά και του είχαν μάλιστα και απόλυτη εμπιστοσύνη.

Η αντίληψη του Αλεξάνδρου στην ευημερία του προσωπικού του περιστρεφόταν στην ευημερία του λαού στις χώρες που καταλάμβανε, όπου και επιδίωκε τη μίξη των Μακεδόνων που τον συνόδευαν με τους ντόπιους. Όσον αφορά το στράτευμά του κατά τις εκστρατείες του, διαπιστώνεται δύο φορές άρνησή του να τον ακολουθήσει στην Ινδία λόγω της υπερβολικής του κούρασης, σωματικής και ψυχικής.

Αντίθετα, ο Ναπολέων από την πρώτη εκστρατεία, που διαπίστωσε την αθλιότητα του εξοπλισμού του στρατού του, φρόντισε με λάφυρα και φόρους από τους ηττημένους να ενδύσει και να εξοπλίσει πλήρως τον στρατό του και

να εφαρμόσει σύστημα σωστής διατροφής του. Όσον αφορά τον γαλλικό λαό, η ευημερία του ήταν πρωταρχικός του σκοπός. Ως εκ τούτου, μερίμνησε για τη σύνταξη συντάγματος, του κώδικα δικονομίας, την οργάνωση του συστήματος διακυβέρνησης, την κατασκευή γεφυρών και οδικού δικτύου και την οργάνωση του κλήρου.

Κράτησε ενήμερο το προσωπικό σου

Και οι δύο άνδρες ενημέρωναν το προσωπικό τους, κατά τις εκστρατείες και τις μάχες, για την εφαρμογή των σχεδίων τους στο τακτικό επίπεδο. Φαίνεται, όμως, ότι τα μεγάλα τους σχέδια και οι σκέψεις τους για το μέλλον τα φιλοσοφούσαν μόνοι τους και τα κρατούσαν για τον εαυτό τους.

Γίνε παράδειγμα προς μίμηση

Ο Αλέξανδρος στη μάχη στον Γρανικό ποταμό και ο Ναπολέοντας στη μάχη κατά των αντεπαναστατών στην Τουλόν τέθηκαν επικεφαλής των τμημάτων τους, δίνοντας με την ανδρεία τους το παράδειγμα προς τον στρατό τους. Η ανάγκη όμως του ελέγχου των μαχόμενων τμημάτων κατά τις μάχες επέβαλε σ' αυτούς να μη μάχονται στην πρώτη γραμμή.

Ο Αλέξανδρος συνέχισε, παρά ταύτα, να δίδει το παράδειγμα προς τον στρατό του στον τομέα της ηθικής, σεβόμενος τους κατακτημένους λαούς, τα γυναικόπαιδα, τις θρησκείες και τα έθιμα των λαών που κατακτούσε, και απαιτούσε και από τους στρατιώτες του να πράττουν το ίδιο.

Πάρε έγκαιρα ορθές αποφάσεις

Η επιτυχία τους στις εκβάσεις των μαχών δηλώνει την ικανότητά τους να παίρνουν έγκαιρα ορθές αποφάσεις, οι οποίες επιβεβαιώνονταν στη συνέχεια.

Ανάλαβε την ευθύνη των πράξεών σου

Σε αυτή την αρχή υπάρχουν στοιχεία εφαρμογής για τον Ναπολέοντα, όταν δύο φορές, το 1814 στη Λειψία και τη Λομβαρδία και το 1815 στο Βατερλό, μετά τις ήττες στις μάχες του, παραδόθηκε στους Άγγλους και δέκτηκε να τον μεταφέρουν στους χώρους της εξορίας του.

Βεβαιώσου ότι το έργο που ανέθεσες έχει κατανοηθεί, παρακολουθείται και εκτελείται

Και οι δύο, πριν τη μάχη, στο τακτικό πεδίο ανέθεταν στους στρατηγούς τους τη διεξαγωγή της, και οι ίδιοι περιέρχονταν στο πεδίο της μάχης και έλεγχαν την έκβασή της, δίδοντας συμπληρωματικές οδηγίες.

Ανάλαβε πρωτοβουλία και ανάπτυξε το αίσθημα ευθύνης στους υφισταμένους σου

Για τους δύο άνδρες, η ανάληψη πρωτοβουλίας δεν είχε έννοια. Ήταν οι απόλυτοι ηγέτες και στρατηγοί, δεν είχαν όρια ή περιορισμούς και οι αποφάσεις τους ήταν πρωτογενείς διαταγές στο στράτευμά τους.

Η ανάπτυξη του αισθήματος ευθύνης απέναντι στη χώρα τους και η εμπύχωση του στρατού τους πριν τη μάχη ήταν σύνηθες, και ιδιαίτερα έντονο πριν από μεγάλες μάχες ή εκστρατείες, όπου το ηθικό ήταν το κυριότερο όπλο απέναντι στον υπεράριθμο εχθρό. Για τον Αλέξανδρο, κλασική είναι η ομιλία του πριν τη μάχη των Γαυγαμήλων, ενώ, για τον Ναπολέοντα, η εμπύχωση των ανδρών του πριν την πρώτη εκστρατεία του κατά των Αυστριακών στην Ιταλία.



Η εκστρατεία στην Ιταλία. Η γέφυρα στο Λόντι.

Πηγή: <https://www.historical-quest.com/arχειo/sygxroni-istoria/458-napoleon-bonapartis-oi-megales-maxes-tomos-a-i-ekstrateia-stin-italia.html>

(Ημ. πρόσβασης 30/5/2023)

Χρησιμοποίησε τη Μονάδα σου ανάλογα με τις δυνατότητές της

Για τους δύο άνδρες, η Μονάδα ήταν ολόκληρα εκστρατευτικά σώματα με χιλιάδες στρατιώτες, βαριά ή ελαφρά εξοπλισμένους, ιππικό, μηχανές, κτλ. Στον σχεδιασμό της κάθε μάχης, το κάθε επιμέρους τμήμα του στρατού χρησιμοποιείτο ανάλογα με τις δυνάμεις του, ώστε τα αδύνατα τμήματα να συγκρατούν το μέτωπο, τα δυνατότερα να το διασπούν και να αποσυνθέτουν τον εχθρό, ενώ εφεδρικά ευέλικτα τμήματα συμπλήρωναν, όπου απαιτείτο, τα κενά.

Σύγκριση στις Ιδιότητες του Ηγέτη

Ακεραιότητα Χαρακτήρα

Η δικαιοσύνη, η επιβράβευση αλλά και η τιμωρία ήταν εργαλεία στα χέρια και των δύο πολεμάρχων για τους άνδρες τους. Ο Αλέξανδρος επιδείκνυε σεβασμό και στους κατακτημένους αιχμάλωτους και τα γυναικόπαιδα, ενώ αντίθετα ο Ναπολέοντας δεν είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον γι' αυτούς, καθότι οι εκστρατείες του ήταν «εκδικητικές - επιθετικές» κατά των αντιπάλων του.

Συναίσθηση Ευθύνης

Και οι δύο ηγέτες διακατέχονταν από το συναίσθημα της ευθύνης, το οποίο όμως ήταν διαφορετικά προσανατολισμένο στον καθένα.

Ο Μέγας Αλέξανδρος ένοιωθε ευθύνη απέναντι στη χώρα του να νικήσει και να εξολοθρεύσει τους Πέρσες. Η συναίσθηση της ευθύνης του απέναντι στους λαούς που κατακτά είχε τρεις άξονες. Τον Διοικητικό, όπου προσπαθούσε να οργανώσει τη διοίκηση και την υποδομή, τον Πολιτιστικό, όπου έκτιζε πόλεις, ναούς και εισήγαγε ελληνιστικά στοιχεία πολιτισμού και φιλοσοφίας και τέλος τον Πολιτικό, όπου προσπάθησε να συνενώσει τις εκτάσεις που κατέκτησε σε ένα ενιαίο κράτος. Αντίθετα, ο Μέγας Ναπολέων είχε σε πρώτη φάση, όταν πέθανε ο πατέρας του, συναίσθηση της ευθύνης απέναντι στην οικογένειά του ως προς τη συντήρηση και αποκατάστασή της. Σε δεύτερη φάση η συναίσθηση της ευθύνης απέναντι στη χώρα του ήταν απόλυτη. Ο σκοπός του ήταν να επιφέρει εξωτερική ειρήνη, εσωτερική ηρεμία, πλούτο στα ταμεία του κράτους του και να θέσει τα θεμέλια ενός σύγχρονου κράτους, με σύνταγμα, δικονομία, εσωτερική διακυβέρνηση και σωστή παιδεία.

Επαγγελματική Ικανότητα

Και οι δύο άνδρες είχαν τέλεια επαγγελματική ικανότητα. Αυτό οφειλόταν κυρίως στην παιδεία που είχαν αλλά και στην ευφυΐα τους. Τόσο στον στρατιωτικό όσο και στον πολιτικό τομέα οργάνωσαν πλήρως τον στρατό τους, τον οδήγησαν σε νικηφόρες και ένδοξες μάχες και δημιούργησαν κράτη με την καλύτερη κατά το δυνατό διοίκηση.

Ο Γκαίτε είχε πει για τον Ναπολέοντα ότι η εξουσία είναι στα χέρια του όπως το μουσικό όργανο στα χέρια του δεξιούτεχνη.

Ενθουσιασμός

Η ιδιότητα αυτή φαίνεται στον Αλέξανδρο, που αρχικά οδηγούσε τον στρατό του σε εθνικές νίκες. Στην πορεία, όμως, ο ενθουσιασμός του μετατράπηκε σε προσωπική φιλοδοξία ακόρεστης κατάκτησης και επέκτασης του κράτους του.

Συναισθηματική Σταθερότητα

Η συναισθηματική σταθερότητα, το φυσικό και το ηθικό θάρρος, η ψυχραιμία και η ηρεμία διακατείχαν τους δύο άνδρες, ειδικά στο πεδίο της μάχης. Ο Αλέξανδρος, σε δύο περιπτώσεις αμφισβητούμενης σταθερότητας ως προς το να πάρει αποφάσεις οδυνηρές, διέταξε την εκτέλεση του Φιλώτα αλλά και του πατέρα του, του Παρμενίωνα, που ήταν φίλος του και στρατηγός του, και φόνευσε τον επίσης φίλο του και στρατηγό του Κλείτο, όταν σε αντίστοιχες περιπτώσεις τον αμφισβήτησαν, είτε συνωμοτώντας είτε καταφερόμενοι εναντίον του για τις δεσποτικές του τάσεις.

Ανθρωπισμός

Ο ανθρωπισμός του κάθε άνδρα μπορεί να διακριθεί στον ανθρωπισμό απέναντι στους αντιπάλους του και απέναντι στον στρατό του. Και οι δύο έδειξαν επανειλημμένα τον ανθρωπισμό τους απέναντι στους αντιπάλους τους. Ο Αλέξανδρος είχε αυξημένη ευαισθησία απέναντι στους αιχμαλώτους και ειδικά στα γυναικόπαιδα, ενώ συγκινητική περιγράφεται η στιγμή που σκέπασε με τη χλαμύδα του τον νεκρό Δαρείο. Ο Ναπολέοντας διακατεχόταν από αίσθημα ανωτερότητας, κυρίως προς τους ηγέτες των ηττημένων αντιπάλων του και ειδικά απέναντι στους Μαμελούκους και τους Ρώσους. Ως προς τον ανθρωπισμό

απέναντι στους άνδρες τους, ο Ναπολέων υπερτερούσε του Αλεξάνδρου, παρότι και οι δύο είχαν αναπτυγμένη, όπου και αν ευρίσκοντο, τη διοικητική μέριμνα του στρατεύματός τους. Ο Ναπολέοντας σεβόταν πάντοτε τους άνδρες του, ενώ ο Αλέξανδρος, στο τέλος, φερόταν απέναντι τους ηγεμονικά, ζητώντας να τον προσκυνούν, ενώ η άρνηση του στρατού του να τον ακολουθήσει στην Ινδία είναι χαρακτηριστικό της υπέρμετρης φιλοδοξίας του σε βάρος της σωματικής και ψυχικής αντοχής των ανδρών του.

Αυτοπεποίθηση

Ίσως η κυριότερη ιδιότητά τους ως ηγέτες. Αυτή η σιγουριά για το αποτέλεσμα είναι που τους έδωσε το κίνητρο της επιτυχίας και το θάρρος να αρχίσουν ο καθένας το έργο του, για το οποίο και τελικά χαρακτηρίστηκαν Μεγάλοι. Την αυτοπεποίθησή τους και τη γνώση των ικανοτήτων και δυνατοτήτων τους, όταν απαιτείτο, την έκαναν φανερή.

Ο Αλέξανδρος, όταν πάτησε για πρώτη φορά σε ασιατικό έδαφος κάρφωσε χάμω συμβολικά το ακόντιο του, λέγοντας ότι η γη εκείνη του ανήκει, ενώ αργότερα έκοψε τον Γόρδιο Δεσμό, δίδοντας το μήνυμα ότι με το σπαθί του θα κατακτήσει την Ασία.

Ο Ναπολέοντας, ως πρώτη ένδειξη αυτοπεποίθησης, κατέβαλε το αντεπαναστατικό κίνημα της Τουλόν, ξεκίνησε την πρώτη εκστρατεία του κατά των Αυστριακών με έναν στρατό που ο ίδιος χαρακτήρισε εξαθλιωμένο, ενώ ως επιστέγασμα της αυτοπεποίθησής του, κατά την ενθρόνιση του ως Αυτοκράτορας, πήρε το στέμμα από τα χέρια του Πάπα και το φόρεσε ο ίδιος στο κεφάλι του.

Επίλογος

Η παρούσα σύγκριση των δύο ηγετών περιστράφηκε περισσότερο στην επισήμανση των ομοιοτήτων τους αντί των διαφορών τους. Δεν μπορούσε να ήταν διαφορετικά, οι δύο Μεγάλοι Άνδρες, οι Αλέξανδρος και Ναπολέοντας, εμφορούμενοι με ίδιες ιδιότητες και αρχές, προσομοιάζουν, ακόμα και μέσα από τη διαφορετικότητα της εποχής και του χώρου που έζησαν.

Και οι δυο ηγέτες κάλυπταν όλο το φάσμα της ηγεσίας, ήταν οι αρχηγοί του κράτους τους, οι στρατηγοί του στρατού τους και οι διοικητές των δυνάμεών

τους στο θέατρο επιχειρήσεων. Καθόριζαν τα πάντα: την Υψηλή Στρατηγική, τη Στρατιωτική Στρατηγική, ακόμα και την Επιχειρησιακή Στρατηγική μέχρι του επιπέδου της Τακτικής της μάχης.

Οι πνευματικές και φυσικές τους ικανότητες, το θάρρος, η ευφυΐα, η εκπαίδευση, αλλά και η γνώση των χαρισμάτων τους, τους οδήγησαν να εκτελέσουν έργα, μέχρι σήμερα ανεπανάληπτα. Γι' αυτό, άλλωστε, χαρακτηρίστηκαν Μεγάλοι, χαρακτηρισμός που σε λίγους μέχρι σήμερα δόθηκε, και ποιος ξέρει αν θα δοθεί στο μέλλον σε άλλον.

Πηγές

Βιβλιογραφία

- *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ηλίου»*, Εκδόσεις Ήλιος, Αθήνα.
- *100 ΜΕΓΑΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*, Εκδόσεις Αρσενίδη, Αθήνα.

Ιστοσελίδες

- <https://ecozen.gr/2019/01/o-alexandros-milouse-dorika-ke-egrapse-attika/>
- <https://www.maxmag.gr/politismos/prosopa/napoleon-vonapartis/>
- <https://www.sansimera.gr/articles/142>
- <https://chilonas.com/2014/10/03/httpwp-mep1op6y-1eh/>
- https://www.pronews.gr/istoria/549510_gaygamila-i-taktiki-poy-akoloythise-o-megas-alexandros-kai-katatropose-ton-terastio/
- <https://military-history.gr/1799-25-07-abukir-battle/>
- <https://www.historical-quest.com/arxeio/sygxroni-istoria/458-napoleon-bonapartis-oi-megales-maxes-tomos-a-i-ekstrateia-stin-italia.html>



Ανθυπολοχαγός
X'Πέτρου Ευθύμιος



Δεκανέας
X'Αντώνης Κωστάκης



Δεκανέας
Κάρουος Νικηφόρος



Δεκανέας
Παντελή Ανδρέας



Στρατιώτης
Μιχαήλ (Υψου) Μάριος



Στρατιώτης
Ευριπίδου Χρύσανθος

Οι πεσόντες της Μάχης του Κουτσουβέντη.

Η μάχη του Κουτσοβέντη (24 Ιουλίου 1974)

**Δρ Χαράλαμπος Αλεξάνδρου,
Διδάκτορας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας**

Εισαγωγή

Στις 24 Ιουλίου 1974, εν καιρώ υποτιθέμενης εκεχειρίας, το 361 ΤΠ βρισκόταν στην Αγλαντζιά. Το Τάγμα είχε δεχθεί, στις τέσσερις προηγούμενες μέρες του πολέμου, τρεις τουρκικές επιθέσεις και είχε αναγκαστεί να εγκαταλείψει τη ζώνη ευθύνης του. Στις 21 Ιουλίου δέχθηκε επίθεση ο 2ος Λόχος που αμυνόταν στα υψώματα της Αλωνάγρας. Στις 22 Ιουλίου οι Τούρκοι με άρματα και πεζικό επιτέθηκαν εναντίον του 1ου Λόχου που αμυνόταν στα επτά φυλάκια του δυτικά του Δικώμου. Στις 23 Ιουλίου οι εισβολείς συνέχισαν την κίνηση προς ανατολάς, απειλώντας την έδρα του Τάγματος στο Σιχαρί, αναγκάζοντας την ΙΙΙ Ανωτέρα Τακτική Διοίκηση (ΑΤΔ) να εκδώσει σήμα προς το 361 ΤΠ για μετακίνησή του προς τη Μια Μηλιά και στη συνέχεια προς την Αγλαντζιά, ενώ το απόγευμα ανέτρεψαν την τελευταία αμυντική γραμμή του Τάγματος, τα τέσσερα φυλάκια του 3ου Λόχου.

Ο διοικητής του Τάγματος αντισυνταγματάρχης Χάντζος Δημήτριος μετέβη στις 06:30 της 24ης Ιουλίου στο ΓΕΕΦ και την ΙΙΙ Ανωτέρα Τακτική Διοίκηση (ΑΤΔ). Ήθελε να διαπιστώσει τις προθέσεις των επικεφαλής της Εθνικής Φρουράς (ΕΦ), αλλά και να τους ενημερώσει προσωπικά για σημαντικά θέματα που αφορούσαν το Τάγμα. Αυτά ήταν η ανυπαρξία βαρέος οπλισμού, η έλλειψη μεταφορικών μέσων και ασυρμάτων και η ανάγκη ανασυγκρότησής του. Τα πιο πάνω του στερούσαν τη δυνατότητα διενέργειας αποτελεσματικού αμυντικού αγώνα. Πέρα απ' αυτά, το ηθικό των ανδρών ήταν χαμηλό, αφού το Τάγμα μετρούσε ήδη 8 νεκρούς και περίπου 20 τραυματίες, μεταξύ των οποίων και ο διοικητής του 3ου Λόχου ανθυπολοχαγός Μερκούρης Ιωάννης.

Ο αντισυνταγματάρχης Χάντζος Δ. είχε επιστρέψει από την Ανωτέρα και στις 07:30, παρά τη διαβεβαίωση που είχε λάβει ότι δεν θα αναθέτονταν στο Τάγμα νέες αποστολές, τουλάχιστον για τις 24 Ιουλίου, λήφθηκε η διαταγή:

«III ΑΤΔ αποστείλη εκ του 361ΤΠ ενισχυμένην περίπολον προς έλεγχον του Δρομολογίου Κουτσοβέντη-Βουνό το οποίον και καταλάβη. Εν συνεχεία εκ χ. Βουνόν να κινηθή προς χ. Συγχαρί. Αναφερθή εκτέλεσις και αποτελέσματα αναγνωρίσεως. Ληφθούν μέτρα ασφαλείας»¹.

Γιατί ανατέθηκε στο 361 ΤΠ η αποστολή;

Η απάντηση στο ερώτημα «γιατί ανατέθηκε στο Τάγμα μια ριψοκίνδυνη αποστολή» δεν είναι εύκολο να απαντηθεί, επειδή δεν υπάρχουν σαφή στοιχεία. Παρ' όλα αυτά θα επιχειρηθεί να δοθεί εδώ κάποια απάντηση, αφού το ερώτημα είναι κρίσιμο. Εκείνο που προκύπτει από το διαθέσιμο αρχειακό υλικό είναι ότι την ευθύνη των επιχειρήσεων στην περιοχή Κουτσοβέντη δεν είχε η III ΑΤΔ, αλλά το 12ο Τακτικό Συγκρότημα (ΤΣ). Στο Πολεμικό Ημερολόγιο του 12ου ΤΣ στις 24 Ιουλίου 1974 καταγράφεται με μεγάλη ανησυχία η αποχώρηση του 361 ΤΠ και του 399 ΤΠ από το Σιχαρί.

Στις 23 Ιουλίου το 12ο ΤΣ ανησυχούσε για το ενδεχόμενο προώθησης των Τούρκων στον δρόμο Σιχαρί-Μια Μηλιά και την ενδεχόμενη αποκοπή του δρόμου Λευκωσίας-Αμμοχώστου. Για τον λόγο αυτό, είχαν αποστείλει τμήματα υπό τον Ταγματάρχη Μάρκου Τ. και βαρύ οπλισμό στο Φυλάκιο 12 του 361 ΤΠ. Πλέον όμως, στις 24 Ιουλίου, μετά την, από την προηγούμενη μέρα, μετακίνηση του 361 ΤΠ και την εγκατάστασή του στην Αγλαντζιά και την αποχώρηση του 399 ΤΠ από την περιοχή του Σιχαρί, η κατάσταση είχε καταστεί κρίσιμη.

Αφού οι Τούρκοι είχαν καταλάβει το Σιχαρί και πιθανώς και το χωριό Βουνό, το επόμενο χωριό που θα καταλάμβαναν, κινούμενοι στο δρομολόγιο στα κράσπεδα του Πενταδακτύλου, ήταν ο Κουτσοβέντης. Ήταν εξαιρετικά επείγον να αποσταλούν στρατεύματα στην περιοχή του Κουτσοβέντη. Ο δρόμος προς τη διάβαση της Κλεπίνης και την Κυθρέα ήταν ανοικτός για τους Τούρκους από την προηγούμενη μέρα. Ενδεχόμενη προέλασή τους θα ήταν καταστροφική, διότι θα τους έφερνε στα νώτα των βορείως του Πενταδακτύλου αμυνόμενων

* Το άρθρο αποτελεί συντετμημένο απόσπασμα από το βιβλίο «361 Τάγμα Πεζικού: Χρονικό Προάσπισης Προδομένης Πατρίδας».

1. ΔΙΕΦ, Έγγραφα-Σήματα χρονικής περιόδου από 22/7 έως 28 Ιουλίου 1974, από ΓΕΕΦ 3ον ΕΓ, προς III ΑΤΔ, 12 ΤΣ, 361 ΤΠ, αρ. 104.

τμημάτων μέσω της διάβασης της Κλεπίνης. Πιο σοβαρό ήταν το ενδεχόμενο οι Τούρκοι μέσω του ακάλυπτου δρομολογίου να προχωρούσαν προς Κυθρέα και να κατέβαιναν στον δρόμο Λευκωσίας-Αμμοχώστου. Ο δρόμος προς την Αμμοχώστο θα ήταν ανοιχτός. Αν κινούνταν νότια μέσω του δρόμου Σιχαρί-Μια Μηλιά, θα βρίσκονταν επίσης στα νώτα των δυνάμεων που υπερασπίζονταν την ανατολική Λευκωσία.

Το 12ο ΤΣ, το οποίο έδρευε στην Κυθρέα, είχε αντιληφθεί το κρίσιμο της κατάσταση, σε αντίθεση με την ΙΙΙ ΑΤΔ, της οποίας το επιτελείο δεν φαίνεται να είχε ξεκάθαρη εικόνα. Η κρισιμότητα της κατάστασης ανάγκασε το 12ο ΤΣ να χρησιμοποιήσει όσα μέσα είχε στη διάθεσή του, αλλά και να ενημερώσει την ΙΙΙ ΑΤΔ και το ΓΕΕΦ. Έτσι λοιπόν το 12ο ΤΣ συγκρότησε εσπευσμένα δύο Διμοιρίες εφέδρων και τις προώθησε γρήγορα στον Κουτσοβέντη με αποστολή την απαγόρευση των δρομολογίων Κουτσοβέντης-Κεφαλόβρυσου και Κουτσοβέντης-Μια Μηλιά. Ταυτόχρονα το ΓΕΕΦ, κατόπιν ενημέρωσής του από το 12ο ΤΣ, εξέδωσε στις 07:30 την προαναφερθείσα διαταγή, όπως αποσταλεί ενισχυμένη περίπολος από το 361 ΤΠ με αποστολή τον έλεγχο και την κατάληψη του δρομολογίου Κουτσοβέντης-Βουνό. Στη συνέχεια, η περίπολος έπρεπε να κινηθεί από το χωριό Βουνό προς το χωριό Σιχαρί.

Εύλογα δημιουργείται η απορία πώς μια «ενισχυμένη περίπολος» θα μπορούσε να ελέγξει δρομολόγιο, να καταλάβει ένα χωριό και να κινηθεί προς ένα άλλο, για το οποίο υπήρχαν σαφείς πληροφορίες ότι είχε καταληφθεί. Μια τέτοια αποστολή προφανώς δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί από μίαν ενισχυμένη περίπολο μικρότερη των 20 ανδρών, όσο καλά εξοπλισμένη και αν ήταν. Ήταν μια αποστολή που, με δεδομένη την υπεροπλία των Τούρκων, θα μπορούσε να ανατεθεί τουλάχιστον σε μια Διλοχία.

Γιατί λοιπόν στάλθηκε μια ενισχυμένη περίπολος σε μίαν τέτοια αποστολή; Η απάντηση είναι υποθετική. Πρώτον, το 361 ΤΠ δεν ήταν σε θέση να αναλάβει μίαν τέτοια αποστολή με δεδομένη την καταπόνησή του από την επαφή του με τον εχθρό τις τέσσερις προηγούμενες μέρες και με δεδομένη την έλλειψη βαρέος οπλισμού και επαρκών οχημάτων. Παρ' όλα αυτά, η κατάσταση ήταν κρίσιμη. Έπρεπε εσπευσμένα να σταλεί ένα μάχιμο τμήμα στην περιοχή. Σε όλο αυτό το πλέγμα, υπενθυμίζουμε τη διαταγή με αριθμό 29 ήδη από τις 23 Ιουλίου, σύμφωνα με την οποία η ΙΙΙ ΑΤΔ διέτασε το 361 ΤΠ, πριν αποχωρήσει από το Σιχαρί, να αφήσει στην περιοχή έναν Λόχο υπό τον υπολοχαγό Κομίνη Νικηφόρο με αποστολή την απαγόρευση του δρομολογίου Βουνό-Κουτσοβέντης.

Σημειωτέον επίσης ότι η αποστολή της περιπόλου που αποστάλθηκε τελικά στις 24 Ιουλίου περιέχει την αποστολή της διαταγής της 23ης Ιουλίου περί «απαγόρευσης δρομολογίου Βουνό-Κουτσοβέντης». Ενδεχομένως, λοιπόν, η αποστολή της περιπόλου στις 24 να μην ήταν άσχετη με τον μη συγκροτηθέντα στις 23 Ιουλίου «Λόχο Κομίνη».

Δικαιολογημένα θα μπορούσε να διερωτηθεί κάποιος γιατί δεν στάλθηκε κάποια άλλη Μονάδα του 12ου ΤΣ ή της III ΑΤΔ. Η απάντηση είναι απλή. Όλες οι Μονάδες τόσο της ΑΤΔ όσο και του ΤΣ βρίσκονταν σε επαφή με τον εχθρό. Το 241 ΤΠ βρισκόταν στην περιοχή Παχυάμμου, το 251 ΤΠ στην Κερύνεια, το 231 ΤΠ στον κάμπο Αγίου Βασιλείου-Σκυλλούρας και τα παρακείμενα υψώματα του Πενταδακτύλου, το 211 ΤΠ στη Λευκωσία, το 281 ΤΠ στην περιοχή Πανάγρων-Βασιλείας. Οι υπόλοιπες ήταν Μονάδες επιστράτευσης και είχαν ήδη διατεθεί στην περιοχή της Μιας Μηλιάς και του Κουτσοβέντη. Στη μόνη Μονάδα στην οποία θα μπορούσε να ανατεθεί η αποστολή ήταν το 399 ΤΠ, το οποίο όμως βρισκόταν στην ίδια ή σε χειρότερη κατάσταση από το 361 ΤΠ, ένεκα των επιχειρήσεων του το βράδυ 20-21 και της 22ας Ιουλίου. Σημειώνεται πάντως ότι το βράδυ της 24ης Ιουλίου το 399 ΤΠ τέθηκε υπό διοίκηση του 12ου ΤΣ και ανέλαβε ως γενική αποστολή όπως «εξασφάλιση νέαν οδόν Χ. Μια Μηλιά-Χ. Συγχαρί»².

Το δεύτερο σκέλος της απάντησης στην ερώτηση γιατί δόθηκε στην ενισχυμένη περίπολο μια σχεδόν ακατόρθωτη αποστολή έχει να κάνει με το κατεπείγον της αποστολής. Το 12ο ΤΣ είχε επισημάνει τον κίνδυνο. Έπρεπε αμέσως να κινηθεί ένα τμήμα για να καλύψει το δρομολόγιο Βουνό-Κουτσοβέντης. Το 12ο ΤΣ είχε ήδη στείλει δύο Διμοιρίες εφέδρων. Η μετακίνηση ολόκληρου του 361 ΤΠ ήταν πιο χρονοβόρα διαδικασία παρά η σύνταξη και η αποστολή μιας μικρής ομάδας στρατιωτών. Υπήρχε εξάλλου η δεδομένη αδυναμία του Τάγματος να αναλάβει αποστολή.

Την υπόθεση ότι στάλθηκε η ενισχυμένη περίπολος ως ταχυκίνητος προπομπός, προκειμένου να υπάρξει φυσική παρουσία στρατού στην περιοχή, υποστηρίζει το γεγονός ότι, όπως θα δούμε πιο κάτω, πριν καν γίνει γνωστή η συμπλοκή της περιπόλου με τους Τούρκους, κινήθηκε, νωρίς το απόγευμα, προς τον Κουτσοβέντη ο 1ος Λόχος υπό τον υποδιοικητή του Τάγματος και ακολούθησε, λίγη ώρα μετά, ολόκληρο το υπόλοιπο Τάγμα.

2. ΔΙΕΦ, Έγγραφα-Σήματα χρονικής περιόδου από 22/7 έως 28/7/74, από ΓΕΕΦ/3ον ΕΓ, προς 12ον ΤΣ, III ΑΤΔ, κοιν. I ΑΤΔ, 399, 361 ΤΠ, 24 Ιουλίου 1974, 21:30.

Στα πιο πάνω προσθέτουμε ακόμη μίαν παράμετρο. Την πτήση ελικοπτέρων της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών προκειμένου να επιβλέψουν την τήρηση της εκχειρίδας και να χαρτογραφήσουν τις θέσεις των αντιμαχομένων. Η παρουσία της περιπόλου θα κατοχύρωνε την περιοχή στην κατοχή της ΕΦ.

Εν πάση περιπτώσει, αναμφίβολα, η εκπομπή της ενισχυμένης περιπόλου, με τα δεδομένα που έχουμε στη διάθεσή μας, ήταν μια πολύ ριψοκίνδυνη αποστολή, επειδή υπήρχε ο κίνδυνος συμπλοκής με τους Τούρκους.

Η συγκρότηση της περιπόλου

Όταν λήφθηκε η διαταγή από το 3ο Επιτελικό Γραφείο του ΓΕΕΦ, ο διοικητής του Τάγματος έπρεπε να την εκτελέσει. Ανέθεσε την αποστολή στον υπολοχαγό Κομίνη Ν., επειδή ως αξιωματικός επιχειρήσεων ήξερε την περιοχή καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον, ένεκα των αναγνωρίσεων στις οποίες είχε προβεί εν καιρώ ειρήνης με δική του πρωτοβουλία.

Ο υπολοχαγός Κομίνης Ν., αντιλαμβανόμενος τη σοβαρότητα της αποστολής, ζήτησε εθελοντές για να συγκροτήσει την περίπολο. Δεν επιθυμούσε ο ίδιος να «πάρει στον λαιμό του» άτομα που ίσως να ήταν απρόθυμα να αναλάβουν μια ριψοκίνδυνη αποστολή, και αν το έφερναν τα πράγματα, να συμπλέκονταν με τους Τούρκους. Στο κάλεσμα λοιπόν του Υπολοχαγού Κομίνη Ν. για εθελοντές ανταποκρίθηκαν 17 άτομα, ως επί το πλείστον βαθμοφόροι από όλους τους Λόχους, στρατιώτες του Λόχου Διοίκησης και υπηρετούντες στα γραφεία. Ήταν οι: ανθυπολοχαγός Χ' Πέτρου Ευθύμιος, λοχίας Χαραλάμπους Πανίκος, λοχίας Κωμοδρόμος Ανδρέας, λοχίας Βασιλείου Χαράλαμπος, λοχίας Χ' Κώστας Στέλιος, δεκανέας Παντελή Ανδρέας, δεκανέας Χ' Αντώνης Κώστας, δεκανέας Χωματένος Χαράλαμπος, δεκανέας Σκουρουμούνης Γιώργος, δεκανέας Κωνσταντίνου Κώστας, δεκανέας Χαραλάμπους Κούλλης, δεκανέας Χριστοφή (Κοκκοφίτης) Αγαμέμνων, δεκανέας Κάρυος Νικηφόρος, στρατιώτης Μιχαήλ (Υψος) Μάριος, στρατιώτης Ευριπίδου Χρύσανθος, στρατιώτης Ρουσής Φαίδρος και στρατιώτης Σωτηρίου Σάββας.

Ο αντισυνταγματάρχης Χάντζος Δ. διέταξε να εξοπλιστεί με καλό οπλισμό η περίπολος. Ήδη στον οπλισμό του Τάγματος περιλαμβανόταν υλικό που είχαν φέρει στρατιώτες του 3ου Λόχου από την Αρχιεπισκοπή. Όσοι κρατούσαν μαρτίνια ή στεν εξοπλίστηκαν με καλάσνικωφ και τσέχικα οπλοπολυβόλα καθώς και με χειροβομβίδες. Δεν είναι σαφής ο ακριβής αριθμός και ο τύπος των όπλων με τα

οποία εξοπλίστηκε η περίπολος. Οι πληροφορίες συγκλίνουν στο ότι η περίπολος διέθετε τα εξής: ένα πολυβόλο μπράουνινγκ 0.30", δύο πολυβόλα τσέχικα, δύο καλάσνικωφ, δώδεκα τσέχικα και μια τουρτούρα.

Γύρω στο μεσημέρι η περίπολος ήταν έτοιμη. Ο υπολοχαγός Κομίνης Ν. μπήκε επικεφαλής με ένα όχημα και πίσω ακολουθούσε, σε λεωφορείο, η υπόλοιπη ομάδα. Το λεωφορείο ξεκίνησε, αλλά, πριν προχωρήσει μερικά μέτρα, σταμάτησε απότομα. Ένα αυτοκίνητο του έφραξε τον δρόμο. Από το αυτοκίνητο κατέβηκαν δύο γυναίκες. Η μητέρα και η μεγαλύτερη αδερφή του ανθυπολοχαγού Χ' Πέτρου Ε. Είχαν πληροφορηθεί ότι το 361 ΤΠ βρισκόταν στην Αγλαντζιά και έσπευσαν εκεί. Κέρασαν λεμονάδα τους στρατιώτες που επέβαιναν στο λεωφορείο, κατέβηκαν και το λεωφορείο συνέχισε την πορεία του.

Άφιξη στον Κουτσοβέντη και λήψη θέσεων

Έφτασαν στη διασταύρωση του δρόμου Μια Μηλιά-Κουτσοβέντης και κατέβηκαν. Ο υπολοχαγός Κομίνης Ν. μαζί με τον λοχία Κωμοδρόμο Α., τον δεκανέα Χαραλάμπους Κ. και τον δεκανέα Χ' Αντώνη Κ. κινήθηκαν δυτικά για να αναγνωρίσουν την τουρκική παρουσία. Όταν κατέστη σαφές ότι δεν υπήρχαν Τούρκοι στην περιοχή, ο υπολοχαγός επέλεξε ένα ύψωμα από το οποίο υπήρχε πολύ καλή οπτική μέχρι το Δίκωμο και του έδινε τη δυνατότητα να αναγνωρίσει τα δρομολόγια και τις πιθανές τουρκικές κινήσεις. Διέταξε τον λοχία Κωμοδρόμο Α. να ξεκινήσει να φτιάχνει θέσεις μάχης και ειδοποιήθηκαν και οι άλλοι άνδρες της περιπόλου να προωθηθούν προς την περιοχή. Όταν έφθασαν, ο υπολοχαγός Κομίνης Ν. τους έδειξε τη γραμμή που θα καταλάμβαναν και τους διέταξε να σκάψουν και να στήσουν πέτρες, για να δημιουργήσουν πρόχειρες θέσεις μάχης.

Καθοριστικό είναι το σημείο κατά πόσο η περίπολος είχε εφοδιαστεί με ασύρματο. Ο ασυρματιστής Ρουσής Φ. είναι κατηγορηματικός ότι δεν μετέφεραν μαζί τους ασύρματο, ενώ άλλοι συμμετέχοντες θυμούνται ότι είχαν πάρει ασύρματο, ο οποίος είτε εξέπεμψε μόνο μια φορά είτε δεν δούλεψε καθόλου. Ό,τι και να είχε συμβεί, δεν υπήρχε επικοινωνία με το Τάγμα. Ο υπολοχαγός Κομίνης Ν. έστειλε ένα άτομο να πάει στην έδρα της 32 ΜΚ στον Άγιο Χρυσόστομο, με σκοπό να ενημερώσει τους καταδρομείς για την εγκατάσταση της ομάδας του στην περιοχή. Επιπλέον, είχε αποφασιστεί ότι θα ήταν καλό να παγιδευόταν παρακείμενο μικρό γεφύρι, ώστε να αποτρεπόταν η χρήση του δρόμου από τους Τούρκους. Ο απεσταλμένος του υπολοχαγού πήγε στον Άγιο Χρυσόστομο, ενημέρωσε για την εγκατάσταση της ομάδας, δεν κατάφερε όμως να πάρει εκρηκτικά και

ενημέρωσε τον υπολοχαγό ότι ο επιτελάρχης της III ΑΤΔ ήθελε να του μιλήσει. Ο υπολοχαγός μαζί με τον δεκανέα Χαραλάμπους Κ. κινήθηκαν προς τον Άγιο Χρυσόστομο. Πριν φύγει, ο υπολοχαγός είδε κινήσεις των Τούρκων. Οι μαρτυρίες είναι αντικρουόμενες κατά πόσον δόθηκε διαταγή, αν εμφανίζονταν Τούρκοι, η περίπολος να απαγκιστρωνόταν ή να πρόσβαλλε τον εχθρό.

Με την αποχώρηση του υπολοχαγού Κομίνη Ν. και του δεκανέα Χαραλάμπους Κ., οι στρατιώτες, που είχαν πλέον ολοκληρώσει τη δημιουργία των θέσεων τους, κάθισαν στη σκιά ενός δένδρου για να ξεκουραστούν. Ο χειριστής του πολυβόλου 0.30'' παρέμεινε στη θέση του, ενώ ο ανθυπολοχαγός Χ''Πέτρου Ε. κρατούσε τα κιάλια και παρατηρούσε την περιοχή.

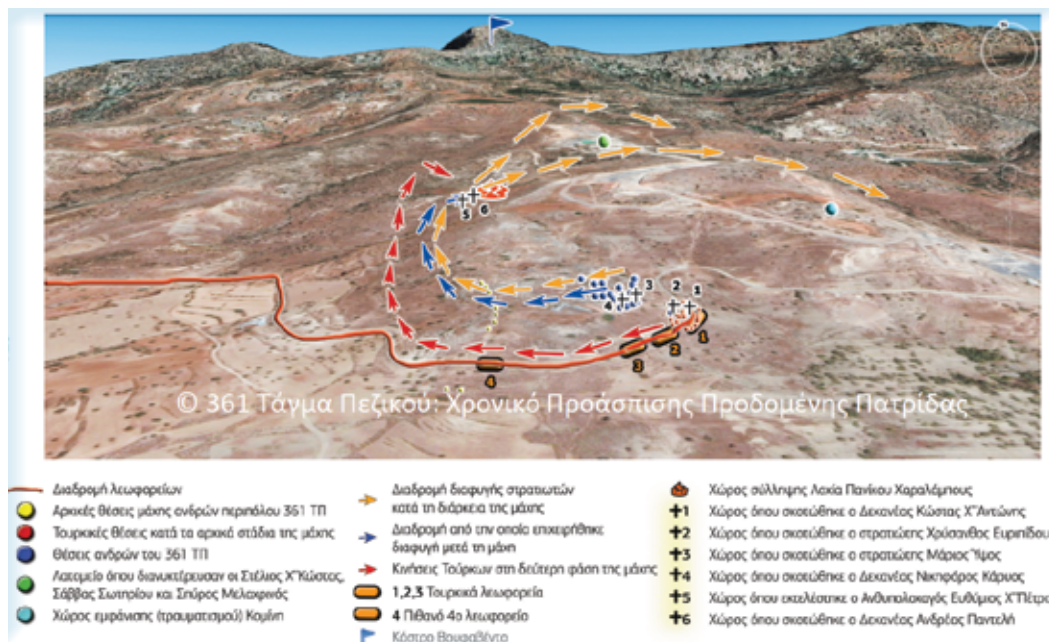
Ξαφνικά, είδαν δύο στρατιώτες να κατεβαίνουν από το βουνό φωνάζοντας ότι ήταν Έλληνες. Όντως ήταν δύο στρατιώτες του 251 ΤΠ, ένας από τον Άγιο Αμβρόσιο και ένας από την Καλογραία, προπομποί μεγαλύτερης ομάδας που ακολουθούσε. Έκατσαν λίγο με τους άνδρες του 361 ΤΠ και επέστρεψαν για να ενημερώσουν τους υπόλοιπους ότι η περιοχή ήταν σε ελληνικά χέρια.

Όταν έφυγαν οι στρατιώτες, κατέφθασε ένα γκρίζο πολιτικό λαντ ρόβερ με πινακίδες εγγραφής HD114. Σ' αυτό επέβαιναν ο διοικητής του 12ου ΤΣ συνταγματάρχης Βόττας Γεώργιος μαζί με τον επιτελή του αντισυνταγματάρχη Φατσέα Νικόλαο και τον οδηγό του στρατιώτη Μελαχρινό Σπύρο. Ο συνταγματάρχης Βόττας Γ. κατέβηκε και ρώτησε ποιος ήταν ο υπεύθυνος. Ο ανθυπολοχαγός Χ''Πέτρου Ε. έδωσε τα κιάλια σε άλλο άτομο και πήγε κοντά στον συνταγματάρχη. Η ανησυχία του διοικητή του 12ου ΤΣ ήταν μήπως η περίπολος προσβάλει φίλια τμήματα τα οποία είχαν αποκοπεί τις προηγούμενες μέρες, είτε των Μονάδων Πυροβολικού που είχαν καταστραφεί στο πέρασμα του Μπελαπιάς είτε των Μονάδων που αμύνονταν στην Κερύνεια.

Η μάχη του Κουτσοβέντη³

Καθώς μιλούσε ο συνταγματάρχης Βόττας Γ., το άτομο που κρατούσε τα κιάλια φώναξε ότι είχε δει τρία λεωφορεία να προσεγγίζουν τις θέσεις τους. Κατευθύνονταν από το Βουνό προς τον Κουτσοβέντη. Η ώρα ήταν γύρω στις 14:00. Ο δρόμος με τις στροφές δεν επέτρεπε στους στρατιώτες της ομάδας να παρακολουθούν συνεχώς την κίνηση των λεωφορείων. Ξεκίνησε όμως

3. Οι συντεταγμένες του χώρου όπου δόθηκε η μάχη είναι WE3699002200.



μα συζήτηση ανάμεσα στον επικεφαλής της ομάδας, τον ανθυπολοχαγό Χ' Πέτρου, και τον συνταγματάρχη Βόττα Γ. κατά πόσο στα λεωφορεία επέβαιναν Έλληνες κάτοικοι του Δικώμου ή αν σε αυτά επέβαιναν Τούρκοι στρατιώτες. Ο συνταγματάρχης επέμενε να τα αφήσουν να προσεγγίσουν, για να δουν αν μέσα ήταν Έλληνες.

Στο Πολεμικό Ημερολόγιο του 12ου ΤΣ καταγράφεται μια πληροφορία την οποία ο διοικητής του ΤΣ προφανώς γνώριζε και γι' αυτό επέμενε ότι υπήρχε πιθανότητα στα λεωφορεία να επέβαιναν Έλληνες:

«Υπήρχε πληροφορία ότι εις την περιοχήν Αγ. Σάββα είχαν συγκεντρωθή 250 στρατιώται εκ των Μονάδων Κυρηναίας»⁴.

Όπως φαίνεται, ο συνταγματάρχης Βόττας Γ. και ο αντισυνταγματάρχης Φατσέας Ν. είχαν εγκαταλείψει την ασφάλεια της Κυθρέας και είχαν πάει στις προκεχωρημένες θέσεις, προκειμένου να αποκτήσουν ίδια αντίληψη της κατάστασης.

4. ΔΙΕΦ, Πολεμικό Ημερολόγιο 12ου ΤΣ, 24 Ιουλίου. Επιπλέον, στο Πολεμικό Ημερολόγιο της Διοίκησης Πυροβολικού καταγράφεται ότι το πρωί της 24ης Ιουλίου, στις 10:30, είχαν εντοπιστεί στην περιοχή Κυθρέας 2 αξιωματικοί και 17 οπλίτες της 181 ΜΠΠ και της 191 ΠΟΠ. Η παρουσία λοιπόν διάσπαρτων φίλων τμημάτων στην περιοχή ήταν δεδομένη.

Οι άνδρες της ομάδας προσπαθούσαν να πείσουν τον συνταγματάρχη ότι το Δίκωμο είχε καταληφθεί από τις 22 Ιουλίου και ότι ακόμα και το Σιχαρί είχε εκκενωθεί. Ο συνταγματάρχης Βόττας Γ. επέμενε ότι στα λεωφορεία επέβαιναν Έλληνες και ότι δεν έπρεπε να τα χτυπήσουν. Στο μεταξύ, τα λεωφορεία είχαν προσεγγίσει τις θέσεις τους και τις είχαν υπερφαλαγγίσει⁵. Έπρεπε είτε να χτυπηθούν, αν οι επιβάτες ήταν Τούρκοι στρατιώτες, είτε να αφεθούν να περάσουν, αν οι επιβάτες ήταν Έλληνες.

Εκείνο λοιπόν που διέταξε ο συνταγματάρχης Βόττας Γ. ήταν να κατεβούν δύο άτομα, να σταματήσουν τα λεωφορεία και να δουν ποιοι επέβαιναν, παρά τις αντιδράσεις των υπολοίπων. Την αποστολή ανέλαβαν οι δεκανέας Χ' Αντώνης Κ. και στρατιώτης Ευριπίδου Χρ. Πιο πίσω ήταν οι δεκανέας Σκουρουμούνης Γ., στρατιώτης Ύψος Μ. και στρατιώτης Σωτηρίου Σ.

Όταν ο δεκανέας Χ' Αντώνης Κ. κατέβηκε, προσέγγισε το πρώτο λεωφορείο το οποίο είχε στο μεταξύ σταματήσει. Ρώτησε ποιοι ήταν και ακούστηκαν πυροβολισμοί από το λεωφορείο. Ο δεκανέας πρόλαβε και φώναξε:

«Εν Τούρτζοι, ρε κοπέλια, χτυπάτε τους! [...] Τζι εβούρησεν δέκα μέτρα, έπεσε χαμαί τζι εξεκίνησε τζι επυροβόλαν τους πρώτος. Αμέσως άρκειψα τζι εγώ τζι έβαλλα τους μες το λεωφορείο τζιαι ο Χρύσανθος που την άλλη. Αρκέψαμεν ούλλοι»⁶.

Στα λεωφορεία επέβαινε Λόχος του 3ου Τάγματος αλεξιπτωτιστών με επικεφαλής τον υπολοχαγό Ορχάν Τζεϊλάν (Orhan Ceylan). Σύμφωνα με τις τουρκικές πηγές, κατευθύνονταν από το Μπογάζι Κερύνειας, όπου είχαν πάει για να πάρουν τους αιχμαλώτους από τη μάχη με την 181 ΜΠΠ και την 191 ΠΟΠ στις 23 Ιουλίου, προς το Σιχαρί, αλλά εκ παραδρομής δεν σταμάτησαν στο χωριό και κινήθηκαν ανατολικότερα⁷.

Στο μεταξύ, οι άλλοι στρατιώτες δεν πρόλαβαν να πάρουν τις θέσεις τους, αλλά έπαιρναν θέσεις όπου προλάβαιναν και ξεκίνησαν να βάλουν κατά των λεωφορείων. Το μπρεν του στρατιώτη Ύψου Μ. έπαθε εμπλοκή. Το ίδιο και το

5. Η εξέλιξη της μάχης πιθανότατα θα ήταν διαφορετική, αν οι άνδρες της περιπόλου βρίσκονταν έγκαιρα στις θέσεις τους και αν τα λεωφορεία προσβάλλονταν όσο οι άνδρες της περιπόλου είχαν καλή οπτική επαφή με αυτά.

6. Σκουρουμούνης Γιώργος.

7. *Sadrazam Halil, İkinci Harekât ve Sonrası Ağustos 1974* (Λευκωσία: Söylem Yayınları, 2014), σ. 1666.

αυτόματο του δεκανέα Σκουρουμούνη Γ. Ο στρατιώτης Σωτηρίου Σ. χρειάστηκε μερικά δευτερόλεπτα ώσπου να μπορέσει να ρίξει την πρώτη του ριπή, γιατί πρώτη φορά είχε πάρει στα χέρια του τσέχικο και δεν γνώριζε τη χρήση του. Στον δρόμο, κάτω από τις θέσεις των ανδρών της περιπόλου, βρίσκονταν τα δύο από τα τρία λεωφορεία, ενώ ακολουθούσε σε απόσταση ένα τέταρτο.

Ο δεκανέας Χ' Αντώνης Κ. ήταν ο πρώτος που σκοτώθηκε, αφού κατάφερε να ρίξει μερικές ριπές μέσα στο λεωφορείο. Ο στρατιώτης Ευριπίδου Χρ. είχε τραυματιστεί και στη συνέχεια, στην προσπάθειά του να ανεβεί στο ύψωμα που ήταν οι άλλοι, δέχθηκε θανάσιμα πυρά. Ο δεκανέας Σκουρουμούνης Γ., και οι στρατιώτες Ύψος Μ. και ο Σωτηρίου Σ. κατάφεραν να επιστρέψουν πίσω στον λόφο. Έλαβαν κοντινές θέσεις μάχης.

Οι Τούρκοι προσπαθούσαν να κατεβούν από τις πόρτες του λεωφορείου και δέχονταν τα πυρά των ανδρών της περιπόλου. Κάποιοι κατάφεραν να κατέβουν, πήραν θέσεις μάχης και έβαλλαν κατά των ανδρών της περιπόλου. Ο λοχίας Κωμοδρόμος Α. κρατούσε χειροβομβίδες και έριξε μερικές μέσα στα λεωφορεία.

Οι στρατιώτες της περιπόλου χτυπούσαν τα δύο από τα τρία λεωφορεία. Το τρίτο λεωφορείο είχε μείνει στη στροφή και δεν είχαν οπτική επαφή μαζί του. Χτυπούσαν όποιο από αυτά έβλεπε ο καθένας. Μετά τον δεκανέα Χ' Αντώνη Κ. και τον στρατιώτη Ευριπίδου Χρ. από τα πυκνά πυρά των Τούρκων σκοτώθηκε ο στρατιώτης Ύψος Μ. Ο συνταγματάρχης Βόττας Γ. μαζί με τον αντισυνταγματάρχη Φατσέα Ν., βλέποντας την εξέλιξη της μάχης και ότι όντως επρόκειτο για Τούρκους, αναχώρησαν τρέχοντας από τη σκηνή, φωνάζοντας ότι θα έφερναν ενισχύσεις. Ο οδηγός τους Μελαχρινός Σπ. έμεινε στην περιοχή και στη συνέχεια τραυματίστηκε σοβαρά στο πρόσωπο.

Τα πολυβόλα χτυπούσαν τις πόρτες και οι Τούρκοι που προσπαθούσαν να κατεβούν σκοτώνονταν επί τόπου. Άλλοι Τούρκοι πετάγονταν από τα παράθυρα και καλύπτονταν πίσω από τα οχήματα. Προσπαθούσαν να προχωρήσουν μερικά μέτρα και να καλυφθούν. Οι βολές των ανδρών της περιπόλου τους καθήλωναν. Οι Τούρκοι που επέβαιναν σε τέταρτο λεωφορείο, που ακολουθούσε, κατέβηκαν ανενόχλητοι. Οργανώθηκαν και ξεκίνησαν να ανεβαίνουν έρποντας προς τις θέσεις των στρατιωτών του 361 ΤΠ.

Άλλη ομάδα Τούρκων ξεκίνησε να κινείται κατά μέτωπο, για να καταλάβει τις θέσεις των Ελλήνων στρατιωτών, ενώ άλλοι καθήλωναν με τα πυρά τους τούς

άνδρες του 361 ΤΠ. Οι Τούρκοι καταδρομείς τους είχαν περικυκλώσει από νότια και δυτικά. Περίπου 120 Τούρκοι εναντίον 15 εθνοφρουρών. Οι βολές και των δύο ομάδων εύστοχες. Οι Έλληνες στρατιώτες χτυπούσαν στο ψαχνό και έβλεπαν Τούρκους να μένουν στον τόπο⁸.

Πλεονέκτημα για τους Τούρκους αποτελούσε το γεγονός ότι οι στρατιώτες του 361 ΤΠ ήταν μαζεμένοι στην κορυφή του υψώματος. Οι Τούρκοι έριχναν εκεί θεριατικές ριπές και όποιος ξεπρόβαλλε από τη θέση του σκοτωνόταν.

Από τις σφαίρες των Τούρκων σκοτώθηκε και ο δεκανέας Κάρυος Ν. Ο στρατιώτης Ρουσής Φ. θυμάται ότι είδε τον δεκανέα που ήταν γερμένος, αλλά στον ορυμαγδό της μάχης δεν μπορούσε να πάει δίπλα του να δει αν ήταν νεκρός ή ζωντανός.

«Εγώ τζειν' την ώρα τι εσκέφτουμουν; Εσκέφτουμουν ότι εννά είμαι νεκρός σε λλλίο. Εσκέφτουμουν ότι επέθανα [...] Σε πέντε λεπτά εννά 'μαι πεθαμμένος. Να προλάβω να σκεφτώ τη ζωή μου ούλλη σε μια κινηματογραφική ταινία»⁹.

Στο μεταξύ, ο υπολοχαγός Κομίνης Ν. επιστρέφοντας από την έδρα της 32 ΜΚ είχε ακούσει τον ήχο της μάχης και έτρεξε προς το σημείο. Είπε στον δεκανέα Χαραλάμπους Κ. να μείνει πίσω και έτρεξε φωνάζοντας να σταματήσουν τη μάχη, να απαγκιστρωθούν και να φύγουν. Αυτές ήταν οι εντολές που, όπως λέει, τους είχε εξάλλου δώσει εξαρχής. Καθώς έτρεχε, είδε σε κοντινή απόσταση τρεις-τέσσερις Τούρκους στρατιώτες.

Οι Τούρκοι βρίσκονταν ήδη πίσω από τις θέσεις της περιπόλου. Πρόλαβε να ρίξει δύο ριπές εναντίον τους. Οι Τούρκοι τον είδαν και ανταπέδωσαν τα πυρά. Από αυτά, ο υπολοχαγός Κομίνης Ν. αναφέρει ότι τραυματίστηκε στο χέρι. Θεωρώντας ότι οι στρατιώτες του τον άκουσαν που τους καλούσε να σταματήσουν τη μάχη και, όντας τραυματίας, αποσύρθηκε πίσω από τον λόφο. Σημειώνεται πάντως ότι ο Κομίνης Ν. έριξε τις ριπές με τη λογική να δημιουργήσει αντιπερισπασμό στους Τούρκους, να κινηθούν πάνω του, για να μπορέσει να υποχωρήσει η περίπολος.

8. Ο Χαραλάμπους Κούλλης καταγράφει ότι οι απώλειες των Τούρκων ήταν γύρω στους 80. Ο Σκουρουμούνης Γιώργος αναφέρει ότι από πηγές του ΟΗΕ τους είπαν ότι οι Τούρκοι είχαν 82 νεκρούς. Ο Κωμοδρόμος Ανδρέας και ο Μελαχρινός Σπύρος ανεβάζουν τον αριθμό σε 88. Οι τουρκικές πηγές κάνουν λόγο μόνο για δύο νεκρούς και δώδεκα τραυματίες, υπερηφανευόμενοι ότι οι επιτιθέμενοι είχαν λιγότερες απώλειες από τους αμυνομένους, χωρίς φυσικά να σχολιάζουν το πλήθος των επιτιθεμένων και το ευάριθμο των αμυνομένων. (Sadrazam Halil, ό.π.π., σ. 1665).

9. Ρουσής Φαίδρος.

Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαίο να καταγραφεί η σημαντική μαρτυρία του δεκανέα Χαραλάμπους Κ., όπως διασώθηκε στο αδημοσίευτο κείμενό του που έγραψε στις 17 Σεπτεμβρίου 1974. Όταν βρίσκονταν στην έδρα της 32 ΜΚ, άκουσαν τους πολυβολισμούς και κατάλαβαν ότι κάτι συνέβαινε. Ο υπολοχαγός Κομίνης Ν. και ο δεκανέας Χαραλάμπους Κ. ξεκίνησαν να τρέχουν προς την περιοχή από όπου ακούγονταν οι σφαίρες.

«Πήγαμε 300 μέτρα πάνω σε ένα ύψωμα από κοντά τους φωνάζοντας “ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΟΙ ΜΑΣ ΜΗ ΤΟΥΣ ΒΑΡΑΤΕ”».

Ο υπολοχαγός Κομίνης Ν. προχώρησε μερικά μέτρα μπροστά για να δει τι ακριβώς συνέβαινε.

«Έξαφνα βλέπω τον ΥΠΛ-ΓΟΝ να πυροβολή και αυτός ακριβώς 2 μέτρα δίπλα του και να φωνάζει “Τούρκοι είναι βαράτε τους”. Τότε άρχισα να τους φωνάζω τους δικούς μας ότι είναι Τούρκοι. Αμέσως ο ΥΠΛ-ΓΟΣ επέστρεψε και με τράβηξε να πάμε στον Κουτσοβέντη για να φέρομεν βοήθειαν διότι έρχονται Τούρκοι προς το μέρος μας και δεν μπορούσαμε 20 άτομα να κάνουμε τίποτα».

Όταν απομακρύνθηκαν μερικά μέτρα, οι Τούρκοι ανέβηκαν στο ύψωμα και ξεκίνησαν να βάλουν εναντίον του Κομίνη Ν. και του Χαραλάμπους Κ. Οι δύο άνδρες έτρεξαν προς τον Κουτσοβέντη, όπου, σύμφωνα με την μαρτυρία του Χαραλάμπους Κ, συνάντησαν τον Βόττα Γ. τραυματισμένο στο αυτί. Στο μεταξύ, η μάχη βρισκόταν σε εξέλιξη.

Αποχώρηση τραυματιών και απαγκίστρωση

Τα πυρά ήταν πυκνά. Οι Τούρκοι καταδρομείς προσπαθούσαν να εξουδετερώσουν την απρόσμενη αντίσταση. Οι στρατιώτες της περιπόλου καθηλωμένοι στις θέσεις τους χτυπούσαν τον εχθρό και όσοι τραυματίστηκαν πήραν εντολή να αποχωρήσουν. Ο δεκανέας Χωματένος Χ. ενημέρωσε για τον τραυματισμό του και αποχώρησε. Ο δεκανέας Σκουρουμούνης Γ., όταν αντιλήφθηκε ότι δεν υπήρχε δυνατότητα να κρατήσουν το ύψωμα, οπισθοχώρησε. Ο στρατιώτης Ρουσής Φ., όταν ένωσε το αίμα να τρέχει από τον ώμο του, έλαβε άδεια από τον ανθυπολοχαγό Χ' Πέτρου Ε. να φύγει και αν βρει τον υπολοχαγό Κομίνη Ν. να τον ενημερώσει για την κατάσταση. Ο στρατιώτης Ρουσής Φ. φεύγοντας αντάλλαξε όπλο με τον στρατιώτη Σωτηρίου Σ. Πήρε το τσέχικο και του έδωσε το οπλοπολυβόλο. Αποχωρώντας είδε λίγο πιο πίσω τον δεκανέα Κωνσταντίου

Κ. που πρόσεχε να μην έρθουν οι Τούρκοι από πίσω τους. Όταν αποχώρησε ο στρατιώτης Ρουσής Φ., ο δεκανέας Κωνσταντίνου Κ. έμεινε ακόμα λίγη ώρα και στη συνέχεια ακολούθησε την ίδια διαδρομή με τον στρατιώτη Ρουσή Φ. προς τα πίσω. Ο στρατιώτης Σωτηρίου Σ. συνέχισε να βάλλει με το οπλοπολυβόλο. Είχε ένα κιβώτιο σφαίρες δίπλα του και δεν φοβόταν μήπως ξεμείνει από πυρομαχικά. Ξαφνικά άκουσε τον ανθυπολοχαγό Χ' Πέτρου Ε. να του φωνάζει να πάει πίσω όπου ήταν ο ίδιος και οι εναπομείναντες στρατιώτες:

«Άρχισα να σέρνομαι, αφού στο μεταξύ είχα τραυματιστεί κι εγώ στον δεξί ώμο, αμέσως μετά που έφυγε ο Ρουσής. Όταν πήρα τη θέση του τραυματίστηκα κι εγώ στο σημείο που είχε τραυματιστεί ο Ρουσής. Ίσως η θέση εκεί να άφηνε ακάλυπτο τον ώμο. Δεν έφυγα. Δεν σκεφτόμουν τίποτα. Σε τέτοιες στιγμές αν έχεις χρόνο να σκεφτείς ή θα το βάλεις στα πόδια ή θα τρελαθείς. [...] Έφτασα περίπου προς τη μέση σε κάτι αγκάθια, στο ύψος περίπου που ήταν ο Χ' Κώστας και του ζήτησα να αλλάξουμε όπλα, γιατί δεν μπορούσα να μεταφέρω το οπλοπολυβόλο»¹⁰.

Ο ανθυπολοχαγός Χ' Πέτρου Ε. τους ξαναφώναξε ότι τους κάλυπτε για να οπισθοχωρήσουν στο μέρος που ήταν ο ίδιος με άλλους στρατιώτες. Στο μεταξύ οι Τούρκοι είχαν ανεβεί πιο κοντά τους. Ο ανθυπολοχαγός είχε δώσει εντολή να απαγκιστρωθούν και να κινηθούν προς τα πίσω. Βρισκόταν μαζί με τους εναπομείναντες πέντε στρατιώτες. Ο λοχίας Κωμοδρόμος Α. με τον δεκανέα Κοκκοφίτη Αγ. βρίσκονταν σε άλλη θέση και έβαλλαν ακόμα κατά των Τούρκων. Ο ανθυπολοχαγός Χ' Πέτρου Ε. είπε στους πέντε άνδρες που ήταν κοντά του να κατεβούν σε ένα ρέμα και να κινηθούν προς τα πίσω καλυπτόμενοι από άλλους λόφους, μέχρι να φθάσουν στον Άγιο Χρυσόστομο.

Στο μεταξύ, οι Τούρκοι κατάλαβαν ότι οι άνδρες του 361 είχαν οπισθοχωρήσει και ανέβηκαν στο ύψωμα που βρίσκονταν προηγουμένως. Άλλη ομάδα Τούρκων βρισκόταν, χωρίς να το γνωρίζουν οι στρατιώτες της ενέδρας, στα νώτα τους. Οι στρατιώτες του 361 οπισθοχωρούσαν αλληλοκαλυπτόμενοι. Ο λοχίας Κωμοδρόμος Α., όταν εξαντλήθηκαν τα πυρομαχικά του, ανέβηκε στο σημείο όπου ήταν ο ανθυπολοχαγός, ο λοχίας Χαραλάμπους Π., ο δεκανέας Χ' Κώστας Στ., ο στρατιώτης Σωτηρίου Σ., ο λοχίας Βασιλείου Χ. και ο δεκανέας Παντελή Α. Μαζί τους και ο οδηγός του συνταγματάρχη Βόττα Γ., ο στρατιώτης Μελαχρινός Σπ. Τον λοχία Κωμοδρόμο Α. ακολούθησε και ο δεκανέας Κοκκοφίτης Αγ. Οι δυο τους έμειναν για λίγο με τους άλλους άνδρες της περιπόλου και αποχώρησαν.

10. Σωτηρίου Σάββας.

Η πορεία της διαφυγής λοιπόν των εναπομεινάντων έξι ανδρών του 361 ΤΠ, περνούσε μέσα από την κοίτη ενός μικρού χειμάρρου. Οι έξι κινούνταν καλυμμένοι μέσα στην κοίτη. Σε κάποιο σημείο αυτή γινόταν πιο αβαθής. Ο δεκανέας Χ' Κώστας Στ., ο οποίος βρισκόταν προτελευταίος στη φάλαγγα, έχοντας προσπεράσει τον στρατιώτη Σωτηρίου Σ., ο οποίος δεν μπορούσε να κινηθεί γρήγορα λόγω του τραύματός του, όταν έφτασε στο σημείο, είδε τον ανθυπολοχαγό Χ' Πέτρου Ε., τον δεκανέα Παντελή Α. και τον λοχία Χαραλάμπους Π. τραυματίες. Προσπάθησε να περάσει από το αβαθές σημείο και δέχθηκε σφαίρα στο πόδι. Καθελώθηκε και ο ίδιος. Οι Τούρκοι είχαν ανεβεί στις κορυφές των παρακείμενων λόφων και έψαχναν για τους στρατιώτες της περιπόλου. Βλέποντάς τους να κινούνται στο αβαθές εκείνο σημείο του ρέματος, άρχισαν να τους πυροβολούν.

Οι πέντε από τους έξι άνδρες του 361 ήταν τραυματίες. Ο ανθυπολοχαγός Χ' Πέτρου Ε. και ο δεκανέας Παντελή Α. στην κοιλιακή χώρα, ο λοχίας Χαραλάμπους Π. στο χέρι, ο δεκανέας Χ' Κώστας Σ. στο πόδι και ο στρατιώτης Σωτηρίου Σ. στον πνεύμονα. Μόνο ο λοχίας Βασιλείου Χ. δεν ήταν τραυματίας. Ο στρατιώτης Μελαχρινός Σπ. ήταν σοβαρά τραυματίας στο πρόσωπο. Καθελώθηκαν. Οι Τούρκοι ήταν γύρω τους.

Ο λοχίας Χαραλάμπους Π. και ο στρατιώτης Σωτηρίου Σ. κατάφεραν να κινηθούν ακόμη μερικά μέτρα και έχασαν την οπτική επαφή από τους άλλους. Από την εξάντληση ο Σωτηρίου Σ. λιποθύμησε. Ο λοχίας Χαραλάμπους Π., μην έχοντας κάλυψη, σταμάτησε κι αυτός να κινείται. Σε κάποια στιγμή ο στρατιώτης ζήτησε από τον λοχία νερό.

«Μου λέει “έχω νερό, αλλά κατεβήκαν οι Τούρκοι κάτω. Είναι κοντά οι Τούρκοι και θα σου δώσω μόλις φύγουν”. Εγώ ήξερα ότι άμα βγάζεις αίμα από το στόμα έχεις εσωτερική αιμορραγία και είσαι τελειωμένος. Εγώ όχι μόνο έβγαζα αίμα από το στόμα, έβγαине βρύση, ποτάμι το αίμα. Έστριβα το κεφάλι στο πλάι να πηγαίνει γιατί πνιγόμεουν. Λέω στον Πανίκο “εντάξει, άστο, γιατί δεν θα χρειαστώ. Μάλλον δεν θα ζήσω. Χαιρετισμούς στους δικούς μου”»¹¹.

Οι στιγμές ήταν κρίσιμες. Δεν μπορούσαν να κινηθούν. Οι Τούρκοι τους είχαν εντοπίσει και κινούνταν κατά πάνω τους. Οι έξι άνδρες του 361 αποφάσισαν να μείνουν εκεί, προσποιούμενοι τους νεκρούς. Κάποιοι πήραν αίμα από τις πληγές τους και αλείφονταν, για να δώσουν την εντύπωση του πολυτραυματία νεκρού.

11. Σωτηρίου Σάββας.

ΚΥ Π Ρ Ι Α Κ Η Κ Α Ι Π Α
Ο Σ Α Μ Ε Τ Α Δ Ι Δ Ο Υ Ν Ο Ι Α Ν Τ Α Π Ο Κ Ρ Ι Τ Α Ι Μ Α Σ

ΑΝΥΨΩΣΑΝ ΛΕΥΚΗΝ ΣΗΜΑΙΑΝ ΟΤΙ ΘΑ ΠΑΡΕΔΙΔΟΝΤΟ

Παμπέσικα οί Τούρκοι εφόνευσαν έθνοφρουρούς εις τὸ Βουφαβέντο

ΣΚΑΙΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΙΣ ΔΙΕΘΝΩΣ ΑΠΟΔΕΚΤΩΝ ΑΡΧΩΝ

Διαρκῶς καὶ νέαι θηριοδίαι
Τούρκων στρατιωτῶν ἀποκαλύ-
πτονται. Χθὲς περιγράμματε τὰ
ἄσα μᾶς εἶπαν οἱ κάτοικοι τοῦ
Τριμιθίου, ὅτι τὰς ἀψηγήγεις
τῶν ἀποίων ἡ κοινὴ γνώμη ἐμνεῖ
ἐμβρόντητος διὰ τὰς πρῶξεις
τῶν εἰσβολῶν πού αἱ τίποτε ὄν
ὕστερον ἀπὸ τὰ ἐφιαλτικά ἐτη
τοῦ μεσαίωνα.

Στὸ ρεπορτάζ μᾶς σήμερον θὰ
παρουσιάσουμε μίαν ἄλλη ἐνέ-
ργειαν τῶν Τούρκων πού καταπα-
τεῖ βασικὰ ἀρχὰς τοῦ Δικαίου
τοῦ Πολέμου.

● Χρησιμοποιούντες τὴν λευ-
κὴν σημαίαν πού ἐν καιρῷ πολέ-
μου σημαίνει παράδοσιν, ἐφόνευ-
σαν ἀνδρῶν ἐπιτὰ ἐθνοφρου-
ροῦς καὶ ἐτραυματίσων ἄλλους
πέντε.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Ἄλλὰ ὡς ἐρθεμεν στὰ γεγονό-
τα: Τὴν 24ην Ἰουλίου ἡμέραν
Τετάρτην (δύο ἡμέρας μετὰ τὴν
συμφωνίαν διὰ κατάπαυσιν τοῦ
πολέμου) 19 ἐθνοφρουροὶ εὐρίσκον-



Ὁ ἀδελφοκοιτωμένος
Ἄνθυπολοχαγὸς
ΕΥ. Χ΄ ΠΕΤΡΟΥ.

τὸ ἐπὶ ἀποστολῇ εἰς τὴν περι-
χὴν Βουφαβέντο παρα τὸ χωρίον
Βουῖν.

Ἦ ὥρα ἦτο 2 μ.μ. Οἱ ἐθνο-
φρουροὶ ἀντελήφθησαν δύο λεω-
φορῶν φέροντα λ.ε.υ.κ. ἄς ση-
μαίας νὰ ἐκλύουν ἐπὶ τῆς οἰκίας.
Ὁ ὑπεύθυνος ἀξιωματικὸς διέ-
ταξε δύο στρατιώτας νὰ πλησι-
άσων τὰ δύο λεωφορῶν διὰ νὰ
δοῦν ποιοὶ εἶναι οἱ ἐπιβάται
των.

Οἱ δύο στρατιώται παρά τὴν
παράδοσιν ἰκανοὶ χρόνι καὶ δια-
σπῆματος δὲν ἐπέτασαν ἐκεῖ δι-
αποῦσαν καὶ οἱ ἄλλοι ἐθνοφρου-
ροὶ. Τότε ὁ ἀξιωματικὸς διέταξε
καὶ τοὺς ὑπόλοιπους ἐθνοφρου-
ροὺς νὰ τὸν ἀνελθῶσιν διὰ
νὰ δοῦν τί συνέβαινε.

Ὅταν οἱ ἐθνοφρουροὶ ἐπληρώ-
σαν εἰς τὴν περιχὴν τῶν λεω-
φορῶν πού ἐν τῷ μεταξὺ ἐγι-
νον τέσσερα διότι οἱ Τούρκοι ἐ-
ζήτησαν ἐπισχῆμας, ὑπέστησαν
καταγριστακὰ πυρὰ.

● Ἀπὸ τὰ πυρὰ τῶν Τούρ-
κων ἐπιτὰ ἐθνοφρουροὶ ἐφόνεθη-
σαν, πέντε ἐτραυματίσθησαν καὶ
ἐνὸς ἄλλου ἀγνοεῖται ἡ τύχη.

Ο ΗΡΩΙ ΚΟΣ ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΣ

Μεταξὺ τῶν φονευθέντων πε-
ριλαμβάνεται καὶ ὁ "Ἐφεδρος
Ἄνθυπολοχαγὸς Εὐθυμῆκης Χ΄"
Πέτρου, ἡλικίας 20 ἐτῶν, υἱὸς
τοῦ λοχιστοῦ τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιε-
πισκοπῆς κ. Πέτρου Χ΄ Πέ-
τρου.

Ὁ Εὐθυμῆκης, μοναχογιὸς
τοῦ ἐγγύτου Χ΄ Πέτρου θὰ ἀπε-
λύετο ἀπὸ τὰς τάξεις τῆς Ἐθν-
ικῆς Φυλακῆς τῆν 20ην Ἰουλίου,
ἀναστὰς διὰ τὴν ἀπόλυσιν του
λόγω τῆς Τουρκικῆς εἰσβολῆς.

● Καὶ ἡ τραγικὴ εἰδίαις:
Ὁ Εὐθυμῆκης εἶχε ἐγνωσθῆ
εἰς τὸ Κολλέγιον Νόσμουθ Ἄγ-
γλίας, κατεβλήθησαν δὲ καὶ τὰ

Ἐθνοφρουρῶν. Οἱ ὑπηρετοῦντες
ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἐφ' ἡμέρῃ
ροῦ τοῦ φόνου ἐπὶ τῆς οἰκίας.

Ὅπως ἦτο δαδμοφῶρος ἡ μα-
κοπὸς καὶ ἔτυχε διακρίσεως.
Κατὰ τὴν Τουρκικὴν εἰσβολὴν
ὁ Εὐθυμῆκης ἐπολέμησε γενναί-
ως εἰς τὴν περιχὴν Σιγγαρίου.

● Ὅπως οἱ διακρίσει Τούρ-
κων τῶν ἐπὶ τῶν παυπέσικων
μαζὶ με ἄλλους ἐξ ἐθνοφρου-
ροῦς καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ
ἐπιχειρήσεως.

Η εφημερίδα Φιλελεύθερος δημοσίευσε στις 4 Αυγούστου 1974 πληροφορίες για τη μάχη του Κουτσοβέντη (24 Ιουλίου 1974) με τον τίτλο:

«Παμπέσικα οι Τούρκοι εφόνευσαν
εθνοφρουρούς εις το Βουφαβέντο».

Πηγή: Αρχεῖο Κυριακῆς Κοτζιαναστάση

ΑΓΝΟΕΙΤΑΙ Η ΤΥΧΗ ΤΟΥ



Παρακαλείται όποιος γνωρίζει οτιδήποτε περι της τύχης του άνωτέρου εικονιζόμενου λοχίου της Έθνοφρουράς εις τό τάγμα 361 (Συγχαρή), Χαραλάμπου Πανίκου, έκ Κάτω Πολεμιθίων, όπως επικοινωνήση άμέσως με τό τηλέφωνον 71340 Λειμεσός ή 71619 Κάτω Πολεμιθία.

Ό Χαράλαμπος Πανίκου έθεάθη διά τελευταίαν φοράν τήν 24ην Ίουλίου μειαξύ του χωρίου Βουνό και Άγιος Χρυσόστομος, περιοχή Βουφαθένιο, Κυρηναίας, Οδτος ήτο τραυματισμένος εις τήν

*Εφημερίδα Μάχη, 9 Αυγούστου 1974. Αγνοείται η τύχη του
Λοχία Πανίκου Χαραλάμπους.*

Πηγή: Αρχείο εφημερίδων, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών

Μετά από λίγα δευτερόλεπτα κατέφθασαν πάνω τους οι Τούρκοι. Πήγαν πάνω από τον ανθυπολοχαγό και τον άγγιξαν στην πληγή που είχε στο στομάχι. Ο ανθυπολοχαγός βογκούσε από τον πόνο. Τον λόγχισαν και τον εκτέλεσαν. Άλλοι Τούρκοι ξεκίνησαν να μαζεύουν τα όπλα που βρίσκονταν δίπλα από τους στρατιώτες του 361 ΤΠ. Λίγο πιο κάτω εντόπισαν τον λοχία Χαραλάμπους Π., τραυματία στο χέρι, και τον συνέλαβαν αιχμάλωτο. Ο λοχίας Χαραλάμπους Π. έκτοτε αγνοείται.

Όταν οι Τούρκοι απομακρύνθηκαν αρκετά, ήταν πλέον αργά το απόγευμα. Ο στρατιώτης Σωτηρίου Σ. είδε κάποιον να τον προσεγγίζει. Ήταν ο λοχίας Βασιλείου Χ.. Ο λοχίας του είπε ότι γλύτωσε, γιατί είχε κρυφτεί σε έναν θάμνο και δεν έγινε αντιληπτός από τους Τούρκους. Πάρα κάτω ήταν τραυματίες οι δεκανείς Χ΄΄Κώστας Στ. και Παντελή Α.

Η διάσωση των τραυματιών

Όταν έπεσε πλέον το σούρουπο, ο δεκανέας Χ'΄Κώστας Στ. σύρθηκε κοντά στον δεκανέα Παντελή Α. και τον στρατιώτη Σωτηρίου Σ. και τους ξαναρώτησε αν μπορούσαν να κινηθούν. Απάντησε θετικά μόνο ο Σωτηρίου Σ. Ο Βασιλείου Χ. στο μεταξύ είχε φύγει για να πάει να φέρει βοήθεια. Ο Παντελή Α. κάλεσε τους δύο συμπολεμιστές του να φύγουν να φέρουν βοήθεια, αν τον προφτάσουν ζωντανό. Ο Χ'΄Κώστας Στ., τραυματίας στο πόδι, πήρε το όπλο του και το έκανε μαγκούρα, για να μπορέσει να περπατά. Ο Σωτηρίου Σ., εξαντλημένος, μόλις που κατάφερε να περπατήσει μερικά μέτρα και καθόταν. Δεν έφτασαν να προχωρήσουν αρκετά μακριά και τα βογγητά του Παντελή Α. σταμάτησαν. Η βοήθεια που περίμενε δεν θα τον προλάβαινε ζωντανό. Οι δύο τραυματίες δεν μετακινήθηκαν πολύ. Ξαφνικά στο σκοτάδι είδαν μια μορφή να τους προσεγγίζει. Σταμάτησαν. Ο Χ'΄Κώστας Στ. ρώτησε ποιος ήταν. Ο άγνωστος δεν έδωσε απάντηση. Συνέχισε να περπατά προς τους δύο τραυματίες. Ο Χ'΄Κώστας Στ. τον ξαναρώτησε ποιος ήταν. Ο άγνωστος δεν απάντησε και συνέχισε να περπατά προς την κατεύθυνσή τους. Όταν πλησίασε αρκετά είδαν ότι είχε το ένα του χέρι στον λαιμό του, σαν κάτι να κρατούσε. Τους έκανε νόημα με τα χέρια ότι ήταν ο οδηγός του συνταγματάρχη Βόττα Γ. Για να τους κάνει το νόημα σαν να κρατούσε τιμόνι, έφυγε το χέρι του από τον λαιμό του. Ξεκίνησε να εκτινάσσεται αίμα από την καρωτίδα. Μετά το νόημα ξαναέβαλε το χέρι του και έκλεισε την αρτηρία. Οι δύο στρατιώτες έβλεπαν ένα αποκρουστικό θέαμα. Ήταν ο στρατιώτης Μελαχρινός Σπ., οδηγός του Βόττα Γ. Οι δύο στρατιώτες εκείνο που έβλεπαν μπροστά τους ήταν έναν άνθρωπο χωρίς σιαγόνα, με το δέρμα και τη γλώσσα να κρέμονται. Είχε χτυπηθεί από σφαίρα στο πρόσωπο.

Πέρασαν το βράδυ στην ύπαιθρο και μόλις ξημέρωσε η 25η Ιουλίου, ημέρα Πέμπτη, κινήθηκαν προς ένα λατομείο που βρισκόταν στην περιοχή, για να βρουν χώρο να κρυφτούν. Το μεγάλο τους πρόβλημα δεν ήταν τόσο οι πόνοι από τα τραύματα όσο η δίψα. Ο Σωτηρίου Σάββας κινήθηκε όπως μπορούσε και έψαξε στο λατομείο. Βρήκε ένα παγούρι με νερό.

«Αυτό ήταν το πρώτο σημάδι σωτηρίας. Δεν νομίζω να αντέχαμε ούτε μερικές ώρες ακόμη χωρίς νερό»¹².

Μετάφερε το παγούρι εκεί που ήταν οι άλλοι. Ήπιαν και οι δύο, αλλά ο Μελαχρινός χωρίς σιαγόνα δεν ήταν δυνατό να πιεί. Τον ξάπλωσαν κάτω και του έριχναν λίγο

12. Σωτηρίου Σάββας.

λίγο νερό στον οισοφάγο. Στη συνέχεια ξεκίνησαν να περιπολούνται τα τραύματά τους. Τόση ήταν η δίψα τους που το νερό τελείωσε γρήγορα. Ο Σωτηρίου Σ. έψαξε να βρει κι άλλο, αλλά δεν τα κατάφερε. Εντόπισε ένα κομπρεσέρ, γύρω από το οποίο υπήρχαν βαρέλια. Σε αυτά τα βαρέλια υπήρχε λάδι και από κάτω νερό. Το νερό, παρότι δεν ήταν καθαρό, τους κράτησε σωματικά και ψυχολογικά, επειδή ήταν αρκετό. Το βράδυ της 25ης Ιουλίου είχαν καταλάβει ότι αν ήθελαν να σωθούν έπρεπε να κάνουν κάτι πιο δραστικό. Ήξεραν ότι ανατολικά βρισκόταν ο Κουτσοβέντης. Ξεκίνησαν λοιπόν το βράδυ να κατευθύνονται προς ένα ύψωμα από το οποίο ακούγονταν φωνές. Ήθελαν να διαπιστώσουν αν ήταν Έλληνες ή Τούρκοι και αν μπορούσαν να διαφύγουν προς την Κυθρέα. Προσεγγίζοντας όμως το ύψωμα από όπου ακούγονταν οι φωνές, δεν μπορούσαν να ξεκαθαρίσουν αν ήταν Έλληνες ή Τούρκοι. Ξεκίνησαν να επιστρέφουν προς τα πίσω, προς το λατομείο, όμως εξαντλήθηκαν. Κοιμήθηκαν ο καθένας τους κοντά σε έναν θάμνο. Το πρωί, όταν ξύπνησαν βρήκαν κοντά τους ένα σημείωμα:

«Φεύγω. Έτσι κι αλλιώς είμαι άχρηστος. Φεύγω κι ό,τι γίνει».

Ήταν ο στρατιώτης Μελαχρινός Σπ., ο οποίος νιώθοντας εξαντλημένος και διαισθανόμενος ότι αν έμενε άλλη μια μέρα δεν θα κατάφερνε να επιβιώσει, αποφάσισε να πάει προς το ύψωμα από όπου ακούγονταν οι φωνές. Έπαιρνε το ρίσκο του. Αν ήταν Τούρκοι, θα τον συνελάμβαναν. Αν ήταν Έλληνες, θα σωζόταν.

Δεν πέρασε πολλή ώρα. Ξεκίνησαν να ακούγονται φωνές. «Κώστααα! Κώστααα!». Αμέσως ο Χ' Κώστας Στ. και ο Σωτηρίου Σ. θεώρησαν ότι οι Τούρκοι είχαν συλλάβει τον Μελαχρινό, ο οποίος είπε τα ονόματά τους. Γι' αυτό αντί Χ' Κώστα, οι Τούρκοι φώναζαν Κώστα. Είδαν στρατιώτες που έρχονταν κατά πάνω τους. Διέκριναν κάποιον που φορούσε πορτοκαλί φουλάρι. Θεωρώντας ότι ήταν Τούρκοι, κρύφτηκαν πιο βαθιά στους θάμνους. Οι στρατιώτες περνούσαν από πολύ κοντά τους. Ξαφνικά, κάποιος πέρασε δίπλα από τον Χ' Κώστα και φώναξε: «Εδώ είναι ρε! Τον βρήκα...». Ήταν στρατιώτες του 361ΤΠ με επικεφαλής τον ΔΕΑ Λεωνίδου Λεωνίδα¹³. Σε αυτούς είχε «παραδοθεί» ο Μελαχρινός και σε αυτούς είχε πει ότι υπάρχουν ακόμα δύο τραυματίες. Σε αυτούς είχε δώσει τις πληροφορίες ο λοχίας Βασιλείου Χ. περί ύπαρξης επιζώντων. Εντόπισαν και τον Σωτηρίου Σ. Τους φόρτωσαν σε ένα γαϊδούρι, τους κατέβασαν στον Κουτσοβέντη και από εκεί κατ' ευθείαν στο νοσοκομείο. Οι τρεις, είχαν επιτέλους σωθεί. Η εισαγωγή τους στο νοσοκομείο αποτελούσε απαρχή για έναν νέο Γολγοθά.

13. Ο Λεωνίδου Λεωνίδα φορούσε το πορτοκαλί φουλάρι που του είχε δώσει ο Χ' Πέτρου Ευθύμιος στην Αγλαντζιά το πρωί της 24ης Ιουλίου, όταν ξεκινούσε η ομάδα για τον Κουτσοβέντη.

Επίλογος

Κλείνοντας τα περί της μάχης, κρίνεται αναγκαία μια αξιολόγησή της: μια αποτίμηση. Μετά την αποχώρηση του 361 ΤΠ και του 399 ΤΠ από την περιοχή Σιχαρί-Βουνό, οι Τούρκοι θα μπορούσαν να περάσουν στα νώτα τόσο των αμυνομένων στη Λευκωσία όσο και των αμυνομένων βόρεια του Πενταδακτύλου, στην ανατολική πλευρά της Κερύνειας. Ενδεχομένως θα μπορούσαν, ήδη από τις 24 Ιουλίου, να βαδίσουν εναντίον της Αμμοχώστου. Με τα δεδομένα αυτά, μπορεί οποιοσδήποτε να αποφανθεί, χωρίς περιστροφές, περί της εξαιρετικής σημασίας της συγκεκριμένης μάχης που έδωσαν οι άνδρες του 361 ΤΠ. Ο διοικητής του Τάγματος αντισυνταγματάρχης Χάντζος Δ. στο βιβλίο του καταγράφει:

«Είχαμε χάσει ένα μέρος από την “αφρόκρεμα” του Τάγματος. Τι είχαμε επιτύχει; Επιτύχαμε ώστε η περιοχή Κουτσοβέντη να παραμείνη ελεύθερα εχθρού. Αυτό, εκτός του ότι διευκόλυne την μετέπειτα προώθησή μας εκεί, γενικότερα απέτρεψε την έξοδο των Τούρκων στην περιοχή Κυθρέας και την δημιουργία πληθώρας προβλημάτων στο ΓΕΕΦ από μια τέτοια εξέλιξη»¹⁴.

Συμπληρωματικά και επιβεβαιωτικά των πιο πάνω, παρατίθεται η καταγραφή στο Πολεμικό Ημερολόγιο του 12ου ΤΣ:

«Σημειούται ιδιαιτέρως ο παραπλανητικός τρόπος ενεργείας των Τούρκων και ο αιφνιδιασμός ο οποίος απεφεύχθη διά του εξαναγκασμού των εις υποχώρησιν, καθ’ όσον εάν ούτοι επετύγγανον να προωθηθούν ανατολικώς Κουτσοβέντη θα ήγοντο εις τα νώτα του 12ου ΤΣ και των επί διαβάσεως Κλεπίνης αμυνομένων τμημάτων με απροβλέπτους προεκτάσεις και συνεπείας επιδιώκοντες τακτικόν αιφνιδιασμόν»¹⁵.

Ο ταξίαρχος εα Σέργης Π. Γεώργιος, ευσύνοπτα, εύστοχα και επιγραμματικά, καταγράφει την ουσία:

«Κάθε σχόλιο επί του ηρωισμού όλων αυτών περιττεύει. [...] Με τη μάχη αυτή [...] σταθεροποιήθηκε η γραμμή αναχαιτήσεως της εισβολής προς ανατολάς νοτίως της κορυφογραμμής του Πενταδακτύλου»¹⁶.

14. Χάντζος Δημήτριος, *Το 361 Τάγμα Πεζικού στην Μάχη της Κύπρου* (Αθήνα: Ερωδιός, 2008), σ. 151.

15. ΔΙΕΦ, Πολεμικό Ημερολόγιο 12ου ΤΣ, 24 Ιουλίου.

16. Σέργης, *Η Μάχη της Κύπρου, Ιούλιος - Αύγουστος 1974, Η ανατομία της τραγωδίας* (Αθήνα: Αφοί Βλάσση, 1999), σ. 538.

Η ουσία της συγκεκριμένης μάχης έγκειται στο αποτέλεσμα της: Ανακοπή της τουρκικής προέλασης, παρά την αριθμητική υπεροχή των Τούρκων, η οποία, αν δεν ανακοπτόταν, θα είχε σοβαρά αποτελέσματα στην άμυνα του νησιού. Το τίμημα: Έξι ηρωικώς πεσόντες και ένας αγνοούμενος. Υπερβολές δεν χωρούν στην αποτίμηση. Ο Στρατηγός Μακρυγιάννης το είχε θέσει εύγλωττα 120 περίπου χρόνια πριν, όταν είχε βρεθεί και ο ίδιος ενώπιον υπέρτερου εχθρού:

«Και οι ολίγοι αποφασίζουν να πεθάνουν· κι όταν κάνουν αυτηνή την απόφασιν, λίγες φορές χάνουν και πολλές κερδαίνουν».

Πηγές

Πρωτογενείς

Αρχειακό υλικό

- ΔΙΕΦ, Πολεμικό Ημερολόγιο 12ου ΤΣ, 24 Ιουλίου.
- ΔΙΕΦ, Πολεμικό Ημερολόγιο 361 ΤΠ, 24 Ιουλίου.
- ΔΙΕΦ, Πολεμικό Ημερολόγιο ΙΙΙ ΑΤΔ, 24 Ιουλίου.
- ΔΙΕΦ, Έγγραφα-Σήματα χρονικής περιόδου από 22/7 έως 28/7/74.

Τύπος

- «Παμπέσικα οι Τούρκοι εφόνευσαν Εθνοφρουρούς εις το Βουφαβέντο», εφημ. *Ο Φιλελεύθερος*, 4 Αυγούστου 1974, σ. 4.

Μαρτυρίες

- Κοκκοφίτης (Χριστοφή) Αγαμέμνων
- Κομίνης Νικηφόρος
- Κωμοδρόμου Ανδρέας
- Κωνσταντίνου Κώστας
- Λεωνίδου Λεωνίδα
- Μελαχρινός Σπύρος
- Ρουσής Φαίδρος
- Σκουρουμούνης Γιώργος

- Σωτηρίου Σάββας
- Χ΄ Κώστας Στέλιος
- Χάντζος Δημήτριος

Αδημοσίευτες πηγές

- Χάντζος Δημήτριος- επιστολή προς Χ΄ Πέτρο Πέτρο, 14 Ιουλίου 1981 (αρχείο Κοτζαναστάση Κυριακής).
- Χαραλάμπους Κούλλης- ημερολόγιο (αρχείο Χαραλάμπους Πανίκου- παραχώρηση Πομηλορίδης Κυριάκος).
- Χωματένος Χαραλάμπος- μαρτυρία (αρχείο Πασιά Μίκη).

Δευτερογενείς

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αλεξάνδρου Χαράλαμπος, *361 Τάγμα Πεζικού, Χρονικό Προάσπισης Προδομένης Πατρίδας* (Λευκωσία: Σύνδεσμος Επιζησάντων Στρατιωτών 361 ΤΠ-ΚΙΕΙΕ, 2020).
- Σέργης, *Η Μάχη της Κύπρου, Ιούλιος – Αύγουστος 1974, Η ανατομία της τραγωδίας* (Αθήνα: Αφοί Βλάσση, 1999).
- Χάντζος Δημήτριος, *Το 361 Τάγμα Πεζικού στην Μάχη της Κύπρου* (Αθήνα: Ερωδιός, 2008).

Τουρκική

- Sadrazam Halil, *İkinci Harekât ve Sonrası Ağustos 1974* (Λευκωσία: Söylem Yayınları, 2014).

Πολυμέσα

- Ντοκιμαντέρ «Πορεία Θανάτου» (Κυριάκος Πομηλορίδης, Μαρίνα Χ΄ Κώστα, Άντρη Χαραλάμπους).

766 THE ILLUSTRATED LONDON NEWS Nov. 14, 1931

TROOP-TRANSPORT OVERSEA BY AIR: HELP SENT FROM CAIRO TO CYPRUS.



AN IMPERIAL AIRWAYS BIPLANE "G-ABED" BEING LOADED FOR TROOP-CARRIERS ACROSS 100 MILES OF SEA BETWEEN THE HELLESPONTIC COAST AND CYPRUS: A PRECAUTIONARY MEASURE IN CASE OF A "FORCED LANDING."



TROOP-CARRYING AIRCRAFT ARRIVING OFF THE SHORE OF CYPRUS: AN INCIDENT OF THE RECENT TRANSPORT BY AIR OF A DETACHMENT OF THE KING'S REGIMENT FROM HELIOPOLIS TO CYPRUS.



BRITISH TROOPS "EMBARCING" AT THE AIRFIELD AT HELIOPOLIS FOR TRANSPORT BY AIR TO CYPRUS: MEN OF THE KING'S REGIMENT ENTERING ONE OF THE SEVEN VICKERS "VICTORIA" TROOP-CARRYING AIRCRAFT, EACH OF WHICH CAN ACCOMMODATE 22 MEN, FULLY ARMED AND EQUIPPED, BESIDES THE CREW OF TWO.



TROOPS LANDED IN CYPRUS BY AIRCRAFT FROM EGYPT: MEN OF THE KING'S REGIMENT AWAITING TRANSPORT TO NICOSIA, THE CAPITAL, AFTER THEIR ARRIVAL ON THE LANDING-GROUND.



AIR TRANSPORT FROM PLACE TO PLACE IN CYPRUS: A SECTION OF THE ROYAL WELSH FUSILIERS MARCHING INTO LEBANON AFTER HAVING BEEN FLOWN OUT TO THAT TOWN FROM NICOSIA.

Further photographs relating to the disturbances in Cyprus, and especially to the transport of troops to the island by air, have come to hand since our last issue, in which we illustrated Government House at Nicosia, the capital, before and after the burning of the building by a mob of ruffians on the night of October 21. As noted in our issue of October 21, a force of 150 fully armed British soldiers, consisting of a company of the King's Regiment, was hurried from Cairo to Cyprus in seven Vickers "Victoria" troop-carrying aeroplanes. A message from the Cairo correspondent of the "Times" (published on October 31) stated: "Five of the Vickers 'Victoria' aeroplanes which conveyed troops to Cyprus returned to Cairo on Thursday (the 29th), two of the machines remaining in Cyprus. The expedition is of particular interest, as this is believed to be the first time that troops have been conveyed over the sea by air." The total distance of the flight from Egypt to Nicosia was 350 miles, including a stop-over of 100 miles, and it was accomplished in seven-and-a-half hours. Each of the troop-carriers can accommodate 22 men, with their equipment. The machines were attached to No. 216 (Bomber Transport) Squadron of the Royal Air Force at Heliopolis. Each machine

(Continued opposite)

Εικόνα 1 «THE LONDON ILLUSTRATED NEWS» (No. 4830).

Πηγή: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>

Υπερπόντια αερομεταφορά στρατευμάτων για καταστολή της εξέγερσης των Κυπρίων το 1931 - Η πρώτη υπερπόντια αερομεταφορά στρατευμάτων στην πολεμική ιστορία

Γιάννης Πηγειώτης,
Εκπαιδευτικός - Ιστορικός Ερευνητής

Πρώτη Δημοσίευση,
Εφημερίδα «Η Σημερινή»
18 Οκτωβρίου 2022

Στο περιοδικό «*THE LONDON ILLUSTRATED NEWS*» της 14ης Νοεμβρίου του 1931 δημοσιεύτηκε ένα πολύ ενδιαφέρον αφιέρωμα για την εξέγερση των Οκτωβριανών και τις ενισχύσεις που στάλθηκαν για κατάπνιξη του κινήματος.

Τίτλος του αφιερώματος:

«*TROOP TRANSPORT OVERSEA BY AIR: HELP SENT FROM CAIRO TO CYPRUS*», το οποίο περιέχει και εντυπωσιακές φωτογραφίες από την πρώτη αερομεταφορά στρατευμάτων με πτήση πάνω από θάλασσα (**Βλ. Εικόνα 1**).

Έτσι, μετά τη δημοσίευση φωτογραφιών του Κυβερνείου, πριν και μετά την εξέγερση, το περιοδικό, στο τεύχος της 7ης Νοεμβρίου του 1931 επανέρχεται με νέες φωτογραφίες σχετικές με τα γεγονότα στην Κύπρο (**Βλ. Εικόνα 2**).

Η αερομεταφορά 150 στρατιωτών είχε ειδησεογραφικά καλυφθεί από το τεύχος της 31ης Οκτωβρίου του 1931. Εκεί γινόταν για πρώτη φορά αναφορά στις δυνατότητες των επτά Vickers Victoria μεταγωγικών της RAF (**Βλ. Εικόνα 3**).

Επίσης στους «*Times*» της 31ης Οκτωβρίου του 1931 ο ανταποκριτής στο Κάιρο ανήγγειλε την επιστροφή των πέντε Vickers στο Κάιρο την 29η του Οκτώβρη. Τα δύο άλλα Vickers παρέμειναν στην Κύπρο εκτελώντας μεταφορές προσωπικού από πόλη σε πόλη.

GOVERNMENT HOUSE, NICOSIA, AFTER DESTRUCTION ; SCENES IN CYPRUS.

(Continued.)
 appreciation of the way in which a difficult situation has been handled. And in conclusion I would express to you and Lady Storrs my sincere sympathy on the loss of your works of art and other valued possessions, which are the collection of a lifetime, and which, I fear, no monetary compensation could replace for you." Fuller details of the destruction of Government House have since been published. In a message from Nicosia on November 1, Mr. Arthur Meaton writes (in the "Daily Telegraph"): "I have just visited it. A more tragic and heartbreaking scene could not be imagined. Sir Ronald Storrs had an almost unique collection of classic treasures, sculptures, antiques, historic relics, and books. Not a single one remains. Of his beautiful Bokhara tapestries, priceless carpets, pictures, and pieces of the Holy Carpet, there are only charred remains, and the silverware is melted. The Government archives are gone, including the original Orders in Council and manuscripts appertaining to the taking over the island from Turkey. Lord Kitchener's map, which he made when he surveyed the island, and his theodolite box."



THE RUINS OF GOVERNMENT HOUSE, AT NICOSIA, CYPRUS, AFTER ITS COMPLETE DESTRUCTION AT THE HANDS OF A RIOTOUS MOB OF FIVE THOUSAND PEOPLE; A SEARCH AMONG THE WRECKAGE OF THE INTERIOR.



THE EXTERIOR OF GOVERNMENT HOUSE AT NICOSIA AFTER THE FIRE THAT DESTROYED IT WITH ALL ITS CONTENTS: THE RUINED WALLS OF THE FRONT, WITH SOME OF THE MOTOR-CARS, INCLUDING THAT OF THE GOVERNOR OF CYPRUS, WHICH WERE OVERTURNED AND BURNED BY THE MOB.



A PROCESSION IN THE STREETS OF NICOSIA, THE CAPITAL OF CYPRUS: A TYPICAL CROWD OF CYPRIOTES, SUCH AS THOSE WHO ATTACKED GOVERNMENT HOUSE, CLAMOURING FOR UNION WITH GREECE.



BRITISH SOLDIERS IN SHRAPNEL HELMETS POSTED AT BARBED-WIRE BARRICADES IN CYPRUS AFTER THE REVOLT: A SCENE TYPICAL OF THE MEASURES TAKEN TO RESTORE ORDER IN THE ISLAND.

Εικόνα 2 «THE LONDON ILLUSTRATED NEWS» (No. 4829).

Πηγή: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>

OCT. 31, 1931

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS

677

**HOW HELP REACHED CYPRUS BY AIR:
TYPICAL TROOP-CARRIERS; AND SOME PERSONALITIES.**



A TROOP-CARRYING AIRPLANE SIMILAR TO THOSE WHICH TOOK REINFORCEMENTS FROM EGYPT TO CYPRUS: A VICKERS "VICTORIA" THIRTY-FOUR-SEATER, WITH TWO BAYNET "LOAN" ENGINES.



THE INTERIOR OF A TYPICAL VICKERS "VICTORIA" TROOP-CARRIER, OF THE KIND USED IN THE CYPRUS EMERGENCY: A VIEW SHOWING SEATS UNFOLDED AND THE PILOT'S POSITION BEYOND.



HOW SOLDIERS TRAVEL BY AIR TO A DISTURBED LOCALITY: A TYPICAL SCENE IN THE LARGE SALOON OF A VICKERS "VICTORIA" TROOP-CARRIER, SUCH AS THE SEVEN MACHINES WHICH CONVEYED 120 FULLY ARMED MEN FROM CAIRO TO AID THE BRITISH AUTHORITIES IN CYPRUS IN RESTORING ORDER.



THE GOVERNOR OF CYPRUS, WHO HAD A DIVIDED OPINION OF THE CYPRUS MILITARY POLICE OF PARADE: A TYPICAL SHOW OF THE ORDINARY NARROW STAIRS: SIR RONALD SMEETH, MEMBER OF A FORCE WHICH "SERIOUSLY WAS BLENDING IN THE FACE OF REPEATED ATTACKS" BY THE REBELS AT NICOSIA.



A TYPICAL SHOW OF THE ORDINARY NARROW STAIRS: SIR RONALD SMEETH, MEMBER OF A FORCE WHICH "SERIOUSLY WAS BLENDING IN THE FACE OF REPEATED ATTACKS" BY THE REBELS AT NICOSIA.



A TYPICAL SHOW OF THE ORDINARY NARROW STAIRS: SIR RONALD SMEETH, MEMBER OF A FORCE WHICH "SERIOUSLY WAS BLENDING IN THE FACE OF REPEATED ATTACKS" BY THE REBELS AT NICOSIA.

Archbishop of Cyprus. The Admiralty announced on the 22nd that the cruisers "London" and "Shropshire" and the destroyers "Arcturion" and "Arcton" had been ordered to Cyprus from Crete. They landed 200 men at Limassol and 100 at Larnaca. At the same time seven Vickers "Victoria" troop-carrying aeroplanes, with 100 fully armed British troops, left Cairo for Cyprus. The trouble spread to other towns, and on the 23rd came news of serious riots at Limassol, where the District Commissioner's house was burnt, but the situation there calmed down on the arrival of H.M.S. "Shropshire". The seven aeroplanes

carrying a company of the King's Regiment arrived at Nicosia from Egypt on the 23rd. On the 24th 800 persons were arrested at Nicosia, including two members of the Council and an Orthodox priest; and Mr. Nicodemus Mylonas, Bishop of Kitia, was arrested at Limassol. After the Bishop's arrest a riot occurred, involving several casualties. On the 25th, the Bishop of Kyrenia was arrested in that town, where a mob ran down the Union Jack on the District Commissioner's house and substituted a Greek flag. Troops sent to Kyrenia from Nicosia had to fire on the rioters, three of whom were wounded.

Εικόνα 3 «THE LONDON ILLUSTRATED NEWS» (No. 4828).

Πηγή: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/viewer/BL/0001578/19311031/024/007>

Nov. 14, 1931

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS

767

**TROOP-CARRIERS ARRIVING IN CYPRUS:
AIR-BORNE REINFORCEMENTS FROM EGYPT.**



THE ARRIVAL OF A TROOP-CARRYING AIRCRAFT IN CYPRUS: THE MACHINE FLYING TOWARDS THE PORT OF FAMAĞUSTA—AN AIR VIEW SHOWING THE GOTHIC CATHEDRAL.



A BRITISH TROOP-CARRYING AIRCRAFT FLYING OVER A MOUNTAIN IN CYPRUS: A REMARKABLE AIR VIEW TAKEN FROM ANOTHER MACHINE OVERHEAD.



THE HEADQUARTERS OF THE BRITISH ADMINISTRATION IN CYPRUS UTTERLY DESTROYED WITH ALL ITS CONTENTS, INCLUDING OFFICIAL ARCHIVES AND THE GOVERNOR'S PRIVATE COLLECTION OF ART TREASURES: AN AIR VIEW OF GOVERNMENT HOUSE, NICOSIA, BURNED BY A MOB OF RIOTERS IN THE NIGHT OF OCTOBER 21.



THE ARRIVAL OF BRITISH SOLDIERS BY AIR IN CYPRUS: ONE OF THE SEVEN VIKING "VIGOROUS" TROOP-CARRIERS FLYING ABOVE THE TOWN OF LARNAKA, IN WHICH DISTURBANCES OCCURRED.



ANOTHER OF THE VIKING "VIGOROUS" TROOP-CARRIERS IN THE AIR ABOVE A CENTER OF AGGREGATION IN CYPRUS ON ARRIVAL FROM BUZZY: THE MACHINE FLYING OVER THE TOWN OF LIMASSOL.

Continued.
is fitted with two Napier Lion engines. It was a part of this squadron, it may be recalled, that carried out the last R.A.F. flight from Cairo to Cape Town and back, early this year. Machines of similar type were used to evacuate British and foreign residents from Kabul in the winter of 1929-30. Reports from Nicosia on November 3 stated that six leaders of the revolt who had been arrested had been deported from Cyprus for life, and that altogether some 400 arrests had been made. An official Proclamation made municipalities responsible for all damage done by rioters within their jurisdiction, and under this decree Nicosia alone

would have to pay £20,000. Later news added that four more agitators, making ten in all, were to be deported for life. Two of these four were ex-members of the Cyprus Legislative Council. All the bridges destroyed were repaired by those who had damaged them during the riot. The *Heros* correspondent of the "Times" stated on November 4: "The number of deaths in the disturbances is six. Everywhere things are now quiet, but the people, having done just as they liked for the last fifty-three years, are unaccustomed to discipline, and appear calm and surprised at the strictness of the measures now being enforced."

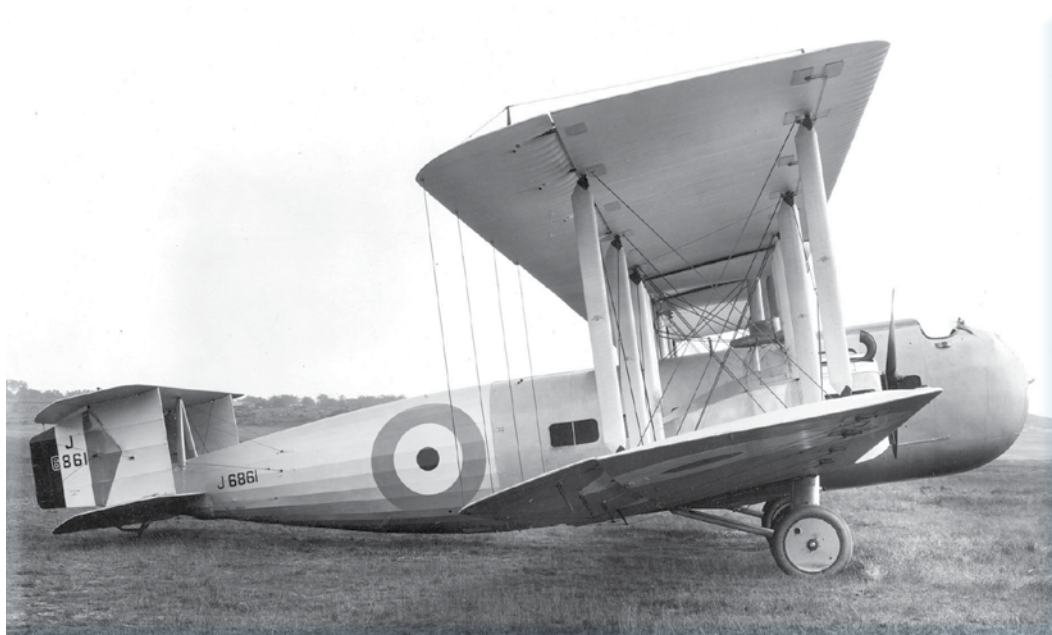
Εικόνα 4 «THE LONDON ILLUSTRATED NEWS» (No. 4830).

Πηγή: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>

Ο ανταποκριτής των «Times» τόνιζε πως: «η επιχείρηση εμπερικλείει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού αυτή πιστεύεται ότι είναι η πρώτη φορά που στρατεύματα μεταφέρονται πάνω από θάλασσα αεροπορικώς».

Ο συντάκτης του περιοδικού αναφέρει: «Η συνολική απόσταση της πτήσης από την Αίγυπτο στη Λευκωσία ήταν 550 μίλια περιλαμβανομένης και της υπερπτήσης πάνω από τη θάλασσα για 180 μίλια και ολοκληρώθηκε σε 7½ ώρες».

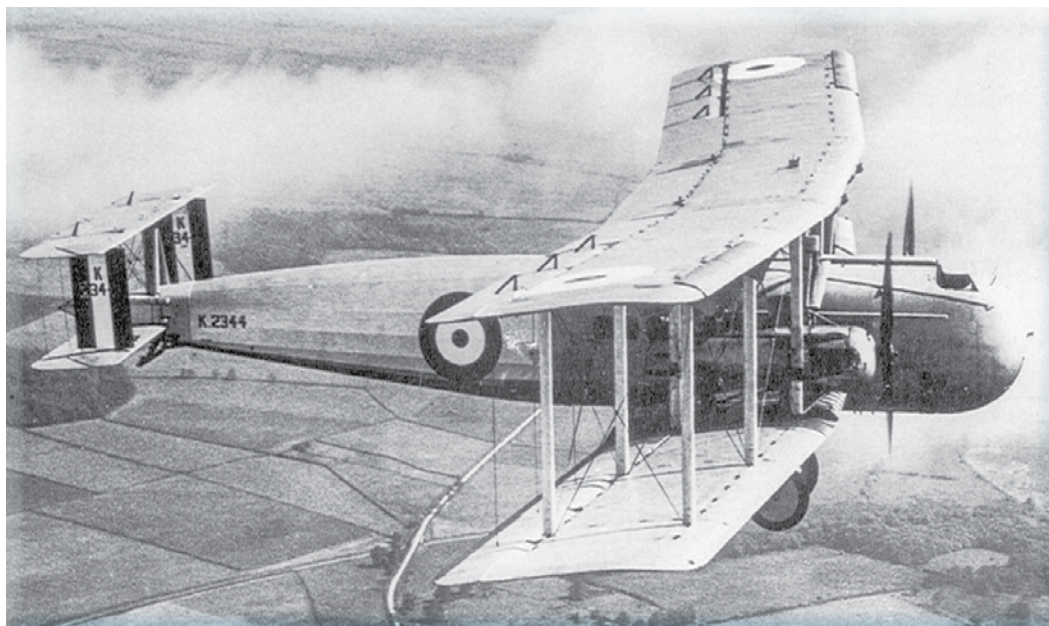
Τα αεροπλάνα της επιχείρησης ήταν αποσπασμένα στο 216 Bomber Transport Squadron της Βασιλικής Αεροπορίας που εδρεύει στην Ηλιούπολη. Σε αυτά είχαν εφαρμόσει ειδικά δύο μηχανές Napier Lion.



Μεταφορικό Αεροπλάνο Vickers Victoria με μηχανές Napier Lion.
Πηγή: <https://www.baesystems.com/en/heritage/vickers-victoria>
(Ημ. πρόσβασης 01/6/2023)

Ο συντάκτης υπενθυμίζει πως τα αεροπλάνα αυτά και οι μηχανές είχαν διεκπεραιώσει με επιτυχία πτήση μετ' επιστροφής από το Κάιρο στο Κέιπ Τάουν.

Επιπρόσθετα τονίζει ότι αεροπλάνα του ίδιου τύπου χρησιμοποιήθηκαν για να φυγαδεύσουν από την Καμπούλ τους Βρετανούς και τους ξένους υπηκόους κατά τον χειμώνα του 1928-1929.



Μεταφορικό Αεροπλάνο Vickers Victoria.

Πηγή: <https://www.baesystems.com/en/heritage/vickers-victoria>
(Ημ. πρόσβασης 01/6/2023)

Σε κάποια από τα Vickers ή στα υδροπλάνα συνοδείας φαίνεται να εγκαταστάθηκαν φωτογραφικές μηχανές, γι' αυτό και έχουμε κάποιες εκπληκτικές αεροφωτογραφίες της επιχείρησης.

Η Κύπρος ήταν πάντα χώρος εφαρμογής στρατηγικών και πολεμικών καινοτομιών. Μια από αυτές παρουσιάζουμε εκτενώς σε μian προσπάθεια εμβάθυνσης στην εσταυρωμένη πορεία για ελευθερία σε ένα νησί ελληνικού τρόπου ζωής από τα βάθη των αιώνων.

Το δεύτερο μέρος του αφιερώματος φέρει τον τίτλο:

«TROOP-CARRIERS ARRIVING INCYPRUS. AIR-BORNE REINFORCEMENTS FROM EGYPT».

Περιλαμβάνει πέντε εντυπωσιακές αεροφωτογραφίες. Αυτές είχαν ληφθεί από ειδικές φωτογραφικές τοποθετημένες σε κάποια από τα μεταγωγικά αεροπλάνα που συμμετείχαν σε αυτό το ριψοκίνδυνο εγχείρημα αερομεταφοράς βρετανικών στρατευμάτων (Βλ. **Εικόνα 4**).

Στο κείμενο που συνοδεύει τις πέντε φωτογραφίες αναφέρονται πληροφορίες για τις εκατοντάδες συλλήψεις και τους εντοπισμούς αγωνιστών της ελευθερίας του νησιού.

Επίσης, ανταποκρίσεις για τους εξόριστους αγωνιστές, τις καταμετρήσεις των ζημιών από την παγκύπρια εξέγερση και τις ενέργειες των Βρετανών για να φορολογηθεί όλος ο πληθυσμός και να αποπληρωθούν οι ζημιές.

Για να κατανοήσει κάποιος τη σημασία των αεροπλάνων αυτών, θα πρέπει να μελετήσει τη μαρτυρία του Βρετανού επικεφαλής των αποικιακών στρατευμάτων, του λοχαγού Η. Α. Freeman. Αυτός αναφέρει στο κείμενο του «*Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ 1931 ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ*», δημοσιευμένο τον Ιανουάριο του 1933 στο επίσημο περιοδικό του Βρετανικού Υπουργείου Αμύνης, το «*The Army Quarterly*»:

«Τα μεταγωγικά ήταν ανεκτίμητα για τη μεταφορά διμοιριών από τη Λευκωσία στις επαρχίες. Με το μέσο αυτό ήμουν σε θέση να στείλω μια διμοιρία πενήντα μίλια στη Λεμεσό ή Αμμόχωστο, για να πραγματοποιήσουν σύλληψη, να πάρουν όπλα ή λεφτά κλπ και να βρίσκονται πίσω στη Λευκωσία, το απόγευμα. Τα αεροπλάνα δεν χρειάζονται φρουρά, ενώ βρίσκονται στο έδαφος, καθώς με το πρώτο σημάδι μιας επίθεσης απογειώνονταν αμέσως».

Αποτελεί αρχειακή πρόκληση η εξεύρεση όλων των αεροφωτογραφιών αυτής της στρατιωτικής επιχείρησης των Βρετανών, της σχετικής με την αυθόρμητη επανάσταση των Ελλήνων της Κύπρου.



Πηγή: <http://www.polignosi.com/cgibin/hweb?-A=13298&-V=limmata>
(Ημ. πρόσβασης 1/6/2023)



Πηγή: <https://omada.reporter.com.cy/article/2019/6/9/515495/otan-purpoletheke-to-somateio-tou-olimpiakou-duo-phonoι-kai-50-traumaties/>

Τα θλιβερά γεγονότα της 7ης Ιουνίου 1958 και η καταστροφή του Σωματείου “Ολυμπιακός Λευκωσίας”

Δρ Άγγελος Χρυσοστόμου,
Ιστορικός - Φιλολόγος

Η εμπριθής γνώση των γεγονότων του καλοκαιριού του 1958 στην Κύπρο βοηθά στην κατανόηση του εθνικού «διαχωρισμού» των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων του νησιού.

Προϋπόθεση γι' αυτό είναι η επίγνωση της πολιτικής στοχοθεσίας της Τουρκίας, η οποία επανήλθε το 1955 ως «πολιτικός εταίρος» στο Κυπριακό Ζήτημα με την Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου. Περαιτέρω, δύο εκθέσεις του Τούρκου καθηγητή νομικής Nihat Erim στα τέλη του 1956 δεν πρέπει επ' ουδενί λόγω να περνούν απαρατήρητες. Οι εκθέσεις παρότρυναν την κυβέρνηση της Άγκυρας να ακολουθήσει στην Κύπρο πολιτική ανατροπής των πληθυσμιακών δεδομένων υπέρ των Τουρκοκυπρίων. Επρόκειτο περί μιας πολιτικής που «διαιρούσε» το νησί. Οι εκθέσεις υιοθετήθηκαν από την κυβέρνηση Adnan Menderes¹. Η πολιτική στόχευση της Άγκυρας αντικατοπτριζόταν στην πολιτική διακήρυξη του υπουργού αποικιών της Βρετανίας Lennox Boyd. Στο πλαίσιο της παρουσίασης των συνταγματικών προτάσεων Radcliffe στις 19 Δεκεμβρίου 1956, ο L. Boyd έκανε σαφή αναφορά για ξεχωριστό δικαίωμα αυτοδιάθεσης των δύο κοινοτήτων. Ανέφερε, συγκεκριμένα, ότι οι δύο κοινότητες μπορούσαν ξεχωριστά να αποφασίσουν για το μελλοντικό τους καθεστώς².

1. Niyazi Kizilyürek, *Μια Ιστορία Βίας και Μνησικακίας, Η Γένεση και η Εξέλιξη της Εθνοτικής Διένεξης στην Κύπρο*, τόμος 1, μετάφραση Μιχάλης Θεοδώρου, εκδ. Ετεροτοπία, Κύπρος 2019, σσ. 197-207 και Γιάννης Κ. Λάμπρου, *Ιστορία του Κυπριακού τα χρόνια μετά την Ανεξαρτησία 1960-2004*, εκδ. εν Τύποις Βούλα Κοκκίνου Λτδ, Λευκωσία 2004, σελ. 54.

2. Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το Κυπριακό Πρόβλημα Πορεία προς τη Χρεωκοπία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1975 σσ. 189-190, πρβλ. και Νίκος Χριστοδουλίδης, *Τα σχέδια λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2009, σελ. 93.

Στις 3 Ιουνίου 1957³, έναν χρόνο πριν τα γεγονότα του 1958, η τουρκοκυπριακή ηγεσία, ενώ μέχρι τότε ζητούσε ίση εκπροσώπηση των δύο κοινοτήτων στους δήμους, άρχισε να διεκδικεί χωριστούς και ανεξάρτητους δήμους⁴. Ο εντατικός αγώνας των Τουρκοκυπρίων με την «ενορχηστρωμένη προσπάθεια»⁵ της Άγκυρας, για να καταδειχθεί το αδύνατο της συμβίωσης με τους Ελληνοκυπρίους, υλοποιείτο⁶.

Ο ρόλος της Τουρκικής Αντιστασιακής Οργάνωσης (Τ.Μ.Τ.)⁷ σε αυτό τον σχεδιασμό δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητος. Σύμφωνα με τον Τούρκο συνταγματάρχη ε.α. İsmail Tansu, που ανέλαβε την εκπόνηση σχεδίου επανάκτησης της Κύπρου, η Τ.Μ.Τ. ιδρύθηκε στην Άγκυρα τον Μάιο του 1958⁸ και στη Λευκωσία την 1η Αυγούστου 1958, ενώ ο Mustafa Kemal Tanrisevdi, που έφτασε στην Κύπρο στις 30 Οκτωβρίου 1956 ως ακόλουθος στο τουρκικό προξενείο, αναφέρεται σε ίδρυσή της τον Ιούλιο του 1957⁹ από τον ίδιο, σε συνεργασία με τους Rauf Denktaş και Burhan Nalbantoglu, στο σπίτι του στην Αγγλαντζιά. Εμπνευστής της δημιουργίας της ήταν ο ίδιος ο υπουργός εξωτερικών της Τουρκίας Fatih Zorlu, ο οποίος πίστευε ότι το Κυπριακό δεν μπορούσε να λυθεί μόνο μέσω της διαπραγματευτικής οδού¹⁰.

3. Diana Markides, *Κύπρος 1957-1963*, μετάφραση Ελένης Ιερειδου-Μόλλισον, εκδ. Μεσόγειος, Αθήνα 2009, σελ. 55. Μέσα στα πλαίσια της λαϊκής πίεσης για διχοτόμηση την οποία ενθάρρυνε η Τουρκία, οι Τουρκοκύπριοι δημοτικοί σύμβουλοι παραιτήθηκαν ομαδικά από τα Δημοτικά Συμβούλια των πέντε κυριότερων πόλεων της Κύπρου στις 3 Ιουνίου του 1957.

4. Kizilgürek, *Μια Ιστορία Βίας και Μνησικακίας, Η Γένεση και η Εξέλιξη της Εθνοτικής Διένεξης στην Κύπρο*, τόμος 1, σελ. 248.

5. Χριστοδουλίδης, *Τα σχέδια λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, σελ. 121.

6. Ιεροδιακόνου, *Το Κυπριακό Πρόβλημα Πορεία προς τη Χρεωκοπία*, σελ. 287, για τα γεγονότα του 1958 βλ. σχετικά Άγγελος Χρυσοστόμου και Πιστούλα Ιωάννου «Τουρκικές επιθέσεις της Τ.Μ.Τ. το 1958 και δολοφονίες των Ελλήνων από Τούρκους», Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Σύνδεσμοι Αγωνιστών Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Σειρά Β' Ελληνικά Γράμματα και Πολιτισμός, Αρ.12, *Διαλέξεις Ακαδημίας Ιστορικών Σπουδών 2014-2015 και 2015-2016*, α) *ο αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-1958*, β) *Ο τελευταίος χρόνος του αγώνα*, Λευκωσία 2020, σσ. 114-145.

7. Ο Mustafa Kemal Tanrisevdi αναφέρει ότι ο ίδιος έδωσε την ονομασία Τ.Μ.Τ. ορμώμενος από πατριωτικά ελατήρια. Για τούτο βλ. *Ο Αγών*, «Τ.Μ.Τ.», του Σπύρου Αθανασιάδη, 7 Ιουνίου 1997.

8. Ισαμήλ Τανσού, «Και όμως δεν Κοιμόταν Κανείς», Άγκυρα, εκδ. ΜΙΝΡΑ, μετάφραση Σπύρος Αθανασιάδης, χ.χ., σελ. 13, βλ. επίσης Soulioti Stella, *Fettered Independence Cyprus 1878-1964, The Narrative*, volume one, University of Minnesota 2006, σελ. 50 και Ηλιάδης Μάνος, *Το Απόρρητο Ημερολόγιο της Κ.Υ.Π. για την Κύπρο*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2007, σελ. 115.

9. *Ortam*, 26 Μαΐου 1997, Συνέντευξη του Mustafa Kemal Tanrisevdi στην Τουρκοκύπρια δημοσιογράφο Nerimen Cahit με τίτλο «TMT Yillari» («Τα χρόνια της TMT»). Για τη μετάφραση από τα τουρκικά στα ελληνικά θερμά ευχαριστώ την τουρκολόγο Θεραπούλλα Καλαθά. Βλ. επίσης Ahmet An, «Ο ρόλος της TMT στο Κυπριακό», στο Μακάριος Δρουσιώτης (επιμ.), *Το Βαθύ Κράτος: Τουρκία Ελλάδα Κύπρος*, εκδ. Αλφάδι, Λευκωσία 2004, σελ. 127.

10. Σπύρος Αθανασιάδης, *Φάκελος Τ.Μ.Τ.*, Λευκωσία 1998, χ.ε., σελ. 103.

Το Γραφείο Ειδικού Πολέμου κατάρτισε και «Σχέδιο Ανάκτησης της Κύπρου», με στόχο είτε την προσάρτηση της Κύπρου είτε την επίτευξη διχοτόμησής της. Πολιτικός αρχηγός και «ισχυρός άνδρας»¹¹ της Τ.Μ.Τ ήταν ο R. Denktas, που είχε τη θέση εν είδει πολιτικού κομισαρίου του Κόκκινου Στρατού¹². Πρώτος «αρχηγός και οργανωτής»¹³ της Τ.Μ.Τ. ήταν ο αντισυνταγματάρχης του τουρκικού στρατού Riza Vuruskan.

Ο τελευταίος κυβερνήτης της Κύπρου Sir Hugh Foot παρουσίασε τον Ιανουάριο του 1958 το δικό του σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού Ζητήματος. Το σχέδιο απορρίφθηκε από την Αθήνα και την Άγκυρα¹⁴. Η Αθήνα και ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος δεν ευνοούσαν την ξεχωριστή αυτοδιάθεση, που προέβλεπε το σχέδιο. Οι Τουρκοκύπριοι αντέδρασαν βίαια. Το σχέδιο δεν πρόσφερε την επιδιωκόμενη διχοτόμηση που επιζητούσαν και συγκρούστηκαν με τις βρετανικές δυνάμεις.

Ο Sir H. Foot στα απομνημονεύματά του σημειώνει ότι: «το πρόσωπο που έδωσε τις οδηγίες για τον ξεσηκωμό των Τούρκων στην πυρπόληση της Λευκωσίας (Ιανουάριος 1958) ήταν ο υπουργός εξωτερικών της Τουρκίας *Fatin Zorlu*»¹⁵. Η Άγκυρα δεν συναινούσε σε ένα σχέδιο που δεν της πρόσφερε τη διχοτόμηση με τον Τούρκο υπουργό εξωτερικών F. Zorlu να επισημαίνει στον Βρετανό πρέσβη στην Άγκυρα James Bowker, όταν του παρουσίασε το σχέδιο, ότι η Άγκυρα: «δεν επρόκειτο να αποδεχθεί τίποτε άλλο από τη διχοτόμηση του νησιού»¹⁶. Αποτέλεσμα των συγκρούσεων ήταν δύο (2) νεκροί Τουρκοκύπριοι και περίπου 100 τραυματίες¹⁷. Ο R. Denktas κυνικά ανέφερε τότε ότι οι νεκροί ήταν χρήσιμοι, αφού έτσι θα ακουγόταν η φωνή τους στον κόσμο¹⁸.

11. Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, Η Τουρκία και το Κυπριακό*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2009, σελ. 79.

12. Heinz A. Richter, *A Concise History of Modern Cyprus 1878-2009*, Peleus Studien Zur Archäologie und Geschichte Griechenlands und Zyperns Band 50, Verlag Franz Philipp Rutzen Mainz und Ruhpolding, 2010, σελ. 83.

13. Ηλιάδης, *Το Απόρρητο Ημερολόγιο της Κ.Υ.Π. για την Κύπρο*, σελ. 115.

14. Χριστοδουλίδης, *Τα σχέδια λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, σσ. 110-119.

15. Hugh Food, *A Start in Freedom*, London 1964, σελ. 150.

16. Evanthis Hatzivassiliou, *Britain and the International Status of Cyprus, 1955-1959*, Minneapolis 1997, σελ. 125, βλ. και Food, *A Start in Freedom*, σελ. 164.

17. François Crouzet, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1949*, τόμος Β', μετάφραση Αριστοτέλης Φρυδάς, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2011, σελ. 996. Ο Niyazi Kizilyürek στο βιβλίο του, *Μια Ιστορία Βίας και Μνησικακίας, Η Γένεση και η Εξέλιξη της Εθνοτικής Διένεξης στην Κύπρο*, τόμος 1, κάνει λόγο για 7 ανθρώπους νεκρούς, σελ. 265.

18. Αρίφ Χασάν Ταχσίν, *Η Άνοδος του Ντεκτάς στην Κορυφή*, μετάφραση Θανάσης Χαράνας, εκδ. Διαφάνεια, Λευκωσία 2001, σελ. 51.

Η μη αποδοχή του σχεδίου Foot οδήγησε σε ένα καινούργιο «μεταλλαγμένο» σχέδιο, το σχέδιο Macmillan¹⁹. Το σχέδιο αποτελούσε σχέδιο λύσης «τριπλής συγκυριαρχίας», που έδινε στην Τουρκία δικαίωμα νόμιμης παρουσίας και λόγου στο νησί. Το σχέδιο Macmillan δεν έδινε στους Έλληνες της Κύπρου το δικαίωμα που ζητούσαν δεκαετίες πριν. Δεν έδινε ούτε τη διχοτόμηση που επιθυμούσε η τουρκική πλευρά, έδινε όμως τη δυνατότητα στη Βρετανία να επηρεάζει καθοριστικά το εσωτερικό καθεστώς της Κύπρου²⁰. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος απέρριψε το σχέδιο ως «ολοσχερώς απαράδεκτον»²¹.

Ακολούθησε μια περίοδος εμπόλεμου σκηνικού. Η βάρβαρη σφαγή Ελληνοκυπρίων από Τουρκοκυπρίους στον κάμπο του Κιόνελι στις 12 Ιουνίου 1958 εξαφάνισε κάθε ένδειξη πολιτισμένης κοινωνίας²². Ο κυβερνήτης επέστρεψε από το Λονδίνο στις 29 Ιουνίου 1958 και βρέθηκε στη δύσκολη θέση να ακολουθεί τα γεγονότα. Η άφιξή του δεν συνοδεύτηκε με την προσδοκώμενη ειρήνη στο νησί. Στις 20 Ιουνίου 1958 ο ναός του Αγίου Ιακώβου στη Λευκωσία λεηλατήθηκε ξανά, μετά τα γεγονότα του Ιανουαρίου 1958²³. Λίγες μέρες αργότερα ο ναός ξανακάηκε²⁴, όπως συνέβαινε και με τον ναό του Αγίου Λουκά, που στις 11 Ιουνίου 1958 δέχτηκε το μένος των Τουρκοκυπρίων, με την εφημερίδα Ο Φιλελεύθερος να παρατηρεί: «Ιερόσυλοι Τούρκοι επιρπόλησαν χθες τον αρχαίον ναόν Αγίου Λουκά. Μαινόμενος τουρκικός όχλος εις την Λευκωσίαν προέβη χθες εις πρωτοφανείς λεηλασίες, διαρρήξεις και εμπρησμούς ελληνικών καταστημάτων»²⁵. Στις 17 Ιουνίου 1958 ο ίδιος ναός κάηκε για τρίτη φορά²⁶. Μέχρι το τέλος Ιουνίου 1958 20 Ελληνοκύπριοι και 3 Τουρκοκύπριοι ήταν τα νέα θύματα των συγκρούσεων²⁷.

19. Η βάση του σχεδίου πρέπει να αναζητηθεί στις 30 Αυγούστου 1955, όταν ο Η. Macmillan, επικεφαλής τότε της Βρετανικής Αντιπροσωπείας στην Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου έριξε την ιδέα ενός αμυντικού συνασπισμού μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας-Βρετανίας. Βλ. σχετικά: Δημήτρης Μιχαλόπουλος, *Ελλάδα και Τουρκία 1950-1959 - Η Χαμένη Προσέγγιση*, εκδ. Ροές, Αθήνα 1989, σελ. 125 και Χάιντς Α., Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου (1950-1959)*, τόμος Β', μετάφραση Χαράλαμπος Παπαχρήστου, Εστία, Αθήνα 2011, σελ. 790.

20. Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Το Κυπριακό Ζήτημα 1878-1960 η Συνταγματική Πτυχή*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σελ. 103.

21. *Ο Φιλελεύθερος*, 21 Ιουνίου 1958.

22. *Εθνος*, 13 Ιουνίου 1958, Foley Charles, *Legacy of strife, Cyprus from rebellion to civil war*, Penguin Books, London 1964, σελ. 124.

23. *Ο Φιλελεύθερος*, 21 Ιουνίου 1958.

24. *Αλήθεια*, 30 Ιουνίου 1958, *Cyprus Mail*, 30 Ιουνίου 1958.

25. *Ο Φιλελεύθερος*, 12 Ιουνίου 1958.

26. *Ο Φιλελεύθερος*, 18 Ιουνίου 1958, Π. Παπαδημήτρη-Π. Πετρίδη, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878-1978*, τόμος 11, εκδ. Επιφανίου, Λευκωσία 1980, σελ. 292.

27. Kizilyürek, *Μια Ιστορία Βίας και Μνησικακίας, Η Γένεση και η Εξέλιξη της Εθνοτικής Διένεξης στην Κύπρο*, τόμος 1, σσ. 372-390.

Το βράδυ της 7ης Ιουνίου 1958 συντελέστηκε μια μεγάλη καταστροφή. Ένα αυτοκίνητο πέρασε από το γραφείο τύπου και πληροφοριών του τουρκικού προξενείου επί της λεωφόρου Κερύνειας. Μια βόμβα ρίχτηκε από το αυτοκίνητο προς το γραφείο. Ήταν γύρω στις 22:00. Έπιπλα και προσωπικό είχαν απομακρυνθεί προηγουμένως. Η προβοκάτσια ξεκινούσε. Στη συνέχεια μαζεύτηκαν εκεί Τουρκοκύπριοι, οι οποίοι αρχικά φαίνονταν ήρεμοι, όμως όσο περνούσε η ώρα έβγαιναν εκτός ελέγχου. Όταν έπεσε ο διακόπτης στον κινηματοθέατρο HALK και οι θεατές ενημερώθηκαν ότι οι Ελληνοκύπριοι έβαλαν βόμβα στο τουρκικό γραφείο πληροφοριών στη λεωφόρο Κερύνειας, οι Τουρκοκύπριοι έσπευσαν εκεί για να πληροφορηθούν ότι Ελληνοκύπριοι πάτησαν το πόδι τους στις συνοικίες του Τακτακαλά και του Αγίου Κασσιανού.

Το βράδυ γύρω στις 23:30 νεαροί Τουρκοκύπριοι, που συγκεντρώθηκαν στη λεωφόρο Κερύνειας μπροστά από την καπνοβιομηχανία Διανέλλου κρατώντας μπιτόνια με βενζίνη, άρχισαν να πετροβολούν αστυνομικά οχήματα και περαστικούς. Μερικά αυτοκίνητα πυρπολήθηκαν. Το ίδιο συνέβηκε και με την καπνοβιομηχανία Διανέλλου, η οποία τυλίχτηκε στις φλόγες. Μόλις ήχησαν οι καμπάνες, ξεχύθηκαν στους δρόμους και Ελληνοκύπριοι. Πυρκαγιές ξέσπασαν και αλλού. Φλόγες ανέβαιναν από το σωματείο του Ολυμπιακού, το ξυλουργείο Μιτσίδη, την καπναποθήκη Argath και το κτήριο της Κυπριακής Εταιρείας Συγκοινωνιών. Μαγαζιά Ελληνοκυπρίων στην οδό Ερμού πυρπολήθηκαν και Τουρκοκύπριοι πετροβολούσαν τις πυροσβεστικές δυνάμεις, την ώρα που αυτές προσπαθούσαν να σβήσουν τις φλόγες. Αναφέρει η εφημερίδα Έθνος της 8ης Ιουνίου 1958:

*[...] Περί την 12:40 μεταμεσονύκτιον, άγριαι συμπλοκαί διεξήχθησαν μεταξύ στιφών Τουρκοπαίδων και Ελλήνων Κυπρίων παρά το οίκημα του Ολυμπιακού, ενώ Βρεττανοί στρατιώται ευρίσκοντο εντός αυτοκινήτων, και παρηκολούθουν-χωρίς να επέμβουν-εξ αποστάσεως 100 μέτρων εν τη οδώ Ερμού [...]*²⁸.

Γύρω στην 01:00 βρετανικές δυνάμεις παρενέβησαν για να διαλύσουν τη συμπλοκή Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στην περιοχή της Πύλης Αμμοχώστου. Οι συγκρούσεις τερματίστηκαν γύρω στις 02:25 με 02:50. Σκοτώθηκαν δύο Ελληνοκύπριοι οι: Κώστας Ιωάννου Χριστοδούλου ηλικίας 18 ετών και Γεώργιος Φιντικλής Κλεάνθους 32 ετών. Ήταν και οι δύο μέλη του Ολυμπιακού Λευκωσίας. Την επόμενη ημέρα οι βιαιότητες επεκτάθηκαν σε όλο το νησί. Η δολοφονία του Κώστα Ιωάννου Χριστοδούλου αναφέρεται

28. Έθνος, 8 Ιουνίου 1958.

ΔΥΟ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΦΟΝΕΥΘΗΣΑΝ ΚΑΙ ΠΟΛΛΟΙ ΕΤΡΑΥΜΑΤΙΣΘΗΣΑΝ ΚΑΤΟΠΙΝ ΑΓΡΙΩΝ ΨΕΣΙΝΩΝ ΕΠΙΘΕΣΕΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΤΙΦΩΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑΝ

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΤΗΡΗΣΕ ΚΤΗΝΩΔΗ ΑΠΑΘΕΙΑΝ

ΟΙ ΕΞΗΓΡΙΩΜΕΝΟΙ ΕΙΣΒΟΛΕΙΣ ΤΟΥΡΚΟΙ ΕΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΑΝ ΟΠΛΑ, ΡΟΠΑΛΑ, ΣΙΔΗΡΑΣ ΡΑΒΔΟΥΣ ΚΑΙ ΜΑΧΑΙΡΑΣ. — ΑΓΩΝΙΩΔΕΙΣ ΚΩΔΩ- ΝΟΚΡΟΥΣΙΑΙ. — ΕΝΕΠΡΗΣΘΗ ΤΟ ΟΙΚΗΜΑ ΤΟΥ «ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ». — ΟΔΟ- ΜΑΧΙΑΙ. — ΔΥΟ ΕΚΡΗΞΕΙΣ ΒΟΜΒΩΝ.

Πηγή: Εφημερίδα Έθνος, 8 Ιουνίου 1958

στα Απομνημονεύματα του Γεώργιου Γρίβα Διγενή και στο βιβλίο πεσόντων αγωνιστών του Χριστόδουλου Παπαχρυσόστομου. Σύγχυση δημιουργείται ως προς το όνομα του δεύτερου θύματος της 7ης Ιουνίου 1958. Αν και οι αναφορές για το εν λόγω περιστατικό καθώς και η σχετική βιβλιογραφία κάνουν λόγο για δύο θύματα, πέρα από το όνομα του Κώστα Ιωάννου Χριστοδούλου γίνεται αναφορά και σε άλλα δυο ονόματα, του Γεώργιου Κλεάνθους και του Γεώργιου Φιντικλή. Ήταν άραγε τα θύματα τρία; Έρευνα που διεξήχθη στο Αρχείο Πληθυσμού από τη μεταπτυχιακή φοιτήτρια Πιστούλα Ιωάννου κατέδειξε ότι οι Γεώργιος Κλεάνθους και Γεώργιος Φιντικλής είναι ένα άτομο με το όνομα: Γεώργιος Φιντικλής Κλεάνθους. Αυτό άλλωστε επιβεβαίωσε και ο γιος του Γεώργιου Κλεάνθους Φιντικλή, ο Ανδρέας, με τον οποίο η κ. Ιωάννου είχε τηλεφωνική επικοινωνία.

Η καταστροφή αποτυπώθηκε στις εφημερίδες της εποχής. Ενδεικτικά παραθέτω απόσπασμα από τα όσα έγραφε η Χαραυγή στις 10 Ιουνίου 1958:

[...] Εκεί που στεγαζόταν το αθλητικό Σωματείο του Ολυμπιακού (γωνιά των οδών Ερμού και Μίνωος) σήμερα υπάρχουν μόνο τέσσερις γυμνοί τοίχοι. Και στα δυο ισόγεια του σωματείου όπου στεγαζόνταν τα καταστήματα των Γ. και Α. Στυλιανού, εμπόρων ειδών οικοδομής και ενός φτωχού καφετζή, σήμερα δεν υπάρχουν τίποτε άλλο παρά μόνον ερείπια [...] ²⁹.

29. Χαραυγή, 10 Ιουνίου 1958.

ΟΡΓΙΟ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΒΑΝΔΑΛΙΣΜΩΝ ΣΥΝΕΧΙΣΤΗΚΕ ΓΙΑ ΤΡΕΙΣ ΜΕΡΕΣ ΣΤΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Άνυπολόγιστες οι ζημιές σε περιουσίες. — Τά θύματα αυξάνουν καταπληκτικά. — Χθες κηρύχθηκε παγκύπρια 24ωρη παναπεργία. — Γενική καταδίκη της στάσης τῶν ἀρχῶν

Πηγή: Εφημερίδα Χαραυγή, 10 Ιουνίου 1958

Μια ακόμη χαρακτηριστική αναφορά έδινε και η εφημερίδα Έθνος στις 10 Ιουνίου 1958:

[...] Μετά την αχαλίνωτον εγκληματικήν εισβολήν των Τουρκικών σιφών εις την Ελληνικήν Περιοχήν της Λευκωσίας, η οδός Ερμού, από του καταστήματος υπ' αρ., 178-180 μέχρι του τέρματος της παρά την Πύλην Αμμοχώστου, όπου ευρίσκεται ο Ολυμπιακός την Κυριακήν παρουσίαζε τραγικήν όψιν ερημώσεως και καταστροφής. Το καφενεϊόν υπ' αριθμό 178, ήτο καταθρυμματισμένον. Εις την πάροδον της οδού Ερμού το σουβλητζίδικον Χατζηγεώρκου κατεστράφη τελείως [...]³⁰.

Ο κυβερνήτης επισκέφτηκε την περιοχή, συνεχάρη τον υπεύθυνον της πυροσβεστικής κ. Τέιλορ και τον ευχαρίστησε για την άμεση ανταπόκριση των αρχών. Σε τηλεγράφημά του προς τον Υπουργό Αποικιών υπ' αριθμό 724 στις 4:45 έγραφε:

[...] Εμπρησμοί και ταραχές προκληθέντα από Τούρκους ξέσπασαν περί τα μεσάνυχτα απόψε στη Λευκωσία. Τούρκοι προκάλεσαν αριθμό πυρκαγιών σε ελληνικές ιδιοκτησίες στην πόλη, μια ιδιαίτερα σοβαρή, αλλά όλες έχουν πλέον τεθεί υπό έλεγχο. Γνωστά θύματα δύο Ελληνοκύπριοι και αριθμός τραυματιών [...]³¹.

30. Έθνος, 10 Ιουνίου 1958.

31. William Mallison, «Τουρκικές βόμβες και ταραχές στη Κύπρο: Αναλύοντας τα γεγονότα...» απόδοση στα Ελληνικά Θεοδωρής Μπουχέλος 2014/04 στο *Hellas Journal*, hellasjournal.com, ημερομηνία ανάκτησης 23/5/2022.

Ο δήμαρχος Λευκωσίας Θεμιστοκλής Δέρβης, σε μίαν ιδιαίτερα αποκαλυπτική και καυστική επιστολή, ζήτησε από τον εξοχότατο κυβερνήτη όπως αναλάβει τις ευθύνες του. Η επιστολή του έχει τη δική της σημασία, καθότι απόντος του Αρχιεπισκόπου και με τον αρχηγό της ΕΟΚΑ Γεώργιο Γρίβα Διγενή να παραμένει ασύλληπτος, εξέφραζε τη δεδομένη στιγμή την πολιτική αντίδραση του κυπριακού Ελληνισμού:

[...] Εξοχώτατε,

Κατόπιν των χθεσινών κατά τας βραδυνάς ώρας βιαιοπραγιών εμπρησμών και φόνων του Τουρκικού όχλου, συνήλθεν σήμερον ώραν 10:30 π.μ. εις έκτακτον συνεδρίαν, το Δημοτικόν Συμβούλιον, κατά την οποίαν εμελέτησε την δημιουργηθείσαν κατάστασιν. Δεν υπάρχει ουδεμία αμφιβολία ότι αι χθεσιναί βιαιοπραγίαι εγένοντο επί καλώς μελετημένου σχεδίου, και αποτελούν επανάληψιν και πιστήν αντιγραφὴν της σκηνοθεσίας της τοποθετήσεως βόμβας εις το Τουρκικόν Προξενείον Θεσσαλονίκης κατά το 1955 ήτις απετέλεσε την πρόφασιν διὰ τας οργιαστικὰς βιαιοπραγίας και βανδαλισμούς των Τούρκων κατά του ελληνικού στοιχείου της Κωνσταντινουπόλεως [...].

**Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ ΕΖΗΤΗΣΕ ΤΙΜΩΡΙΑΝ
ΤΩΝ ΥΠΕΥΘΥΝΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΕΙΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΙΣ
ΔΙΑ ΤΑΣ ΠΡΟΣΦΑΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΙΚΑΣ ΟΧΛΑΓΩΓΙΑΣ**

Δι' έγγραφου πρὸς τὸν Κυβερνήτην ὁ κ. Δέρβης
ἀπαιτεῖ ἀφοπλισμὸν τῶν Τούρκων ἐπικουρικῶν

ΣΚΑΝΔΑΛΩΔΗΣ ΑΔΡΑΝΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΡΟΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ

Πηγή: Εφημερίδα Ἔθνος, 8 Ιουνίου 1958

Στην επιστολή του ο Θ. Δέρβης συνεχίζει και αναφέρει ανοικτά και χωρίς περιστροφές καταγγέλλει τον υπαίτιο των γεγονότων: «να θεωρηθῆ υπεύθυνος διὰ τα διαδραματισθέντα ο παραιτηθεὶς δικηγόρος του Στέμματος και

εξακολουθών κατά ανήκουστον τρόπον να πληρώνεται εισέτι εκ του Κυπριακού Προϋπολογισμού Ραούφ Ντεκτάς και οι λοιποί τούρκοι ηγέται», ενώ σε άλλο σημείο ο δήμαρχος Λευκωσίας, για τον οποίον απουσιάζει μια εμπειριστατωμένη μελέτη από την κυπριακή ιστοριογραφία, ζητά όπως:

*[...] παυθώσιν αμέσως όλοι οι υπεύθυνοι αξιωματικοί και Στρατιωτικοί, διότι ενώ οι κώδωνες των Εκκλησιών ήχουν από της 10:45 ούτοι παρέλειψαν να λάβωσιν εγκαίρως τα κατάλληλα προστατευτικά μέτρα δώσαντες τοιουτοτρόπως χρόνον να εξελιχθώσιν υπό τα όμματά των, αι αλλόφρονες σκηναί λεηλασιών, πυρκαϊών και φόνων υπό φανατικών και αγρίων Τούρκων εις βάρος του Ελληνικού πληθυσμού της πρωτευούσης [...]*³².

Ο δήμαρχος ζήτησε ακόμη όπως επιβαρυνθεί ο τουρκικός πληθυσμός με το κόστος των αποζημιώσεων, αφοπλισθούν όλοι οι επικουρικοί, και η πρωτεύουσα φρουρείται «υπό Ελλήνων Αστυνομικών» κατά αναλογία του πληθυσμού της.

Τα γεγονότα του Ιουνίου 1958 είναι πολύ πιο σημαντικά από όσο η ιστοριογραφία ασχολήθηκε μαζί τους. Ο Ολυμπιακός κήκε, αλλά πίσω από αυτό το γεγονός η τουρκική πολιτική υλοποιείτο αργά και σταθερά. Σε συνέντευξή του στο αγγλικό τηλεοπτικό κανάλι ITV το 1984, ο R. Denktas παραδέχτηκε για πρώτη φορά δημοσίως ότι η βομβιστική ενέργεια στις 7 Ιουνίου 1958 διενεργήθηκε από Τουρκοκυπρίους:

*[...] Είχε γίνει μια έκρηξη στο Γραφείο Πληροφοριών του Τουρκικού Προξενείου και πλήθος κόσμου συγκεντρώθηκε εκεί. Νεαροί Τουρκοκύπριοι αμέσως αποφάνθηκαν ότι αυτό διαπράχθηκε από Ελληνοκυπρίους και άρχισαν να φωνάζουν για εκδίκηση. Αργότερα, ένας φίλος μου, που η ταυτότητά του πρέπει να παραμείνει μυστική, μου ομολόγησε ότι αυτός τοποθέτησε αυτή τη μικρή βόμβα στη είσοδο, με στόχο να δημιουργηθεί μια ατμόσφαιρα έντασης και να δοθεί η δέουσα προσοχή στους Τουρκοκυπρίους [...]*³³.

Όπως και να έχουν τα πράγματα, ο φίλος του R. Denktas αναφέρει σχετικά:

[...] Μια μέρα ο Ismail Sadikoglu με έφτασε στο στεγνοκαθαριστήριό μου και κάρφωσε το βλέμμα του στα μάτιά μου. Ήταν φανερό ότι εγώ ήμουν αυτός

32. Ο Φιλελεύθερος, 10 Ιουνίου 1958.

33. Kizilyürek, *Μια Ιστορία Βίας και Μνησικακίας, Η Γένεση και η Εξέλιξη της Εθνοτικής Διένεξης στην Κύπρο*, τόμος 1, σελ. 308.

που διάλεξαν για τη δουλειά. Βάλαμε αποκόμματα ελληνικής εφημερίδας στο ανοικτό στόμιο του σωλήνα για να νομίσουν ότι την έβαλαν Έλληνες. Η βόμβα ήταν έτοιμη. Τη βόμβα θα την βάζαμε με τον Αλπάι. Ο Αλπάι θα οδηγούσε ταξί, εγώ θα καθόμουν πίσω σαν πελάτης. Και θα άνοιγα την πόρτα. Θα έβαζα την βόμβα και θα φεύγαμε. Προχωρούσαμε πολύ αργά. Άναψα τσιγάρο. Τότε κάπνιζα πολύ. Έσκισα ελαφρά την άκρη του φιτιλιού με ένα ξυράφι. Για να μην χυθεί το μαπαρούτι που υπήρχε μέσα στο σκισμένο φιτίλι πίεζα την άκρη του φιτιλιού. Με τα δυο δάκτυλα. Ήταν η πρώτη βόμβα που έβαλα στην ζωή μου. Έτρεξα αμέσως και πήδηξα στο ταξί. Μπήκα στο αυτοκίνητο και με ταχύτητα τραβήξαμε για τη Λευκωσία [...]»³⁴.

Έναν μήνα σχεδόν αργότερα, στις 8 Ιουλίου 1958, ακόμη ένα οίκημα ποδοσφαιρικού σωματείου δεχόταν το μένος των Άγγλων τούτη φορά. Ήταν το οίκημα της Ανόρθωσης Αμμοχώστου. Ένας τρομακτικός σε απώλεια εκατέρωθεν ανθρώπινων ζωών μήνας, ο Ιούλιος του 1958, γράφτηκε στην ιστορία του νησιού. Οι επιθέσεις των Τουρκοκυπρίων το καλοκαίρι του 1958 έφεραν βίαιους εκτοπισμούς Ελληνοκυπρίων από τις εστίες τους³⁵. Μια έννοια που πρωτοεμφανίστηκε στον τύπο, όταν Έλληνες και Τούρκοι συγκρούστηκαν για πρώτη φορά το 1956³⁶, επανεμφανίστηκε ξανά, ήταν οι «Τουρκόπληκτοι»³⁷.

Τον Ιούλιο του 1958 ο Γεώργιος Γρίβας Διγενής αναγκάστηκε να στραφεί κατά των Τουρκοκυπρίων³⁸. Οι διακοινοτικές συγκρούσεις κατευνάστηκαν μόνο αφού οι δυο πλευρές ανακήρυξαν προσωρινή εκεχειρία στις αρχές Αυγούστου 1958³⁹. Τα θύματα μέχρι το τέλος Ιουλίου 1958 ήταν 92, από τους οποίους 55 ήταν

34. Ό.π., σελ. 307.

35. *Κύπρος*, 9 Ιουνίου 1958, *Ο Φιλελεύθερος*, 10 Ιουνίου 1958, *Χαραυγή*, 10 Ιουνίου 1958, *Ελευθερία*, 24 Ιουλίου 1958.

36. *Ο Φιλελεύθερος*, 18 Ιουνίου 1958, Kizilyürek, *Μια Ιστορία Βίας και Μνησικακίας, Η Γένεση και η Εξέλιξη της Εθνοτικής Διένεξης στην Κύπρο*, τόμος 1, σελ. 345. Ο όρος Τουρκόπληκτοι εμφανίζεται στον Τύπο πρώτη φορά το 1956 βλ. σχετικά: «53 Τουρκόπληκτοι οικογένειαι Αγίου Λουκά θα τύχουν αμέσου βοήθειας» *Έθνος*, 19 Ιουνίου 1956. Για το θέμα των Τουρκοπλήκτων βλ. Ιλιάνια Κουλαφέτη, «Τουρκόπληκτοι, εκτοπισθέντες πρόσφυγες, ή ανταρσιόπληκτοι; Ταυτότητες και παρουσίαση θυμάτων των διακοινοτικών ταραχών μέσα από τον Τύπο της εποχής, τη Νομοθεσία και την Προφορική Ιστορία», σσ. 171-181 στο Ευριπίδης Χ. Αντωνιάδης επιμέλεια, *Πρακτικά Β΄ Επιστημονικού Συνεδρίου Πισσουρίου, Ιστορία, Κοινωνία, Πολιτική και Μέσα Επικοινωνίας, Ενημέρωση και Δημοκρατία*, εκδ. Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 2020.

37. *Ο Φιλελεύθερος*, 15 Ιουνίου 1958, *Χαραυγή*, 17 Ιουνίου 1958.

38. Για την αλλαγή στάσης της Ε.Ο.Κ.Α. βλ. Λεωνίδας Φ. Λεωνίδου, *Γεώργιος Γρίβας Διγενής, Βιογραφία*, τόμος δεύτερος, (1950-1959), χ.ε., 1997, σσ. 454-469.

39. Ανδρέας Κάρυος, «Ο Μαύρος Οκτώβρης του 1958», *Η Καθημερινή*, 1 Μαρτίου 2015.

Ελληνοκύπριοι, 35 Τουρκοκύπριοι και 2 Βρετανοί⁴⁰, ενώ από το ανθρωπομάζωμα που επιχείρησαν οι Βρετανοί μέχρι τον Αύγουστο του 1958 συνελήφθησαν 1.992 Ελληνοκύπριοι και 58 Τουρκοκύπριοι⁴¹.

Η κατανόηση των γεγονότων του 1958 θα μας βοηθήσει να ερμηνεύσουμε στάσεις και συμπεριφορές που ακολούθησαν. Η έρευνα γι'αυτή την περίοδο συνεχίζεται και θα φωτίσει ακόμη περισσότερο άγνωστες πτυχές της ιστορίας του τόπου μας. Αρκεί αυτή η έρευνα να διεξάγεται με νηφαλιότητα και αντικειμενικότητα.



Κύπελλα του Σωματείου “Ολυμπιακός Λευκωσίας” που κάηκαν κατά τη διάρκεια των γεγονότων της 7ης Ιουνίου 1958.

Πηγή φωτογραφίας: Μουσείο Αγώνος 1955 - 1959

40. *Times of Cyprus*, 24 Ιουλίου 1958.

41. *Times of Cyprus*, 21 Αυγούστου 1958.

Πηγές

Πρωτογενείς Πηγές

- *Αλήθεια*, 30 Ιουνίου 1958.
- *Έθνος*, 8 Ιουνίου 1958, 10 Ιουνίου 1958, 13 Ιουνίου 1958, 19 Ιουνίου 1956.
- *Ελευθερία*, 24 Ιουλίου 1958.
- *Η Καθημερινή*, (Ελλάδα) 1 Μαρτίου 2015.
- Κύπρος, 9 Ιουνίου 1958.
- *Ο Αγών*, 7 Ιουνίου 1997.
- *Ο Φιλελεύθερος*, 10 Ιουνίου 1958, 12 Ιουνίου 1958, 15 Ιουνίου 1958, 18 Ιουνίου 1958, 21 Ιουνίου 1958.
- *Χαραυγή*, 10 Ιουνίου 1958, 17 Ιουνίου 1958.
- *Cyprus Mail*, 30 Ιουνίου 1958.
- *Times of Cyprus*, 24 Ιουλίου 1958, 21 Αυγούστου 1958.
- *Ortam*, 26 Μαΐου 1997.

Δευτερογενείς Πηγές

Στα Ελληνικά

- Αθανασιάδης Σπύρος, *Φάκελος Τ.Μ.Τ.*, Λευκωσία 1998, χ.ε.
- Ηλιάδης Μάνος, *Το Απόρρητο Ημερολόγιο της Κ.Υ.Π. για την Κύπρο*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2007.
- Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *Το Κυπριακό Πρόβλημα Πορεία προς τη Χρεωκοπία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1975.

- Kizilyürek Niyazi, *Μια Ιστορία Βίας και Μνησικακίας, Η Γένεση και η Εξέλιξη της Εθνοτικής Διένεξης στην Κύπρο*, τόμος 1, μετάφραση Μιχάλης Θεοδώρου, εκδ. Ετεροτοπία, Κύπρος 2019.
- Kizilyürek Niyazi, *Οι Τουρκοκύπριοι, Η Τουρκία και το Κυπριακό*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2009.
- Crouzet Francois, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1949*, τόμος Β', μετάφραση Αριστοτέλης Φρυδάς, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2011.
- Λάμπρου Κ. Γιάννης, *Ιστορία του Κυπριακού τα χρόνια μετά την Ανεξαρτησία 1960-2004*, εκδ. εν Τύποις Βούλα Κοκκίνου Λτδ, Λευκωσία 2004.
- Λεωνίδου Φ. Λεωνίδας, *Γεώργιος Γρίβας Διγενής, Βιογραφία*, τόμος δεύτερος, (1950-1959), χ.ε., 1997.
- Markides Diana, *Κύπρος 1957-1963*, μετάφραση Ελένης Ιερείδου-Μόλλισον, εκδ. Μεσόγειος, Αθήνα 2009.
- Μιχαλόπουλος Δημήτρης, *Ελλάδα και Τουρκία 1950-1959 - Η Χαμένη Προσέγγιση*, εκδ. Ροές, Αθήνα 1989.
- Παπαδημήτρη Π. - Πετρίδη Π., *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878-1978*, τόμος 11, εκδ. Επιφανίου, Λευκωσία 1980.
- Ρίχτερ Α. Χάιντς, *Ιστορία της Κύπρου (1950-1959)*, τόμος Β', μετάφραση Χαράλαμπος Παπαχρήστου, εκδ. Εστία, Αθήνα 2011.
- Τανσού Ισμαήλ, *«Και όμως δεν Κοιμόταν Κανείς»*, Άγκυρα, εκδ. ΜΙΝΡΑ, μετάφραση Σπύρος Αθανασιάδης, χ.χ.
- Ταχσίν Χασάν Αρίφ, *Η Άνοδος του Ντεκτάς στην Κορυφή*, μετάφραση Θανάσης Χαρανάς, εκδ. Διαφάνεια, Λευκωσία 2001.
- Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Το Κυπριακό Ζήτημα 1878-1960 η Συνταγματική Πτυχή*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

- Χριστοδουλίδης Νίκος, *Τα σχέδια λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2009.

Στα Αγγλικά

- Food Hugh, *A Start in Freedom*, London 1964.
- Hatzivassiliou Evanthis, *Britain and the International Status of Cyprus, 1955-1959*, Minneapolis 1997.
- Foley Charles, *Legacy of strife, Cyprus from rebellion to civil war*, Penguin Books, London 1964.
- Richter A. Heinz, *A Concise History of Modern Cyprus 1878-2009*, Peleus Studien Zur Archäologie und Geschichte Griechenlands und Zyperns Band 50, Verlag Franz Philipp Rutzen Mainz und Ruppolding, 2010.
- Soulioti Stella, *Fettered Independence Cyprus 1878-1964, The Narrative*, volume one, University of Minnesota 2006.



Πηγή: <https://www.kerkida.net/eidiseis/a-kategoria/olympiakos-leykosias/opus-den-hanetai-o-ellinismos-den-tha-hathei-oyte-o-olympiakos-mas>

Άρθρα

- Κουλαφέτη Ιλιάννα, «Τουρκόπληκτοι, εκτοπισθέντες πρόσφυγες, ή ανταρσιόπληκτοι; Ταυτότητες και παρουσίαση θυμάτων των διακοινοτικών ταραχών μέσα από τον Τύπο της εποχής, τη Νομοθεσία και την Προφορική ιστορία», στο Ευριπίδης Χ. Αντωνιάδης επιμέλεια, Πρακτικά Β΄ Επιστημονικού Συνεδρίου Πισσουρίου, *Ιστορία, Κοινωνία, Πολιτική και Μέσα Επικοινωνίας, Ενημέρωση και Δημοκρατία*, εκδ. Κώστα Επιφανίου, Λευκωσία 2020, σσ. 171-181.
- Πιστούλα Ιωάννου και Χρυσοστόμου Άγγελος «Τουρκικές επιθέσεις της Τ.Μ.Τ. το 1958 και δολοφονίες των Ελλήνων από Τούρκους», Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Σύνδεσμοι Αγωνιστών Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Σειρά Β΄ Ελληνικά Γράμματα και Πολιτισμός, Αρ.12, *Διαλέξεις Ακαδημίας Ιστορικών Σπουδών 2014-2015 και 2015-2016*, α) ο αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-1958 β) Ο τελευταίος χρόνος του αγώνα, Λευκωσία 2020, σσ. 114-145.
- An Ahmet, «Ο ρόλος της TMT στο Κυπριακό», στο Μακάριος Δρουσιώτης επιμέλεια, *Το Βαθύ Κράτος : Τουρκία- Ελλάδα-Κύπρος*, εκδ. Αλφάδι, Λευκωσία 2004, σσ. 125-145.

Διαδίκτυο - Φωτογραφίες

- William Mallison, «Τουρκικές βόμβες και ταραχές στη Κύπρο: Αναλύοντας τα γεγονότα...» απόδοση στα Ελληνικά Θεοδωρής Μπουχέλος 2014/04 στο *Hellas Journal*, hellasjournal.com, ημερομηνία ανάκτησης 23/5/2022.
- <https://omada.reporter.com.cy/article/2019/6/9/515495/otan-purpoletheke-to-somateio-tou-olympiakou-duo-phonoι-kai-50-traumaties/>
- <https://www.facebook.com/photo/?fbid=6297577270268031&set=7->
- <https://www.kerkida.net/eidiseis/a-kategoria/olympiakos-leykosias/opos-den-hanetai-o-ellinismos-den-tha-hathei-oyte-o-olympiakos-mas>
- Μουσείο Αγώνος 1955 - 1959.



Ο ηρωικός Συνταγματάρχης Βλάσιος Καραχρήστος (1867-1921), Διοικητής του 2/39 Συντάγματος Ευζώνων. Έπεσε μαχόμενος στις 20 Αυγούστου 1921 παρά το χωριό Καρακουγιού του όρους Τσαλ Νταγ.

Βλάσιος Καραχρήστος, ο ήρωας του Καρακουγιού (17-20 Αυγούστου 1921)

**Δρ Σταύρος Γ. Γεωργίου,
Διδάκτορας Βυζαντινής και Μεσαιωνικής Ιστορίας**

Η Μικρασιατική Εκστρατεία κατέληξε στη μεγαλύτερη καταστροφή του Ελληνισμού, μετά την ταπεινωτική ήττα της Στρατιάς Μικράς Ασίας και τη διάλυση και την αιχμαλωσία διαφόρων μονάδων της, τη δήμευση και τη σφαγή του Μικρασιατικού Ελληνισμού, τον ξεριζωμό από τις προαιώνιες εστίες του και την προσφυγιά¹. Στα ερείπια όμως της καταστροφής και το όνειδος της εθνικής ήττας προβάλλουν αγέρωχες οι μορφές των ηρώων μας, που αγωνίστηκαν με αυταπάρνηση, υπέφεραν ανείπωτες ταλαιπωρίες, χιλιάδες τραυματίστηκαν και πλήθος άλλοι έπεσαν μαχόμενοι στα αναρίθμητα πεδία των μαχών, ακόμη και όταν ο αγώνας φαινόταν μάταιος. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι άγνωστοι σήμερα στο ευρύ κοινό². Μια από τις ηρωικότερες μορφές, που σύντομα παρουσιάζουμε εδώ, είναι ο Συνταγματάρχης Βλάσιος Καραχρήστος, Διοικητής του ηρωικού 2/39 Συντάγματος Ευζώνων κατά τη μάχη του Σαγγαρίου.

Ο Βλάσιος Καραχρήστος γεννήθηκε το 1867 στο Παλαιό Χαλκικόπουλο του

1. Η βιβλιογραφία για τη Μικρασιατική Εκστρατεία είναι ανεξάντλητη. Από τις τελευταίες αξιόλογες εργασίες για τις πολεμικές επιχειρήσεις βλ. Β. Λουμιώτης, «Η ανώτατη διεύθυνση των επιχειρήσεων της Στρατιάς Μικράς Ασίας του Δεκεμβρίου 1920 και του Μαρτίου 1921», *Στρατηγείν* 1 (3) (Καλοκαίρι 2019) 33-78· Του ιδίου, «Κριτική επί των σχεδίων της Στρατιάς Μικράς Ασίας για τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων προς το Εσκή Σεχέρ και την Άγκυρα και επί της διεύθυνσης αυτών», *Στρατηγείν* 3 (5) (Χειμώνας 2021) 65-138· Του ιδίου, «Οι κύριες αιτίες της ήττας της Στρατιάς Μικράς Ασίας στο Αφιόν Καραχισάρ τον Αύγουστο του 1922», εν Ευγενία Νικολάου (επιμ.), *«Κ' η Ανατολή του αιμάτου σιντριβάνι»*. *Μικρασιατική Εκστρατεία 1919-1922. Αίτια και συνέπειες μιας καταστροφής* [Στρατιωτική Ιστορία - Βιβλιοθήκη], Αθήνα 2022, σ. 253-324· Δ. Ν. Χριστοδούλου, «Η αρχιστρατηγία του Γεωργίου Χατζανέστη και οι ευθύνες της για την ήττα της Στρατιάς Μικράς Ασίας (Αύγουστος 1922)», *αυτόθι*, σ. 231-252.

2. Βλ. π.χ. Στ. Γ. Γεωργίου, «Μνήμη Μικράς Ασίας. Τρεις ξεχασμένοι ήρωες. Δημήτριος Καλλιαγκάκης - Κωνσταντίνος Τσάκαλος - Αθανάσιος Σακέπτας», *Ενατενίσεις* 39 (Ιούλιος - Δεκέμβριος 2022) 104-114.

Ορεινού Βάλτου της Αιτωλοακαρνανίας³. Ήταν εγγονός του Στρατηγού Νικολάου Στράτου και εξάδελφος του ομωνύμου πολιτικού⁴. Το 1884, σε ηλικία δεκαεπτά ετών, κατατάχθηκε στον Ελληνικό Στρατό και το 1886 αποφοίτησε από το Προπαρασκευαστικόν Υπαξιωματικών Σχολείον στην Κέρκυρα με τον βαθμό του Λοχία. Το 1896 προήχθη σε Επιλοχία. Έλαβε μέρος στον ατυχή πόλεμο του 1897, υπηρετώντας στο 6ο Σύνταγμα Πεζικού της Ι Ταξιαρχίας του Στρατού Ηπείρου. Διακρίθηκε στις μάχες του Ανωγείου - Χάνι Καρβασαρά στις 17 Απριλίου και του Γριμπόβου στις 1-3 Μαΐου 1897 και προήχθη στον βαθμό του Ανθυπασπιστή⁵. Το 1901 προήχθη σε Ανθυπολοχαγό και το 1908 σε Υπολοχαγό.

Στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο ο Βλάσιος Καραχρήστος ήταν Διοικητής Λόχου του 6ου Συντάγματος Πεζικού της ΙΙΙ Μεραρχίας. Στις 9 Οκτωβρίου 1912 έλαβε μέρος στη μάχη του Σαρανταπόρου, όπου ο Ελληνικός Στρατός υπό την εμπνευσμένη καθοδήγηση του Διαδόχου Κωνσταντίνου συνέτριψε σε μια μόλις μέρα τις απόρθητες οχυρώσεις του Γερμανού Στρατηγού Κόλμαρ Φράιχερ φον ντε Γκολτς. Ακολούθησε η μάχη των Γιαννιτσών στις 19-20 Οκτωβρίου και η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης στις 26 Οκτωβρίου 1912. Η ΙΙΙ Μεραρχία συνέχισε τις επιχειρήσεις στη Δυτική Μακεδονία και, αφού νίκησε τους Τούρκους στη μάχη της Άρνισσας, απελευθέρωσε τη Φλώρινα και την Καστοριά. Στη συνέχεια πέρασε τον ποταμό Δεβόλη και απελευθέρωσε την Κορυτσά⁶. Κατά τον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο, ο Βλάσιος Καραχρήστος έλαβε μέρος επικεφαλής του Λόχου του στις μάχες του Κιλκίς - Λαχανά στις 19-21 Ιουνίου, των στενών της Κρέσνας στις 10 Ιουλίου και της Τζουμαγιάς - Ονιάρ Μαχαλά στις 11-14 Ιουλίου 1913, όπου επέδειξε πρωτοφανή ανδρεία και τραυματίστηκε ελαφρά⁷. Συμμετείχε επίσης ως εθελοντής στον Αυτονομιακό Αγώνα της Βορείου Ηπείρου, κατά τον οποίον ανέλαβε την οργάνωση και τη διοίκηση του Συντάγματος Δελβίνου. Διακρίθηκε στη μάχη της Μονής Τσέπου, στην περιοχή του Αργυροκάστρου, στις 20-25 Απριλίου 1914, όπου ηγήθηκε των ελληνικών τμημάτων και διέσωσε από τις αλβανικές συμμορίες την ελληνικότερη αυτή πόλη της Βορείου Ηπείρου⁸.

3. Πληροφορίες για τον Βλάσιο Καραχρήστο δίνει σχετικό δημοσίευμα στην εφημερίδα *Έμπρός* της 25ης Αυγούστου 1921. Βλ. εφημ. *Έμπρός*, αρ. φ. 8931 (Τετάρτη, 25 Αυγούστου 1921), σ.1. Η *Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Έγκυκλοπαιδεία* δίνει ελάχιστα στοιχεία. Βλ. *Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Έγκυκλοπαιδεία. Λεξικόν*, τόμ. Δ΄, Αθήναι 1929, σ. 63, 284. Από τις νεώτερες μελέτες βλ. Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων. Σελίδες από την Πολεμική Ιστορία του*, Αθήνα 2009, σ. 107-108.

4. Βλ. εφημ. *Έμπρός*, αρ. φ. 8931 (Τετάρτη, 25 Αυγούστου 1921), σ. 1.

5. Βλ. εφημ. *Έμπρός*, αρ. φ. 8931 (Τετάρτη, 25 Αυγούστου 1921), σ. 1.

6. Βλ. εφημ. *Έμπρός*, αρ. φ. 8931 (Τετάρτη, 25 Αυγούστου 1921), σ. 1.

7. Βλ. εφημ. *Έμπρός*, αρ. φ. 8931 (Τετάρτη, 25 Αυγούστου 1921), σ. 1.

8. Βλ. εφημ. *Έμπρός*, αρ. φ. 8931 (Τετάρτη, 25 Αυγούστου 1921), σ. 1.

Το 1915 προήχθη σε Ταγματάρχη και το 1917 σε Αντισυνταγματάρχη. Το 1917 αποτάχθηκε από τον Στρατό μαζί με άλλους 2.300 αξιωματικούς πιστούς στον Βασιλέα Κωνσταντίνο⁹. Πέραν της απόταξής του και της στέρησης των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων του, εισήχθη σε στρατοδικείο για συμμετοχή σε συνωμοσία, αλλά αθωώθηκε¹⁰. Επανήλθε στον Στρατό μετά τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Δημήτριο Ράλλη, προαγόμενος αναδρομικά σε Συνταγματάρχη.

Στη Μικρασιατική Εκστρατεία ο Βλάσιος Καραχρήστος συμμετείχε από τον Απρίλιο του 1921, οπότε ανέλαβε τη διοίκηση του 37ου Συντάγματος Πεζικού της VII Μεραρχίας (Συνταγματάρχης Πεζικού Ανδρέας Πλατής) του Γ΄ Σώματος Στρατού (Υποστράτηγος Αριστοτέλης Βλαχόπουλος και από τις 10 Μαΐου 1921 Υποστράτηγος Γεώργιος Πολυμενάκος)¹¹. Ως Διοικητής του 37ου Συντάγματος έλαβε μέρος στις Επιχειρήσεις Ιουνίου-Ιουλίου 1921. Το 37ο Σύνταγμα προήλασε με την υπόλοιπη VII Μεραρχία από την περιοχή Προύσης - Τσόγρας προς Αδρανός. Στις 3 Ιουλίου 1921 με τμήματά του ενίσχυσε τις δυνάμεις που αγωνίζονταν για κατάληψη της αμυντικής γραμμής Αρσλανή - Κοκούρτ, ενώ στις 8 Ιουλίου 1921 συμμετείχε στον σκληρό αγώνα βορείως του Εσκή Σεχέρ, συνέβαλε στην απόκρουση των σφοδρών τουρκικών επιθέσεων και μαζί με τμήματα του 22ου Συντάγματος Πεζικού (Αντισυνταγματάρχης Γεώργιος Ψάρρας) κατέλαβε το Μουταλίμπ¹². Για τη δράση του τιμήθηκε δι' επαίνου του Διοικητή της VII Μεραρχίας Συνταγματάρχη Πλατή και διά του Χρυσού Αριστείου Ανδρείας¹³.

Μετά τη λήξη των Επιχειρήσεων Ιουνίου - Ιουλίου 1921, στις 15 Ιουλίου 1921, ο Συνταγματάρχης Βλάσιος Καραχρήστος ανέλαβε τη διοίκηση του 2/39 Συντάγματος Ευζώνων¹⁴, ενός εκ των πλέον ηρωικών Συνταγμάτων του Ελληνικού Στρατού¹⁵. Το 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων ανήκε στην III Μεραρχία (Συνταγματάρχης

9. Βλ. π.χ. Κ. Γ. Ζαβιτζιάνος, *Αί άναμνήσεις του έκ τής ιστορικής διαφωνίας Βασιλέως Κωνσταντίνου και Έλευθερίου Βενιζέλου όπως τήν έζησε (1914-1922)*, τόμ. Α΄-Β΄, Άθήναι 1946-1947, τόμ. Β΄, σ. 32-34· Π. Παναγάκος, *Συμβολή εις τήν ιστορίαν τής δεκαετίας 1912-1922*, Άθήναι 1961, σ. 362.

10. Βλ. εφημ. Έμπρός, αρ. φ. 8931 (Τετάρτη, 25 Αυγούστου 1921), σ. 1.

11. Βλ. Ξ. Δανέλλης, *Η έκστρατεία εις τήν Μικράν Άσίαν (1919-1922)*, τόμ. Δ΄: *Έπιχειρήσεις Ιουνίου - Ιουλίου 1921*, Γενικόν Έπιτελείον Στρατού/Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού, Άθήναι 1964, σ. 438.

12. Βλ. Ξ. Δανέλλης, *Έκστρατεία εις τήν Μικράν Άσίαν Δ΄*, σ. 439. Βλ. επίσης εφ. Έμπρός, αρ. φ. 8931 (Τετάρτη, 25 Αυγούστου 1921), σ. 1.

13. Βλ. εφημ. Έμπρός, αρ. φ. 8931 (Τετάρτη, 25 Αυγούστου 1921), σ. 1.

14. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Η έκστρατεία εις τήν Μικράν Άσίαν (1919-1922)*, τόμ. Ε΄: *Έπιχειρήσεις προς Άγκυραν 1921*, μέρ. Α΄-Β΄, Γενικόν Έπιτελείον Στρατού/Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού, Άθήναι 1965 (ανατ. 1988), μέρ. Β΄, σ. 286.

15. Αναφέρουμε μόνο τη δράση του 2/39 Συντάγματος Ευζώνων κατά τη μάχη του Αβγκίν, στο ύψωμα Κανλησίρτ, στις 15-19 Μαρτίου 1921, οπότε ανέλαβαν διαδοχικά τη διοίκησή του επτά αξιωματικοί, αφού οι προκάτοχοί τους είτε τραυματίστηκαν είτε φονεύτηκαν. Βλ. Κ. Νερούτσος,



Ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος παρασημοφορεί στο Δορύλαιο, στις 18 Ιουλίου 1921, τις Πολεμικές Σημαίες των Συνταγμάτων.

Πεζικού Γεώργιος Νικολαΐδης) του Γ΄ Σώματος Στρατού. Η τιμημένη σημαία του Συντάγματος παρασημοφορήθηκε με τον Ταξιάρχη του Αριστείου Ανδρείας από τον Βασιλέα Κωνσταντίνο στην επίσημη τελετή απονομής Αριστείων Ανδρείας στο Δορύλαιο, στις 18 Ιουλίου 1921¹⁶.

Στις 15 Ιουλίου 1921 συνήλθε στην Κιουτάχεια Πολεμικό Συμβούλιο, υπό την προεδρία του Βασιλέως Κωνσταντίνου, στο οποίο αποφασίστηκε η συνέχιση των επιχειρήσεων προς Άγκυρα, με σκοπό την κατάληψη της πρωτεύουσας του κεμαλικού καθεστώτος και την καταστροφή του εχθρού¹⁷.

Την 1η Αυγούστου 1921 ξεκινά η προέλαση ανατολικά. Το 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων, υπό την ΙΙΙ Μεραρχία, προελαύνει προς Μιχαλίτς διά της βορείως του ποταμού Πουρσάκ εδαφικής ζώνης¹⁸. Στις 5 Αυγούστου στρέφεται προς νότο, προς τον νότιο κλάδο του Σαγγαρίου¹⁹. Στις 8 Αυγούστου διαβαίνει τον

Ἡ ἐκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (1919-1922), τόμ. Γ΄: *Ἐπιθετικαὶ ἐπιχειρήσεις Δεκεμβρίου 1920 - Μαρτίου 1921*, Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ/Διευθύνσεις Ἱστορίας Στρατοῦ, Ἀθήναι 1963 (ανατ. 1986), σ. 187-188, 196-197, 201, 202, 213, 223-224· Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 64-68.

16. Βλ. Ι. Ε. Ιωαννίδης, *Κωνσταντῖνος ΙΒ΄*, τόμ. Α΄-Β΄, Ἀθήναι 1931-1935, τόμ. Β΄, σ. 652-653. Η Σημαία του 2/39 Συντάγματος Ευζώνων τιμήθηκε με τον Ταξιάρχη του Αριστείου Ανδρείας, μαζί με άλλα Συντάγματα Πεζικού και Ευζώνων, κατόπιν Βασιλικού Διατάγματος (ΦΕΚ, τεύχ. Γ, αρ.163/17 Ιουλίου 1921, σ. 5).

17. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Ἐκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ε΄/1*, σ. 3-7. Δυστυχῶς κατὰ τὴ σύσκεψη τῆς Κιουτάχειας ὁ βαριά ἀσθενὴς Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν διαδραμάτισε ρόλο οὔτε ἀναμίχθηκε στὶς ἀποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ παρουσία ὅμως τοῦ Βασιλέως στὴ Μικρὰ Ἀσία εἶχε σκοπὸ τὴν τόνωση τοῦ ἠθικοῦ τῶν μαχομένων τμημάτων. Ὁ Γ. Καλαϊτζής, *αὐτόθι*, σ. 10, σημειώνει σχετικὰ: «Ἐκ τῶν ὑπηρετούντων εἰς μονάδας τῆς Στρατιᾶς ἐφέδρων παλαιῶν κλάσεων, πολλοὶ εἶχον μετὰσχει τῶν πολέμων τούτων καὶ διετήρουν ζωηρὰν ἀνάμνησιν τοῦ γενναίου, ἀπλοῦ καὶ Ἑλληνοπρεποῦς Βασιλέως καὶ συμπολεμιστοῦ τῶν. Αἱ τόσαι πράξεις ἠρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας, αἱ σημειωθεῖσαι κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις πρὸς Ἄγκυραν, ὠφείλοντο κατὰ πολὺ καὶ εἰς τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ Στρατοῦ πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Βασιλέως».

18. Ὑποδιοικητὴς τοῦ 2/39 Συντάγματος Ευζώνων ἦταν ὁ Ἀντισυνταγματάρχης Σπυρίδων Γιγάντες, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴ διοίκηση τοῦ Συντάγματος μετὰ τὸν ἠρωϊκὸ θάνατο τοῦ Συνταγματάρχου Καραχρήστου στὶς 20 Αυγούστου 1921. Διοικητὲς τῶν τριῶν ευζωνικῶν Ταγμάτων ἦταν: τοῦ Ι/39 Τάγματος Ευζώνων ὁ Ταγματάρχης Σπήλιος Κατσαρέλης, τοῦ ΙΙ/39 Τάγματος Ευζώνων ὁ Ταγματάρχης Κλεομένης Βλαχαϊτόπουλος καὶ τοῦ ΙΙΙ/39 Τάγματος Ευζώνων ὁ Ταγματάρχης Βασίλειος Σακελλάρης μέχρι 12 Αυγούστου 1921, ὁπότε φονεύθηκε, καὶ ὁ Ταγματάρχης Βασίλειος Πατίλης στὴ συνέχεια. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Ἐκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ε΄/2*, σ. 286-287.

19. ΓΙΑ τὴν προέλαση τῆς ΙΙΙ Μεραρχίας τὶς πρώτες ἡμέρες τῆς μάχης τοῦ Σαγγαρίου βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Ἐκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ε΄/1*, σ. 52, 55, 56, 58, 59, 63, 64-65, 66, 67, 73, 75, 79, 80· Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 76-77. ΓΙΑ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Σαγγαρίου βλ. καὶ Χρ. Ζωιόπουλος, *Ἐκστρατεία Σαγγαρίου κατ' Αὐγούστον 1921*, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 5 κ.ε.· Η. Μ. Βουτιερίδης, *Ἡ ἐκστρατεία πέραν τοῦ Σαγγαρίου. Προέλασις - Μάχαι - Παλινδρόμησις τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ - Δυνάμεις καὶ ὀχύρωσις τῶν Τούρκων*, ἐν Ἀθήναις 1922, σ. 5 κ.ε.· Βασιλόπουλος Ἀνδρέου, *Δορύλαιον - Σαγγάριος 1921*, Paris 1928, σ. 103 κ.ε.· Π. Παναγάκος, *Συμβολή*, σ. 475-503.



Διάβαση του Σαγγαρίου μέσω της γέφυρας Τσακμάκ, 7 Αυγούστου 1921.
Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»,
Ψηφιακό Αρχείο, 204.02.112

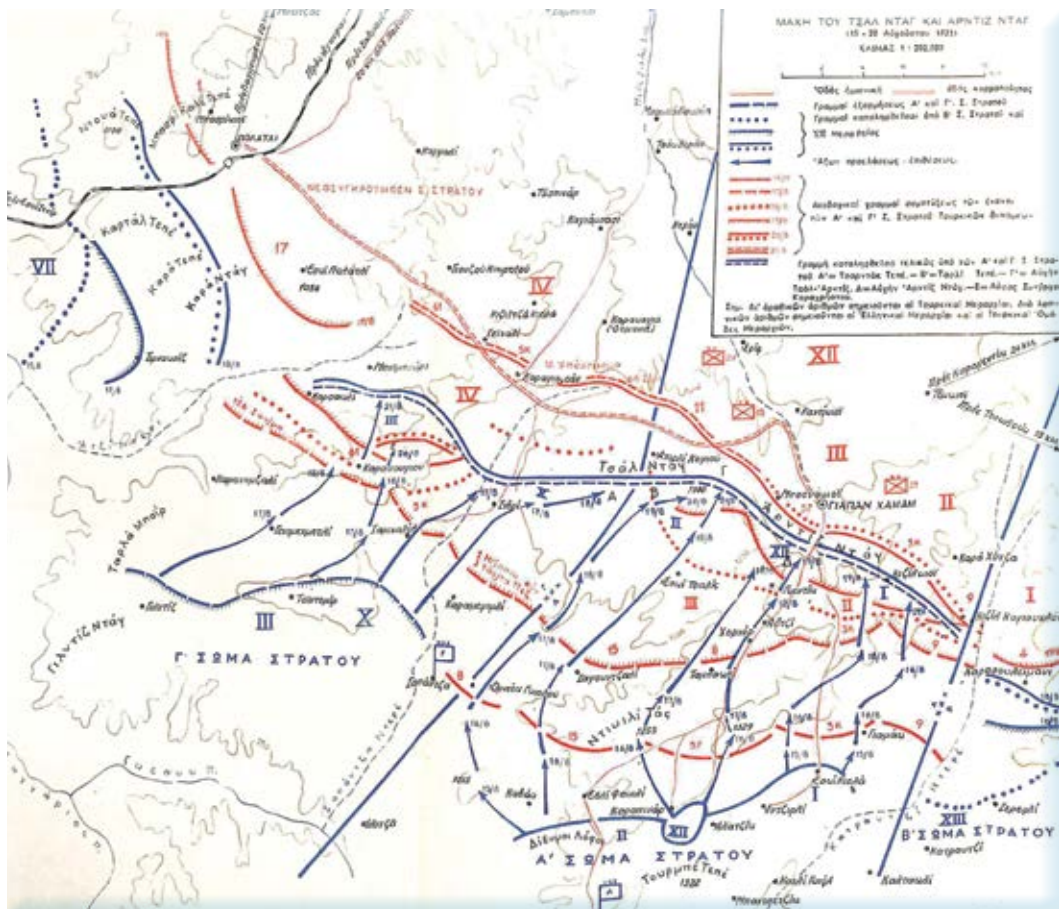
ποταμό Σαγγάριο από λεμβόζευκτη γέφυρα δυτικώς Τσακμάκ και συνεχίζει την προέλαση προς Ανατολάς²⁰. Στις 10 Αυγούστου η ΙΙΙ Μεραρχία προελαύνει και καταλαμβάνει τα αμέσως νοτίως του ποταμού Γκεούκ υψώματα. Την επομένη ημέρα, 11η Αυγούστου, η ΙΙΙ Μεραρχία επιτίθεται στη βορείως Γκεούκ οργανωμένη τουρκική τοποθεσία και ξεκινά η μάχη της Σαπάντζας²¹. Κατά την πρώτη ημέρα της μάχης αυτής, που διεξάγεται μέχρι τις 16 Αυγούστου, το 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων καταλαμβάνει τη δυτική κορυφή του Γιλντίζ Νταγ²². Στις 17 Αυγούστου ξεκινά η φονική μάχη του Καρακουγιού, που στην επίσημη Ιστορία της Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού/Γενικού Επιτελείου Στρατού (ΔΙΣ/ΓΕΣ) επιγράφεται ως: *Ο αιματηρός αγών του Καρακουγιού*²³.

20. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν* Ε'1, σ. 82-83, 86, 87, 97, 100· Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 77.

21. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν* Ε'1, σ. 129-151· Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 77-80.

22. Βλ. Η. Μ. Βουτιεριδής, *Έκστρατεία*, σ. 35· Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν* Ε'1, σ. 133· Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 78.

23. Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν* Ε'1, σ. 245-254.



Επιχειρήσεις προς Αγκυρα, μάχες του Τσαλ Νταγ και του Αρνιτζ Νταγ, 15-20 Αυγούστου 1921.

Πηγή: Γ. Καλαϊτζής, *Εκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν Ε'1*, μετά τη σ. 208, Σχεδιάγραμμα 33

Μετά την κατάληψη του οροπεδίου Τοϊντεμίρ, το Γ' Σώμα Στρατού είχε διατάξει τις μεραρχίες του, την III και τη X Μεραρχία, να συνεχίσουν την προέλασή τους από την 0500 της 17ης Αυγούστου 1921²⁴. Ενώ η X Μεραρχία κινήθηκε σύμφωνα με τις διαταγές, η κίνηση της III Μεραρχίας υπήρξε βραδεία εξαιτίας της κόπωσης των ανδρών, γεγονός που προκάλεσε την άμεση επέμβαση του Στρατηγού Πολυμενάκου²⁵.

24. Το Γ' Σώμα Στρατού διέθετε τις III, VII και X Μεραρχίες Πεζικού. Η VII Μεραρχία είχε διατεθεί στη Στρατιά στο διάστημα 7-18 Αυγούστου 1921. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Εκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν Ε'1*, σ. 79, 246, Ε'2, σ. 226.

25. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Εκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν Ε'1*, σ. 245-246. Βλ. και Ν. Κολόμβας, 2/39 *Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 80-81.



Ο Υποστράτηγος Γεώργιος Πολυμενάκος, Διοικητής του Γ' Σώματος Στρατού.

Το πρωί της επομένης ημέρας, 18ης Αυγούστου, η III Μεραρχία επιτέθηκε διά δύο φαλάγγων: στα δεξιά το 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων μείον το III/39 Τάγμα Ευζώνων, συν το II/6 Τάγμα, προς Μπαϊμπούρτ και στα αριστερά το 12ο Σύνταγμα Πεζικού (Συνταγματάρχης Νικόλαος Σουμπασάκος) μείον Τάγμα

προς Καρακουγιού - Κορσακλί²⁶. Το 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων προωθήθηκε, εκδιώκοντας τους Τούρκους, και μέχρι την 1600 είχε καταλάβει τη μεταξύ Σαριχαλίλ και Καρακουγιού λοφοσειρά, αγωνιζόμενο κατά της επίλεκτης 5ης Τουρκικής Μεραρχίας Καυκάσου. Δεν είχε καταληφθεί ακόμη ο υψηλότερος και οχυρωμένος λόφος περί τα δύο χιλιόμετρα βορειοανατολικά του Καρακουγιού. Οι Τούρκοι εξαπόλυαν, κατά τη συνήθη τακτική τους, συνεχείς αντεπιθέσεις προς ανακατάληψη των απολεσθεισών θέσεων τους. Περί την 1530 οι ελληνικές δυνάμεις καταλαμβάνουν τον οχυρωμένο λόφο βορειοανατολικά Καρακουγιού, όπου κυριεύουν τέσσερα πυροβόλα και αριθμό πολυβόλων, ενώ το 12ο Σύνταγμα Πεζικού καταλαμβάνει περί την 1730 το χωριό Καρακουγιού. Ο οχυρωμένος λόφος δέχεται την 1800 σφοδρή αντεπίθεση της 5ης Τουρκικής Μεραρχίας Καυκάσου και της 61ης Τουρκικής Μεραρχίας, την οποία υποστηρίζει σχεδόν το σύνολο του πυροβολικού των δύο μεραρχιών. Ο Λόχος Ευζώνων, που υπερασπίζεται τον λόφο, αποχωρεί εξαιτίας του καταγιστικού πυρός του εχθρικού πυροβολικού. Το 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων εγκαταλείπει επίσης, εξαιτίας του καταπελτισμού του τουρκικού πυροβολικού, τα βορειοδυτικά Σαριχαλίλ υψώματα. Το ελληνικό πυροβολικό δεν μπορεί να υποστηρίξει επαρκώς τις ελληνικές δυνάμεις ελλείψει πυρομαχικών²⁷. Δημιουργείται έτσι κενό μεταξύ των δύο ελληνικών Συνταγμάτων, το οποίο δεν εκμεταλλεύονται οι Τούρκοι. Περιορίζονται στην ανακατάληψη του οχυρωμένου λόφου, την απελευθέρωση 250 περίπου αιχμαλώτων και την ανάκτηση των εγκαταλειφθέντων πυροβόλων και πολυβόλων. Προ της δημιουργηθείσας κατάστασης, η III Μεραρχία δρα αμέσως και κλείνει το κενό διά του εφεδρικού Τάγματος του 12ου Συντάγματος Πεζικού, ενώ τη νύκτα το 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων ανασυντάσσει τα κλονισθέντα τμήματά του²⁸.

Για την επόμενη ημέρα, 19η Αυγούστου 1921, το Γ' Σώμα Στρατού διατάσσει τις δυνάμεις του να παραμείνουν στις θέσεις τους προς ανασυγκρότηση, ξεκούραση και ανεφοδιασμό. Η III Μεραρχία αντικαθιστά το II/6 Τάγμα με το III/39 Τάγμα Ευζώνων, που επανέρχεται στο Σύνταγμά του, το οποίο αναλαμβάνει τη διατήρηση των βορειοδυτικών του χωριού Σαριχαλίλ θέσεων του. Το 2/39

26. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν Ε' /1*, σ. 247. Βλ. και Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 81.

27. Όπως σημειώνει η επίσημη Ιστορία της ΔΙΣ/ΓΕΣ, ο ανεφοδιασμός σε πυρομαχικά πυροβολικού ήταν ελλιπής. Οι ορειβατικές πυροβολαρχίες διέθεταν περιορισμένο αριθμό βλημάτων, ενώ από τις πεδινές πυροβολαρχίες χρησιμοποιήθηκε μόνον μία, που συγκέντρωσε τα βλήματα των άλλων δύο πυροβολαρχιών, οι οποίες παρέμειναν αχρησιμοποίητες. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν Ε' /1*, σ. 247.

28. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν Ε' /1*, σ. 247-248. Βλ. και Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 81-82.

Σύνταγμα Ευζώνων ενισχύει τις θέσεις αυτές, ανακαταλαμβάνοντας το ύψωμα περί τα 1500 μέτρα βορείως Σαριχαλίλ. Στο Σύνταγμα διατίθεται η IIIα Μοίρα Ορειβατικού Πυροβολικού. Την ίδια ημέρα η VII Μεραρχία παραχωρεί μικρή ποσότητα βλημάτων ορειβατικού και πεδινού πυροβολικού στην III Μεραρχία προς ενίσχυση του αποθέματός της²⁹.



*Επίθεση των Ευζώνων του 2/39 Συντάγματος Ευζώνων στο Καρακουγιού.
Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ, 1069.038*

Για την 20η Αυγούστου 1921 το Γ΄ Σώμα Στρατού διατάζει έναρξη της εξόρμησης την 0530, εντός των καθορισθεισών ζωνών ενεργείας που όρισε με τη διαταγή του στις 17 Αυγούστου. Η III Μεραρχία συγκροτεί δύο φάλαγγες: η δεξιά φάλαγγα με το 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων και πυροβολαρχία της IIIα Μοίρας Ορειβατικού Πυροβολικού θα προωθείτο προς ανακατάληψη του λόφου βορειοανατολικά Καρακουγιού και την καταδίωξη των Τούρκων προς Κορσακλί - Μπαϊμπούρτ, η αριστερή φάλαγγα με το 12ο Σύνταγμα Πεζικού και

29. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν Ε΄/1*, σ. 248. Βλ. και Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 82.

δύο πυροβολαρχίες των IIIα και VIIα Μοιρών Ορειβατικού Πυροβολικού θα καταλάμβανε το αμέσως δυτικώς Καρακουγιού πετρώδες αντέρεισμα και θα προήλαυε στην κατεύθυνση περί τα δύο χιλιόμετρα δυτικώς Κορσακλί - βορείως Μπαϊμπούρτ³⁰. Το 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων εξορμά κατόπιν βομβαρδισμού των εχθρικών θέσεων και περί την 0630 καταλαμβάνει τον οχυρωμένο λόφο βορειοανατολικώς Καρακουγιού. Επιτυχής είναι και η εξόρμηση του 12ου Συντάγματος Πεζικού. Τα τμήματα όμως του 2/39 Συντάγματος Ευζώνων, που προχωρούν ακάλυπτα, δέχονται πολλές απώλειες από το εχθρικό πυροβολικό. Ακολουθεί ισχυρή τουρκική αντεπίθεση από βορειοανατολικά, που κλονίζει και ανατρέπει το Σύνταγμα. Οι Τούρκοι ανακαταλαμβάνουν τον οχυρωμένο λόφο. Ο Συνταγματάρχης Καραχρήστος συγκρατεί τα τμήματά του, που ενισχύονται με Διλοχία του εφεδρικού II/6 Τάγματος. Οι Αιτωλοακαρνάνες Εύζωνοι επιτίθενται διά της λόγχης και ανακαταλαμβάνουν τον λόφο. Νέος σφοδρός κανονιοβολισμός του τουρκικού πυροβολικού οδηγεί εκ νέου στην απώλεια του λόφου. Ο Βλάσιος Καραχρήστος επεμβαίνει και πάλι, μαζί με τον Διοικητή Πυροβολικού της Μεραρχίας Αντισυνταγματάρχη Αθανάσιο Πουρνάρα. Οι σαλπικτές δίνουν τα παραγγέλματα για επίθεση, ενώ οι Εύζωνοι εμπνέονται από την παρουσία του στιβαρού Διοικητή τους. Τα ανασυντασσόμενα τμήματα εξορμούν με την υποστήριξη πυροβολικού και καταλαμβάνουν για τρίτη φορά τον λόφο³¹. Οι πολεμικές ιαχές και τα εμβατήρια δονούν την ατμόσφαιρα, ενώ η αιματοβαμμένη Σημαία του Συντάγματος υψώνεται ξανά στον λόφο. Ο Συνταγματάρχης Καραχρήστος περιφέρεται έφιππος ανάμεσα στους άνδρες του, εμψυχώνοντάς τους στην ηρωική εκείνη προσπάθεια. Τότε, την 0925, τραυματίζεται θανάσιμα από σφαίρα³². Ο ηρωικός Συνταγματάρχης πίπτει πρόμαχος των ανδρών του.

Τον ηρωικό θάνατο του Συνταγματάρχη Καραχρήστου περιγράφει στα ανέκδοτα απομνημονεύματά του ο στρατιώτης του Συντάγματος και μετέπειτα ιερέας Αντώνιος Τζάννης:

Τὴν κρίσιμον κατάστασιν ἔσωσεν ἀετὸς ὁ (Καραχρήστος) διοικητὴς τοῦ συντάγματος, ὅστις καθάλα στὸ ἄλλογο τὴν περίφημη Μπέλα - τοῦ συνταγματάρχου Ζωιτοπούλου – καὶ μὲ τὸ πιστόλι στὸ χέρι ρίχνηται ἀνάμεσα στοὺς τσολιάδες, φωνάζει, πυροβολεῖ, τοὺς ἐνθαρρύνει, κυρίως μὲ τὸ παράδειγμά του, τοὺς

30. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Ἐκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν* Ε' /1, σ. 248-249.

31. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Ἐκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν* Ε' /1, σ. 249-250. Βλ. και Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 82-83.

32. Βλ. Η. Μ. Βουτιερίδης, *Ἐκστρατεία*, σ. 56· Γ. Καλαϊτζής, *Ἐκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν* Ε' /1, σ. 250· Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 83.

γυρίζει πίσω και έπικεφαλῆς αὐτὸς ἀνατρέπει τοὺς ἐπιτιθέμενους ἀλλὰ, ἐχθρική τότε σφαῖρα τὸν βρίσκει στὸ στήθος καὶ τὸν ἀφήνει στὸν τόπο ...³³.

Μετά τον θάνατο του Συνταγματάρχη Καραχρήστου, οι Τούρκοι κατορθώνουν να καταλάβουν για τρίτη φορά τον λόφο, καθώς και άλλο ύψωμα, περί τα 1200 μέτρα νοτιότερα. Οι Εύζωνοι όμως εμπνέονται από τον ηρωικώς πεσόντα Διοικητή τους και υπό τον νέο Διοικητή Αντισυνταγματάρχη Σπυρίδωνα Γιγάντε αντεπιτίθενται και ανακαταλαμβάνουν περί την 1100 με νέα έφοδο τον οργανωμένο λόφο. Εις μνήμην του ηρωικού Διοικητή τους τον ονομάζουν *Λόφο Καραχρήστου*³⁴. Ο λόφος, ένα ακόμη ελληνικό τοπωνύμιο χαμένο σήμερα στις αχανείς εκτάσεις της Μικράς Ασίας, παραμένει σε ελληνικά χέρια έως την υποχώρηση της Στρατιάς δυτικά του Σαγγαρίου λίγες μέρες αργότερα. Οι απώλειες του Συντάγματος κατά τη 18η, 19η και 20η Αυγούστου 1921 ήταν τρομακτικές: 30 αξιωματικοί και 545 οπλίτες³⁵. Είναι άξιο αναφοράς ότι στη μάχη στο νοτιοδυτικώς Καρακουγιού πετρώδες ύψωμα τραυματίστηκε σοβαρά περί την 1700 διά ριπής πολυβόλου ο Διοικητής του 12ου Συντάγματος Πεζικού Συνταγματάρχης Νικόλαος Σουμπασάκος³⁶. Δείγμα και αυτό της σκληρότητας της μάχης αλλά και της αυτοθυσίας των Διοικητών των μεγάλων μονάδων, οι οποίοι εμάχοντο στην πρώτη γραμμή του πυρός.

Στην ηρωική θυσία του Συνταγματάρχη Βλασίου Καραχρήστου αναφέρεται σχετικό τηλεγράφημα του Αρχιστρατήγου Αναστασίου Παπούλα προς τον εξαδέλφο του ήρωα Νικόλαο Στράτο, τον μετέπειτα, για λίγες ημέρες, Πρόεδρο της Κυβερνήσεως (3-9 Μαΐου 1922):

Νικ. Στράτον

Αθήνας

Διὰ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον Συνταγματάρχου Βλάση Καραχρήστου πεσόντος ἐπὶ κεφαλῆς Συντάγματός του κατὰ τὴν γιγαντομαχίαν ἐκπορθήσεως ὄχυρωτάτων ὄρεινῶν γραμμῶν ἐχθροῦ, συλλυποῦμαι ἐκ βάθους ψυχῆς. Λυποῦμαι μὲν διὰ

33. Το απόσπασμα από τα ανέκδοτα απομνημονεύματα του Αντωνίου Τζάννη παραθέτει ο Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 83-84. Ο Διοικητής του 2/39 Συντάγματος Ευζώνων Συνταγματάρχης Δημοσθένης Ζωιτόπουλος είχε τραυματισθεί στη μάχη του Αβγκίν στις 15 Μαρτίου 1921. Βλ. Κ. Νερούτσος, *Έκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Γ΄*, σ. 187· Ν. Κολόμβας, *2/39 Σύνταγμα Ευζώνων*, σ. 64-65.

34. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ε΄/1*, σ. 250.

35. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ε΄/1*, σ. 251.

36. Βλ. Γ. Καλαϊτζής, *Έκστρατεία εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ε΄/1*, σ. 250.

τὴν ἀπώλειαν πολυτίμου φίλου, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ὑπερηφανεύομαι διὰ τὴν δόξαν καὶ τὸ κλέος ἐντίμου στρατιώτου.

Παπούλας³⁷

Ο Ελληνικός Στρατός τίμησε τον ηρωικό Συνταγματάρχη Βλάσιο Καραχρήστο, τον οποίον προήγαγε μεταθανάτια σε Υποστράτηγο. Στις 26 Σεπτεμβρίου 2000, με απόφαση του Ανωτάτου Στρατιωτικού Συμβουλίου, το 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων έλαβε την ονομασία 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων «Συνταγματάρχης Καραχρήστος». Σήμερα λειτουργεί ως Κέντρο Εκπαίδευσης Νεοσυλλέκτων της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου.



*2/39 Σύνταγμα Ευζώνων «Συνταγματάρχης Καραχρήστος»
- Κέντρο Εκπαίδευσης Νεοσυλλέκτων Μεσολογγίου.*

Πηγή: <https://www.patrishnews.com/mesologgi-epanaleitoyrgei-to-kentro-ekpaideysis-neosyllektion/>

37. Βλ. εφημ. Έμπρός, αρ. φ. 8931 (Τετάρτη, 25 Αυγούστου 1921), σ.1.



Πηγή: https://www.orthodoxianewsagency.gr/aytokefales_ekklisies/ekklisia_kiprou/%CE%B9-%CE%BC-%CE%BC%CF%8C%CF%81%CF%86%CE%BF%CF%85/ekdiloseis-gia-tin-eorti-tou-agiou-mamantos-sta-katexomena/

Ο ναός της Μονής του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου (Μέρος Α΄)

Μάριος Σολωμού,
Φιλολόγος - Κάτοχος Μεταπτυχιακού Τίτλου στις Βυζαντινές Σπουδές
και τη Λατινική Ανατολή

Η διάδοση της τιμής του Αγίου Μάμαντος στη Μεσόγειο και την Κύπρο

Ο Άγιος Μάμας γεννήθηκε στην πόλη Γάγγρα της Μικράς Ασίας, μαρτύρησε σε νεαρή ηλικία και τιμάται από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους. Κέντρο τιμής του ήταν η Καισάρεια της Καππαδοκίας, όπου μαρτύρησε επί του αυτοκράτορα Αυρηλιανού (270-275 μ.Χ.). Η τιμήση και η αναγνώρισή του ως Προστάτη Αγίου διαδόθηκε ταχύτατα στη Μεσόγειο -μεταξύ άλλων και στην Κωνσταντινούπολη και την Κύπρο- λόγω της συγκαταριθμησής του στα κύρια προσκυνήματα και της μεταφοράς των λειψάνων του. Στη μεγαλόνησο Κύπρο, συγκεκριμένα, ένας μεγάλος αριθμός χωριών, οικισμών, πόλεων, τοποθεσιών και ναών συνδέονται με το όνομά του λόγω της ιδιότητάς του ως ο Άγιος προστάτης των Ακριτών και των ποιμένων¹.

Η πρώτη λατρεία του Αγίου Μάμαντος στην Κύπρο πιθανότατα χρονολογείται από τον 7ο αιώνα μ.Χ., το 698 μ.Χ., όταν στάλθηκαν εκεί οι Απελάτες για τη φύλαξη του νησιού από τις αραβικές επιδρομές. Η Άννα Μαραβά Χατζηνικολάου πιστεύει ότι η Κύπρος δεν απομακρύνθηκε από τη βυζαντινή ζώνη και η λατρεία του Αγίου Μάμαντος ήταν διαδεδομένη εκεί από τα παλιά χρόνια, επειδή η Κύπρος υπήρξε μεγάλο χριστιανικό κέντρο κατά τον Μεσαίωνα². Η κορύφωση της τιμής του παρατηρείται την εποχή της Φραγκοκρατίας και ιδιαίτερα τον 15ο αιώνα με τη μεταφορά της λάρνακάς του στη Μόρφου. Η ύπαρξη του τάφου και η θαυματουργή επίδραση του μύρου από το σώμα του Αγίου περιγράφονται πρώτα από τον Ρώσο περιηγητή Ζώσιμο Διάκονο³.

1. M. Jones - A. Milward Jones, *The Canopy of Heaven The Ciborium in the Church of St. Mamas Morphou*, Λευκωσία 2010, σ. 55· Α. Τσιλιπάκου - Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Η τιμή του Αγίου Μάμαντος στη Μεσόγειο - Ένας ακρίτας Άγιος ταξιδεύει*, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 22, 32, 35.

2. Α. Χατζηνικολάου - Μαραβά, *Ο άγιος Μάμας*, Αθήνα 1995, σ. 76.

3. Βλ. ό.π.. σ. 72, 77.

Για το ταξίδι της λάρνακας του Αγίου Μάμαντος στην Κύπρο γίνεται πρώτη φορά αναφορά τον 15ο αιώνα από τον χρονικογράφο της Φραγκοκρατίας Λεόντιο Μαχαιρά. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, ο Άγιος ήρθε από την Αλλάγια, λιμάνι κοντά στην Αττάλεια της Παμφυλίας. Η λάρνακα του Αγίου βρίσκεται εντοιχισμένη στον βόρειο τοίχο της ομώνυμης εκκλησίας του στη Μόρφου⁴.

Δεν γνωρίζουμε με απόλυτη ακρίβεια πότε έφθασαν τα λείψανα του Αγίου στην Κύπρο και αν υπάρχει σύνδεση με τον τάφο του στην Καισάρεια, και τούτο ανεξάρτητα από τον προαναφερθέντα μύθο από την Αλλάγια. Η λάρνακα του Αγίου μεταφέρθηκε πιθανόν στην Κύπρο τον 11ο αιώνα με τις μετακινήσεις προσφύγων από τη Μικρά Ασία και τη Συρία εξαιτίας της κατάληψης των εδαφών τους από τους αλλόθρησκους Σελτζούκους Τούρκους. Σε όλη την Κύπρο έχουν ταυτιστεί 71 χώροι σχετικοί με τη τιμήση του Αγίου Μάμαντος⁵.

Παρά την άποψη της Άννας Μαραβά Χατζηνικολάου, δεν γνωρίζουμε αν ο Άγιος Μάμας τιμάτο στη Βυζαντινή Κύπρο. Με βεβαιότητα μπορούμε να πούμε ότι ο παιδομάρτυς Μάμας συναντάται σε βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Κύπρου από τον 12ο αιώνα και σε πολυάριθμες φορητές εικόνες του 13ου αιώνα. Αυτό οφείλεται στη διάδοση της τιμήσής του, την καθιέρωση του προσκυνήματός του στη Μόρφου και τη δημιουργία πολλών ναών με το όνομά του⁶.

Ιστορικό πλαίσιο - Η Μόρφου κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας και της Ενετοκρατίας

Η Μόρφου κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας ήταν ένα από τα μεγαλύτερα χωριά στην Κύπρο, γνωστή ως Μόρφο, Μίορφο ή Μόρσο. Ήταν ένα ξακουστό φέουδο, γνωστό για τη γονιμότητά της και την παραγωγή μεταξιού. Εξαιτίας του άφθονού της νερού η Μόρφου κατέστη μια από τις πιο παραγωγικές περιοχές ζαχαροκαλάμου και μεταξιού⁷.

Κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας η κομητεία της Μόρφου ονομαζόταν Πεντάγυια και διοικείτο από τον επικεφαλής του διαμερίσματος ή της επαρχίας⁸.

4. Βλ. ό.π., σ. 70, 71, 75.

5. Α. Τσιλιπάκου - Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Η τιμή του Αγίου Μάμαντος*, σ. 36, 70.

6. Βλ. ό.π., σ. 76.

7. Μ. Jones - Α. Milward Jones, *The Canopy of Heaven*, σ.33.

8. Βλ. ό.π., σ. 34.

Επιπρόσθετα, αυτή την περίοδο το φέουδο της Μόρφου πέρασε στην οικογένεια των Συγκλητικών, οι οποίοι ήταν μια πλούσια ορθόδοξη οικογένεια της εποχής. Το φέουδο της Μόρφου αγοράστηκε από τον Ευγένιο Συγκλητικό, μέλος της οικογένειας, για σαράντα χιλιάδες δουκάτα και με τη διαθήκη του το 1538 αναφέρεται ως κτήτορας του σημερινού ναού του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου. Επισημαίνεται ως ο σημερινός ναός, επειδή, όπως θα προκύψει αναλυτικότερα από το επόμενο κεφάλαιο, υπήρχαν και προηγούμενοι ναοί στον ίδιο χώρο⁹.



Εικόνα 1

Κάτοψη του ναού του Αγίου Μάμαντος Μόρφου με την ανασκαφική δραστηριότητα του Arthur Megaw το 1958, με πιο σκούρο πράσινο-γκρι χρώμα σημειώνεται η σημερινή εκκλησία, ενώ με ανοικτό πράσινο, καφέ και βαθύ κόκκινο οι προηγούμενες εκκλησίες.

Πηγή: M. Jones - A. Milward Jones, *The Canopy of Heaven*, σ. 73

9. Λ. Μιχαηλίδου – Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Η Μόρφου ως Θεομόρφου, του χθες, του σήμερα και του αύριο*, Λευκωσία 2011, σ. 17.

Η ανασκαφή του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου

Η ανασκαφή του ιερού ναού του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου διεξήχθη την περίοδο της Αγγλοκρατίας το 1958 από τον Arthur Megaw. Αυτή είναι η μόνη επαγγελματική ανασκαφή που πραγματοποιήθηκε μέχρι σήμερα. Ανακαλύφθηκαν μέσω των ευρημάτων τρεις παλιότερες εκκλησίες, με την πρώτη να χρονολογείται μεταξύ 5ου και 6ου αιώνα, τη δεύτερη τον 7ο αιώνα και την τρίτη από τον 14ο αιώνα μέχρι τον 15ο αιώνα. Κάτω από το δάπεδο της παρούσας εκκλησίας, ο Megaw ανακάλυψε βενετική κεραμική του πρώιμου 16ου αιώνα. Ως εκ τούτου, εισηγήθηκε ημερομηνία για το κτίσιμο της παρούσας εκκλησίας του Αγίου Μάμαντος που συγκαταλέγεται στον μετέπειτα 16ο αιώνα¹⁰.

Ο σημερινός ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου

Ο ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου εντάσσεται στον τύπο του τρίκλιτου ναού με περίπου ισοϋψή κλίτη και κατασκευάστηκε τη δεκαετία του 1530. Η ακριβής ημερομηνία κατασκευής του παρόντα ναού, σύμφωνα με βενετικά έγγραφα όπως τα παραθέτει ο Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου¹¹, είναι το έτος 1535. Ο Thomas Kaffenberger όμως στην πρόσφατη διδακτορική του διατριβή δεν δίνει με απόλυτη ακρίβεια την ημερομηνία κατασκευής του ναού και την τοποθετεί στη δεκαετία του 1530¹². Η Νάσα Παταπίου διαπιστώνει από τη διαθήκη του Ευγένιου Συγκλητικού του έτους 1538 ότι ο φεουδάρχης είχε στενή σχέση με την εκκλησία του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου, διότι σε πολλές περιπτώσεις λαμβάνεται μέριμνα για κληροδοτήματα του διαθέτη προς αυτήν. Το μόνο βέβαιο συμπέρασμα είναι ότι ο ναός κτιζόταν γύρω στο 1538¹³.

Ο ναός του Αγίου Μάμαντος αναφέρεται από διάφορα συγγράμματα ότι ανήκει στον φραγκοβυζαντινό ρυθμό¹⁴. Φραγκοβυζαντινός ρυθμός ορίζεται από τη Νάσω Χρυσοχού ως ο ρυθμός που διατηρεί στοιχεία της βυζαντινής παράδοσης σε ισχυρό βαθμό, αλλά ταυτόχρονα υιοθετεί αρχιτεκτονικά στοιχεία της Λατινοκρατίας και της

10. M. Jones – A. Milward Jones, *The Canopy of Heaven*, σ. 72.

11. Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Ο καθεδρικός ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου, Λευκωσία 2010*, σ. 24.

12. Th. Kaffenberger, *Tradition and Identity. The Architecture of Greek Churches in Cyprus (14th to 16th Centuries)*, Wiesbaden 2020, τόμ. II, σ. 311.

13. Α. Τσιλιπάκου – Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Η τιμή του Αγίου Μάμαντος*, σ. 84.

14. Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Ο καθεδρικός ναός*, σ. 26· M. Jones – A. Milward Jones, *The Canopy of Heaven*, σ. 63· Λ. Μιχαηλίδου – Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Η Μόρφου ως Θεομόρφου*, σ. 17· Α. Τσιλιπάκου – Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Η τιμή του Αγίου Μάμαντος*, σ. 70.

Βενετοκρατίας και αφομοιώνει γενικά τα λατινικά στοιχεία¹⁵. Ο φραγκοβυζαντινός ρυθμός δεν υφίσταται γενικά, όπως υποστηρίζει και ο Τάσος Παπακώστας σε ένα άρθρο του για τον ναό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων¹⁶. Επισημαίνει ότι η συμπερίληψη ενός θόλου στον ναό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων, που πιστεύεται ότι ανήκε στην αρχική φάση κατασκευής του, ερμηνεύτηκε ως μια φάση αρχιτεκτονικής ανάπτυξης που σημειώθηκε κατά τη διάρκεια της περιόδου των Λουζινιανών και δημιούργησε ένα ξεχωριστό ύφος στην ορθόδοξη εκκλησιαστική αρχιτεκτονική, που ονομάζεται φραγκοβυζαντινό. Ο ερευνητής αμφισβήτησε την πιο πάνω άποψη, υποστηρίζοντας το επιχείρημά του με τα στοιχεία της χρονολόγησης και της δομικής κατασκευής άλλων μνημείων, τα οποία δεν δικαιολογούν μια τέτοια ερμηνεία. Τα μνημεία αυτά είναι ο ελληνικός καθεδρικός ναός της Παναγίας της Οδηγήτριας, ο ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου και το καθολικό της Εγκλείστρας του Αγίου Νεοφύτου στην Πάφο.

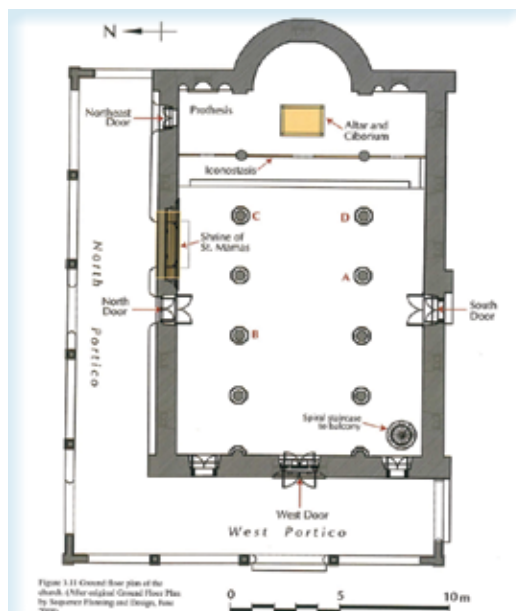


Figure 1.11 General floor plan of the church. A floor-related General Floor Plan by September Planning and Design, Inc. 2004

Εικόνα 2

Κάτοψη του ναού του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου.

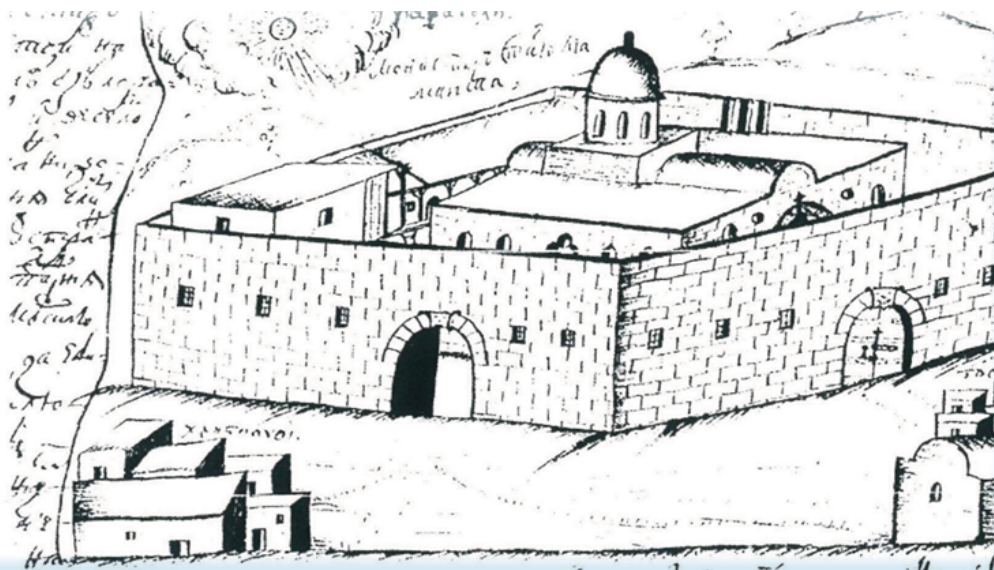
Πηγή: M. Jones - A. Milward Jones, *The Canopy of Heaven*, σ. 82

Υποστηρίζει επίσης ότι ακόμα και αν ο θόλος στον Άγιο Γεώργιο των Ελλήνων υπήρξε μέρος της ριζικής ανακατασκευής, και όχι του αρχικού σχεδίου του, δεν θα μπορούσε να ανταποκριθεί στον φραγκοβυζαντινό ρυθμό που του έχει αποδοθεί σε αυτή τη μεταγενέστερη περίοδο (τέλη 15ου και αρχές 16ου αιώνα). Ο συγγραφέας υποστηρίζει, επίσης, την άποψή του με το επιχείρημα της αναβίωσης παλαιότερων αρχιτεκτονικών τάσεων που συμβαίνει την ίδια περίοδο στη Δυτική Ευρώπη. Η αναβίωση αυτών των τάσεων ήταν συγκεκριμένα δύο. Πρώτη ήταν η επιστροφή στη γοτθική κληρονομιά, η οποία ανήκε σε μια ευρύτερη ανάπτυξη που χαρακτήριζε την πρώιμη Αναγέννηση, με την Τοσκάνη να επαναπροσεγγίζει τη ρομανική και τη Βενετία τη βυζαντινή κληρονομιά. Η

15. N. Χρυσοχού, *Η Ορθόδοξη εκκλησιαστική αρχιτεκτονική στην Κύπρο κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας* [Μελέται και Υπομνήματα, VIII], Λευκωσία 2018, σ. 21-22.

16. T. Papacostas, «A Gothic Basilica in the Renaissance: Saint George the Greeks at Famagusta», στο: A. Weyl Carr (επιμ.), *Famagusta, Art and Architecture*, τόμ. Ι, Turnhout 2014, σ. 339-366.

δεύτερη αναβίωση ήταν αυτή της χρήσης των τρούλων, που επηρεάστηκε από τα επιτεύγματα της Φλωρεντίας, τα οποία ίσως προήλθαν από προηγούμενα μοντέλα βυζαντινής έμπνευσης¹⁷.



Εικόνα 3

Σκίτσο του Bars'kyj.

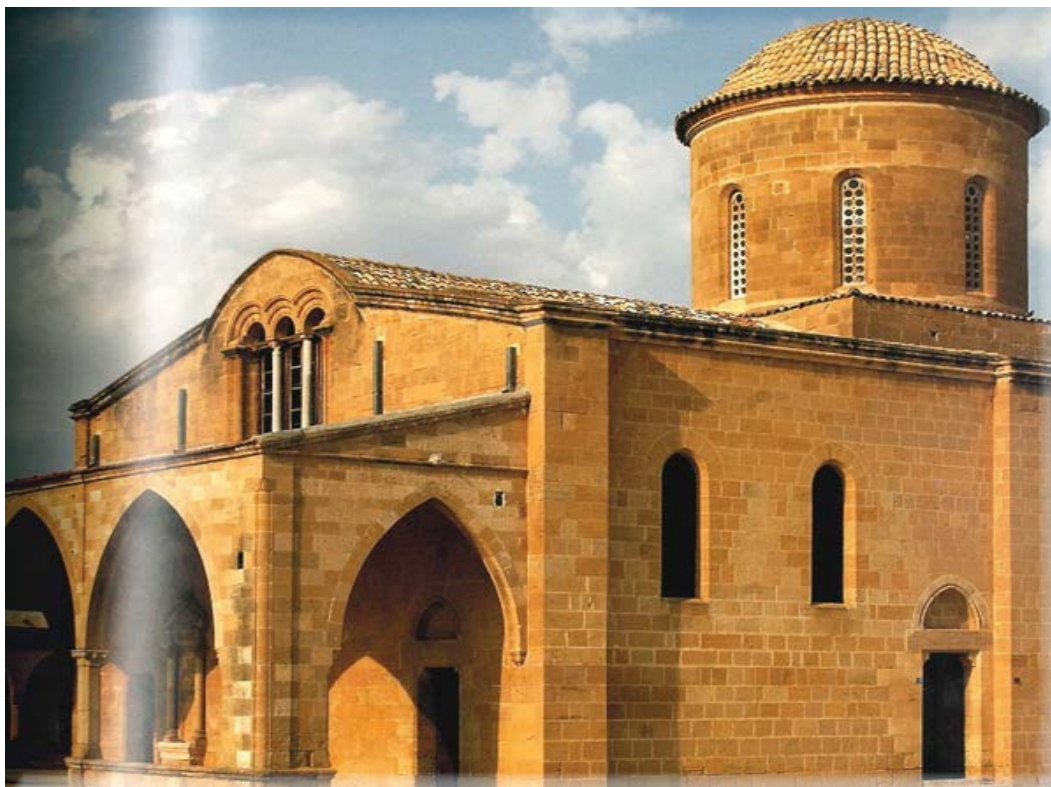
Η μονή του Αγίου Μάμαντος Μόρφου και στο εσωτερικό της ο ομώνυμος ναός.

Πηγή: M. Jones - A. Milward Jones, *The Canopy of Heaven*, σ. 61

Τον ορισμό για τον φραγκοβυζαντινό ρυθμό απορρίπτει και ο Thomas Kaffenberger στο μνημειώδες έργο του *Tradition and Identity: The Architecture of Greek Churches of Greek Churches in Cyprus (4th to 16th Centuries)*¹⁸. Ο Thomas Kaffenberger δέχεται την άποψη του Jimmy Schryver και επισημαίνει ότι η ταυτότητα και η κοινωνία στη φραγκική Κύπρο δεν ήταν ακριβώς υδριβική-μεικτή. Ένα άτομο μπορούσε να αποτελείται από διάφορες συλλογικές ταυτότητες. Έτσι και στον τομέα της αρχιτεκτονικής τα φαινόμενα της ενσωμάτωσης του γοθτικού, του λεβαντινού και ξένων στοιχείων, επειδή δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς, τα επισκιάζει η ορολογία του «Φραγκοβυζαντινού ρυθμού», με παράδειγμα τον Άγιο Γεώργιο των Ελλήνων ως σημείο αλληλεπίδρασης Ελλήνων και Λατίνων. Συνεπώς αυτή η επισκίαση οδηγεί σε λάθος συμπεράσματα, γιατί ο Άγιος Γεώργιος των Ελλήνων δεν απαντάται στην κατηγορία του φραγκοβυζαντινού ρυθμού, όπως έχει υποστηρίξει και ο Τάσος

17. Βλ. ό.π., σ. 349- 351.

18. Th. Kaffenberger, *Tradition and Identity*, τόμ. Ι, σ. 27, 31.



Εικόνα 4

Άποψη του ναού του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου.

Πηγή: Α. Τσιλιπάκου - Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Η τιμή του Αγίου Μάμαντος*, σ. 69

Παπακώστας πιο πάνω, και τα φαινόμενα ενσωμάτωσης πρέπει επεξηγούνται ως «φαινόμενα αναβίωσης» και όχι ως φραγκοβυζαντινός ρυθμός¹⁹.

Ο ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου διαθέτει έξι εισόδους. Στη δυτική πλευρά του ναού υπάρχουν τρεις εισοδοί και σήμερα ο ναός βρίσκεται στο κέντρο του ομώνυμου μοναστηριού, το οποίο είναι κτισμένο τον 15ο αιώνα, πιθανόν την πρώτη δεκαετία του, διότι γίνεται αναφορά του σε ένα κείμενο σε αρχεία του Βατικανού με ημερομηνία 30 Μαΐου 1510²⁰.

Στη νότια πλευρά υπάρχει μόνο μια είσοδος και στη βόρεια υπάρχουν δύο, μια για τον κυρίως ναό και μια μικρότερη για το ιερό. Ξεχωρίζει στη δυτική κύρια είσοδο το λιθανάγλυφο γοθθίζον περιθύρωμα, το οποίο απαρτίζεται από

19. Th. Kaffenberger, *Tradition and Identity*, τόμ. Ι, σ.371-372.

20. M. Jones - A. Milward Jones, *The Canopy of Heaven*, σ. 63.



Εικόνα 5

Άποψη του καμπαναριού της εκκλησίας του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου.

Πηγή: M. Jones - A. Milward Jones, *The Canopy of Heaven*, σ. 80

δύο μαρμάρινους κίονες. Πάνω από όλες τις εισόδους υπάρχει μια κόγχη με οξυκόρυφο τόξο. Στη βόρεια πλευρά του περιστώου του ναού υπάρχουν πέντε οξυκόρυφες καμάρες που καταλήγουν σε κτιστούς κίονες με κιονόκρανα και στη δυτική πλευρά υπάρχουν τέσσερα ψηλά οξυκόρυφα τόξα. Ο ναός είναι κτισμένος με τετραγωνισμένους πωρολίθους σε ισόδομη τοιχοδομία και οι εσωτερικές διαστάσεις του είναι 18.40X12 μέτρα. Η αψίδα του ναού είναι ημικυκλική εσωτερικά και εξωτερικά, με χορδή 4.5 μέτρα και βέλος 2.6 μέτρα²¹.

Το καμπαναριό του ναού βρίσκεται βορειοανατολικά και είναι κατασκευασμένο σε τρία τμήματα. Για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε κομμένος ασβεστόλιθος και συγκαταλέγεται στο νεοκλασικό στυλ του μέσου και ύστερου 19ου αιώνα, το οποίο στην αγγλική ορολογία ονομάζεται neo-grec style²². Στο μέσο του βόρειου

21. Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Ο καθεδρικός ναός*, σ. 26, 28.

22. M. Jones – A. Milward Jones, *The Canopy of Heaven*, σ. 81.



Εικόνα 6
Επιτύμβιο επίγραμμα στο εσωτερικό της
σαρκοφάγου του Αγίου Μάμαντος στη
Μόρφου.

Πηγή: Χρ. Χατζηχριστοδούλου, σ. 49



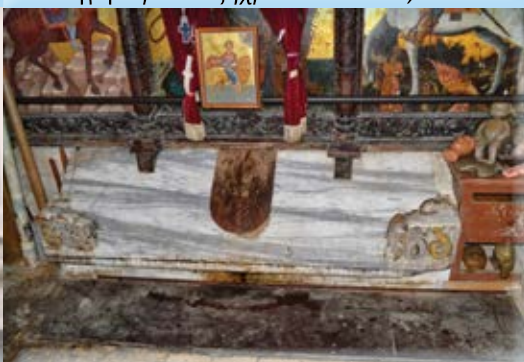
Εικόνα 7
Εξωτερική άποψη της σαρκοφάγου του
Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου με τα
γοτθικά αρκοσόλια.

Πηγή: Χρ. Χατζηχριστοδούλου, σ. 89



Εικόνα 8
Λεπτομέρεια γοτθικού αρκοσολίου της
σαρκοφάγου του Αγίου Μάμαντος στη
Μόρφου.

Πηγή: Χρ. Χατζηχριστοδούλου, σ.37



Εικόνα 9
Ολική άποψη του εσωτερικού της
σαρκοφάγου του Αγίου Μάμαντος στη
Μόρφου.

Πηγή: Χρ. Χατζηχριστοδούλου, σ. 34

τοίχου του ναού και σε σημαντικό σημείο βρίσκεται η σαρκοφάγος του Αγίου Μάμαντος, η οποία χρονολογείται τον 3ο αιώνα μ.Χ. και είναι κατασκευασμένη από λευκό μάρμαρο. Είναι τοποθετημένη στον τοίχο με τέτοια μέθοδο, ώστε να γίνεται ορατή από την εξωτερική πλευρά και είναι διακοσμημένη με γοτθικό αρκοσόλιο. Στη νότια πλευρά της σαρκοφάγου υπάρχει επιτύμβιο επίγραμμα, το οποίο αναφέρει ότι ο Αρτεμίδωρος τιμά δύο αγαπημένες του θηλυκές υπάρξεις και όταν πεθάνει να ταφεί και ο ίδιος σε αυτή τη θήκη²³.

Τέλος Α΄ Μέρους

23. Χρ. Χατζηχριστοδούλου, *Ο καθεδρικός ναός*, σ. 36, 38.

Παρουσία του ακροβατικού σμήνους της Βασιλικής Αεροπορίας της Σαουδικής Αραβίας στην Αεροπορική Βάση Πάφου

Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς

Την Παρασκευή, 26 Μαΐου 2023, στο πλαίσιο της συνεργασίας και των αναβαθμισμένων σχέσεων μεταξύ των Ενόπλων Δυνάμεων της Κυπριακής Δημοκρατίας και του Βασιλείου της Σαουδικής Αραβίας, το ακροβατικό σμήνος της Βασιλικής Αεροπορίας της Σαουδικής Αραβίας «SAUDI HAWKS» φιλοξενήθηκε στην Αεροπορική Βάση «ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ» στην Πάφο, που χρησιμοποιήθηκε ως ενδιάμεσος σταθμός για τον ανεφοδιασμό και την ολιγόωρη ανάπαυση των πληρωμάτων του σμήνους.

Το εν λόγω ακροβατικό σμήνος, που αποτελείται από 8 αεροσκάφη τύπου Hawk και 2 αεροσκάφη C-130 ως υποστηρικτικά, εκτέλεσε, μεταξύ άλλων, φιλοφρονητική επίδειξη και αεροπορικό χαιρετισμό άνωθεν της Αεροπορικής Βάσης.

Η παρουσία του ακροβατικού σμήνους της Σαουδικής Αραβίας στην Κύπρο εντάσσεται στο πλέγμα των διεθνών συνεργασιών που έχει αναπτύξει η Εθνική Φρουρά και αποτελεί τη συνέχεια της αναβαθμισμένης συνεργασίας και της άριστης σχέσης μεταξύ των Ενόπλων Δυνάμεων των δύο κρατών.





Πηγή: <http://www.army.gov.cy/el/news/1224>

Τελετή παράδοσης της Ελληνικής Σημαίας του Ναυτικού Σταθμού Κερύνειας στην Εθνική Φρουρά

Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς

Την Τρίτη, 30 Μαΐου 2023, πραγματοποιήθηκε στο Αρχηγείο της Αστυνομίας Κύπρου η Τελετή Παράδοσης της Ελληνικής Σημαίας του Ναυτικού Σταθμού Κερύνειας, της Ναυτικής Διοίκησης Κύπρου, από τον Αρχηγό Αστυνομίας Κύπρου κ. Στυλιανό Παπαθεοδώρου στον Αρχηγό της Εθνικής Φρουράς Αντιστράτηγο Δημόκριτο Ζερβάκη.

Η τελετή πραγματοποιήθηκε στην παρουσία του Υπουργού Άμυνας κ. Μιχάλη Γιωργάλλα, της Υπουργού Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως κ. Άννας Κουκκίδη-Προκοπίου, του Διοικητή Ναυτικού Αρχιπλοίαρχου Κωνσταντίνου Γενναδίου ΠΝ και αντιπροσωπείας στελεχών.

Η Ελληνική Σημαία βρισκόταν επηρμένη στο Κάστρο της Κερύνειας και την απέσπασαν Τούρκοι στρατιώτες κατά την περίοδο της Τουρκικής Εισβολής του 1974. Το 2004 παραδόθηκε από Τουρκοκύπριο πολίτη στην Αστυνομία Κύπρου και μέχρι σήμερα φυλασσόταν στο Μουσείο Αστυνομίας.



Τελετή παράδοσης της Ελληνικής Σημαίας του Ναυτικού Σταθμού Κερύνειας στην Ε.Φ.



Πηγή: <http://www.army.gov.cy/el/news/1231>

Φωτογραφική Ανασκόπηση Δραστηριοτήτων της Εθνικής Φρουράς



Ο Υπουργός Άμυνας της Σλοβενίας κ. Marjan Sarec πραγματοποίησε την Τετάρτη, 1 Φεβρουαρίου 2023, επίσημη επίσκεψη στην Κύπρο. Στο πλαίσιο της επίσκεψης, ο Αρχηγός της Εθνικής Φρουράς Αντιστράτηγος Δημόκριτος Ζερβάκης είχε κατ' ιδίαν συνάντηση με τον ομόλογό του Υποστράτηγο Robert Glavas.



Δύο Αξιωματικοί των Γαλλικών Ενόπλων Δυνάμεων, στο πλαίσιο του Προγράμματος Διμερούς Αμυντικής Συνεργασίας μεταξύ Κυπριακής και Γαλλικής Δημοκρατίας, συμμετείχαν από τις 16 Ιανουαρίου έως τις 10 Φεβρουαρίου 2023 σε εκπαιδευτικές και άλλες δραστηριότητες της Εθνικής Φρουράς.



Συνδιοργανώθηκε από τις 11 έως τις 17 Φεβρουαρίου 2023 από την Εθνική Φρουρά και τις Ένοπλες Δυνάμεις των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής η άσκηση ειδικών επιχειρήσεων μικρής κλίμακας με την επωνυμία «SILVER FALCON SOFEX - 2023».



Συνδιοργανώθηκε από τις 20 Φεβρουαρίου έως τις 17 Μαρτίου 2023 από τη Διοίκηση Ναυτικού της Εθνικής Φρουράς και τις Ένοπλες Δυνάμεις των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής η άσκηση σχεδιασμού και εκτέλεσης ειδικών επιχειρήσεων με την επωνυμία ΤΑΜΣ «PROTEAS - 1/23».



Πραγματοποιήθηκε στις 4 και 5 Απριλίου 2023 στη Λετονία η ετήσια Σύνοδος των Αρχηγών Χερσαίων Δυνάμεων των κρατών - μελών του Οργανισμού FINABEL, όπου συμμετείχε ο Υπαρχηγός της Εθνικής Φρουράς Αντιστράτηγος Λουκάς Χατζημιχαήλ.



Διεξάχθηκε στην Κύπρο από τις 7 έως τις 11 Μαΐου 2023, στο πλαίσιο του Προγράμματος Διμερούς Αμυντικής Συνεργασίας μεταξύ των Ενόπλων Δυνάμεων της Κυπριακής Δημοκρατίας και του Κράτους του Ισραήλ, η άσκηση ΤΑΜΣ «ΑΓΑΠΗΝΩΡ-2023».

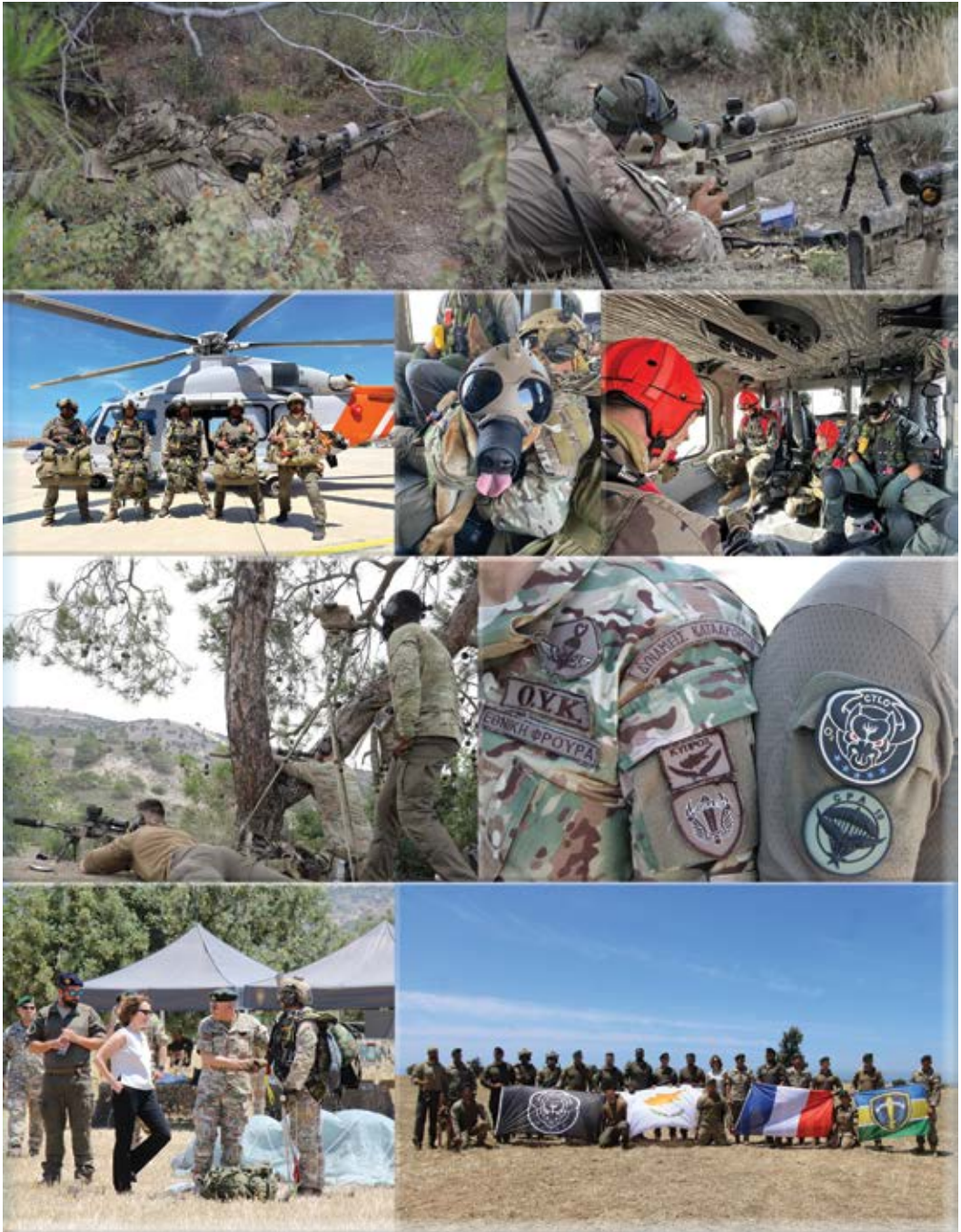


Πραγματοποιήθηκε την Παρασκευή, 26 Μαΐου 2023, στη Ναυτική Βάση «Ευάγγελος Φλωράκης» η τελετή αποφοίτησης των Υποβρύχιων Καταστροφέων του 83ου Σχολείου Ομάδων Υποβρυχίων Καταστροφών (ΟΥΚ).



Πραγματοποιήθηκε την Τρίτη, 6 Ιουνίου 2023, στο Στρατόπεδο «ΗΛΙΑ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΥ» δράση κυβερνοασφάλειας με τίτλο «Ημερίδα Ευαισθητοποίησης Κυβερνοασφάλειας».

Την Ημερίδα συνδιοργάνωσε, με την υποστήριξη της CYTA και της Αρχής Ψηφιακής Ασφάλειας της Κυπριακής Δημοκρατίας, η Διοίκηση Επικοινωνιών, Πληροφορικής και Κυβερνοάμυνας της Εθνικής Φρουράς και το Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.



Πραγματοποιήθηκε από τις 30 Μαΐου έως τις 15 Ιουνίου 2023 άσκηση ειδικών επιχειρήσεων μικρής κλίμακας με την επωνυμία «BOLD WINGS - 2023». Η άσκηση συνδιοργανώθηκε από την Εθνική Φρουρά και τις Ένοπλες Δυνάμεις της Γαλλίας.



Στιγμιότυπα της άσκησης ΤΑΜΣ «ΝΙΚΗΤΗΣ- ΔΗΜΗΤΡΑ 2023».



Όλα τα τεύχη του Περιοδικού μας υπάρχουν διαθέσιμα και σε ηλεκτρονική μορφή (pdf) στην ιστοσελίδα του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς www.army.gov.cy

ΓΤΠ 195/2023-1000 ISSN 1450 - 3689
Εκδόθηκε από το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών
στο Τυπογραφείο της Κυπριακής Δημοκρατίας